

RECHTSKUNDIG WEEKBLAD

REDACTIE : RIDDER RENE VICTOR, HOOFDREDACTEUR
E. BOONEN, C. CAENEPEEL

REDACTIEADRES : PROF. MR. RIDDER RENE VICTOR, BRITSELEI 40, 2000 ANTWERPEN

ZAKELIJKE RECHTEN : PLAATS EN AANTAL IN HET BURGERLIJK RECHT

A. De tegenstelling : Vorderingsrechten — Zakelijke rechten

1. Het situeren van de zakelijke rechten geschiedt traditioneel in het raam van een tegenstelling.

Enerzijds hebben wij de *vorderingsrechten*. Deze vestigen een rechtstreekse band tussen twee of meer personen, waarbij de ene (schuldeiser) van de andere (schuldenaar) kan verlangen dat hij een zaak zal bezorgen, een prestatie verrichten of zich van een bepaalde handeling onthouden. Men noemt ze ook *persoonlijke rechten* om uit te drukken dat de rechtsverhouding wordt geschapen tussen welbepaalde partijen.

Aan de andere kant staan dan de *zakelijke rechten* die, in tegenstelling tot de persoonlijke, in de eerste plaats wegen op een zaak.

Wel ontstaan ook hier verhoudingen tussen personen. De drager van een zakelijk recht zal immers van anderen de naleving van bepaalde plichten kunnen eisen. Zo mag bv. de eigenaar vanwege iedereen een absolute onthouding van stoornis verwachten als resultaat van wat men in de Franse rechtsleer de «*obligation passive universelle*» genoemd heeft. Bij de *jura in re aliena* zoals vruchtgebruik, erfdienstbaarheid of hypotheek gaat er bovendien zeer specifiek een plicht wegen op de eigenaar van de belaste zaak¹. Het verschil met de vorderingsrechten is echter dat deze persoonlijke verhoudingen steeds onrechtstreeks verlopen. Zij moeten inderdaad altijd gezien worden als een gevolg van de directe relatie van de drager van het reële recht tot de zaak. Daarom blijft de persoon van de schuldenaar bij de zakelijke rechten essentieel veranderlijk.

Dit is overduidelijk voor de door de universele onthoudingsplicht gebonden derden. Wie zich uit de omgeving verwijdt en ver blijft van ieder mogelijk contact met de zaak zal zich van geen beperking in zijn bewegingsvrijheid meer bewust zijn. Wie erbij komt zal echter automatisch gebonden worden. Hetzelfde geldt voor de specifieke verplichtingen uit zakelijke rechten op andermans goed. Ook daar kan de debiteur er zonder meer uit trekken door zich van de belaste zaak te ontdoen. Wie het goed verkrijgt wordt dan meteen ook de nieuwe verbondene in de daarbij horende «zakelijke» verbintenis. Bij vorderingsrechten daarentegen kan de schuldenaar zijn verplichtingen principieel niet afstoten.

2. Men kan zich de vraag stellen of een tweede onderscheid tussen bedoelde rechten niet ligt in de mogelijkheid tot vermenigvuldiging. In de categorie van de vorderingsrechten zien wij inderdaad dat de wil van particulieren creatief kan werken. Zo kunnen partijen allerlei nieuwe contractsoorten als onbenoemde overeenkomsten tot stand brengen. Over de zakelijke rechten daarentegen hoort men in België en Frankrijk dikwijls de mening verkondigen dat ze door de wetgever limitatief werden opgesomd. De rechtsonderhorigen zouden dan ook geen nieuwe reële rechten in het leven kunnen roepen². Zijn er echter wel doorslaggevende redenen om dit «*numerus clausus*»-beginsel te aanvaarden ?

¹ Dit verschijnsel werd speciaal belicht door S. GINOSSAR, *Droit réel, propriété et créance*, 1960. Zie ook R. DEKKERS in R.W., 1960-61, 249-250, en C. RENARD en J. HANSENNE, *Les Biens*, Répertoire Notarial, II, 2, 1976, blz. 47-49.

² DERINE, VAN NESTE en VANDENBERGHE, *Zakenrecht*, 1974, nr. 30, blz. 59 ; W. VAN GERVEN, *Algemeen Deel*, Beginselen van Belgisch Privaatrecht, Deel I, 1969, nr. 34 blz. 96 ; B. GLANSORFF, «Chronique de jurisprudence. Les droits réels», *J.T.*, 1968, 1 ; J. DABIN, «Une nouvelle définition du droit réel», *Rev. trim. dr. civ.*, 1962, 29 ; M. WILLE, *Les Nouvelles*, Droit civil, III, Des Biens, 1941, blz. 55 ; GINOSSAR, o.c., blz. 147 ; A. WEILL, *Droit civil*, Les Biens, 1970, blz. 14, en *Introduction générale*, 1973, nr. 206, blz. 189-

B. Het probleem van het aantal zakelijke rechten

3. De vraag is niet zonder praktische betekenis. Men denke maar aan de verkavelingen en de talrijke beperkingen die ter vrijwaring van het eigen karakter van het geheel evenals van het burenccomfort aan de toekomstige bouwers worden opgelegd. Al wat hier gewenst wordt kan op verre na niet bij de wettelijk benoemde zakelijke rechten worden ondergebracht^{2a}. Het wordt er daardoor uiteraard niet gemakkelijker om de naleving der regels door derde verkrijgers te verzekeren. Vandaar steeds weer het verlangen om langs de weg van aan het onroerend goed zelf klevende lasten ineens de huidige en alle mogelijke latere verkrijgers tot de nagestreefde discipline te brengen. Kan hier zakenrechtelijk iets aan gedaan worden?

4. Het afwijzende antwoord is niet zo evident als wel mag lijken. Het cassatiearrest van 16 september 1966³, dat hier vaak als argument wordt gebruikt, spreekt zich bij nader toezien over het probleem niet uit. Het Hof constateert inderdaad dat het beweerde zakelijke recht in casu een vorderingsrecht was⁴ zodat het arrest niet hoefde in te gaan op het enkel in de voorziening ontwikkelde middel met betrekking tot de numerus clausus der reële rechten.

Het Burgerlijk Wetboek zelf spreekt zich evenmin uitvoerig uit over de kwestie. Er wordt weliswaar vaak geschermd met art. 543 B.W.⁵. Volgens deze bepaling kan men «op de goederen, of een recht van eigendom, of enkel een recht van genot, of enkel een recht van erfdiensbaarheid hebben». Het restrictieve in deze formulering is niettemin slechts schijn want de gegeven opsomming is manifest onvolledig⁶. Zo wordt er niet eens melding gemaakt van het recht van hypotheek. De tekst keert zich dus eerder tegen wie hem durft inroepen.

5. De verdere lezing van het Burgerlijk Wetboek brengt overigens nog meer koren op de molen van wie streeft naar een ruime interpretatie. In artikel 544 treft men inderdaad de beroemde Napoleontische bepaling aan van het eigendomsrecht. De uitzonderlijke breedte van deze definitie moge hier nogmaals worden onderstreept. «Eigendom is het recht om op de meest volstrekke wijze van een zaak het genot te hebben en daarover te beschikken, mits men er geen gebruik van maakt dat strijdig is met de wetten of met de verordeningen.» De formule is zo ruim dat de Belgische en de Franse doctrine de andere zakelijke rechten zoals vruchtgebruik, erfdiensbaarheid of hypotheek meestal opvatten als «afsplittingsen» van het moederrecht uit art. 544. Vandaar de Franse terminologie die hier van «démembrements de la propriété» spreekt⁷.

Aanvaardt men nu dat art. 544 voldoende rijk aan inhoud is om die wettelijk vermelde «deelrechten» als onderdelen te omvatten, dan kan men geneigd zijn een stap verder te zetten. Waarom zou de jurisprudentie dan niet andere, door de rechtzoekenden nieuw uitgestippelde zakelijke rechten eenvoudig als anders uitgesneden onderdelen van de eigendom uit art. 544 kunnen afleiden? Het komt de rechter immers toch toe de wetteksten doelmatig te expliciteren (art. 5 Ger. W.).

6. Er zou in een dergelijke redenering niets onlogisch liggen. «Qui peut le plus, peut le moins» — wie het meerdere kan, vermag ook het mindere. De eigenaar beschikt over de meest uitgebreide rechten die hem principieel toelaten iedere inmenging van derden te verbieden. Wanneer hij zich dan, bij de vervreemding van zijn goed, een gedeelte voorbehoudt van zijn absolute zeggingsmacht, doet hij nog altijd meer aan vrijgeven dan aan binden. De verkrijger onder een zakelijke voorwaarde is er dan nog steeds beter aan toe dan wanneer hij niets kreeg.

In die omstandigheden kan men niet meer opwerpen dat de wil van particulieren niet bij machte zou zijn om

190; H., L. & J. MAZEAUD, *Leçons de droit civil*, door M. DE JUGLART, I, 1e Volume, 1972, nr. 163, blz. 201 en II, 2e Volume, 1969, nr. 1287, blz. 4; COLIN, CAPITANT en JULLIOT de la MORANDIÈRE, *Traité de droit civil*, II, 1959, nr. 245, blz. 144; JULLIOT de la MORANDIÈRE L., *Précis de droit civil*, II, 4e ed., 1966, nr. 5, blz. 1 en nr. 120, blz. 69.

Verg. R. KRASSER, *Der Schutz von Preis- und Vertriebsbindungen gegenüber Aussenseitern*, Köln, 1972, blz. 34; A. DE VITA, *La proprietà nell'esperienza giuridica contemporanea. Analisi comparativa del diritto francese*, 1974, blz. 75 v.v.

^{2a} Zie bv. DE PAGE, VI, nr. 499, blz. 403-405.

³ J.T., 1967, 59; R.C.J.B., 1968, 166.

⁴ Verg. J. HANSENNE, «La limitation du nombre des droits réels et le champ d'application du concept de service foncier», R.C.J.B., 1968, 173-175.

⁵ COOLIN, CAPITANT en JULLIOT de la MORANDIÈRE, o.c., nr. 245, blz. 144; GINOSSAR, o.c., blz. 147.

⁶ DERINE, VAN NESTE en VANDENBERGHE, *Zakenrecht*, nr. 29, blz. 56; DE PAGE, V, 1975, nr. 825, blz. 731; A. KLUYSKENS, *Zakenrecht*, 4e ed., 1953, nr. 44, blz. 50; F. LAURENT, *Principes de droit civil*, VI, 1878, nr. 84, blz. 108-109; PLANIOL en RIPERT, *Traité pratique*, III, 2e ed. door M. PICARD, 1952, nr. 48, blz. 54; FUZIER-HERMAN, *Code civil annoté*, 2e ed. door R. DEMOGUE, I, art. 543, nr. 15, blz. 690.

⁷ WILLE in *Les Nouvelles*, o.c., blz. 55 en 157; H. BEKAERT, *Introduction à l'étude du droit*, 1973, nrs. 459-462, blz. 382-384; MAZEAUD, o.c., II, 2e volume, nr. 1287, blz. 4; AUBREY en RAU, *Droit civil*, 7e ed. door P. ESMEIN, II, 1961, nr. 59, blz. 91, en nr. 400, blz. 633 e.v.; COLIN, CAPITANT en JULLIOT de la MORANDIÈRE, o.c., II, 1959, nr. 3, p. 2, en nr. 249, p. 146; JULLIOT de la MORANDIÈRE, *Précis*, II, nr. 120, blz. 69; WEILL, o.c., blz. 10 e.v.; J. CARBONNIER, *Droit civil*, III, 1973, nr. 32, blz. 110; PLANIOL en RIPERT, o.c., III, blz. 753; RIPERT en BOULANGER, *Traité de droit civil*, II, 1957, nr. 2108, blz. 739; FUZIER-HERMAN, o.c., art. 578, nr. 5, blz. 785; J. GHESTIN, *Traité de droit civil*, Introduction générale, 1977, nr. 213, blz. 159-160; VOIRIN-GOUBEAUX, *Manuel de droit civil*, 1977, nr. 424, blz. 206, en nr. 532, blz. 254.

Dezelfde gedachte vindt men in de Duitse rechtsliteratuur waar de zakelijke rechten worden beschouwd als «Eigentumssplitter». Zie ERMAN, *Handkommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch*, II, 4e ed., 1967, blz. 81; J. VON GIERKE, *Das Sachenrecht des bürgerlichen Rechts*, 4e ed., 1959, blz. 68; ENNECERUS, KIPP en WOLFF, *Lehrbuch des bürgerlichen Rechts*, III, *Sachenrecht* door WOLFF-RAISER, 10e ed., 1957, § 51, blz. 177; H. LANGE, *Sachenrecht*, 1967, blz. 18-19; SOERGEL, *Bürgerliches Gesetzbuch*, V, 11e ed., 1978, Einl., nr. 3, blz. 3.

verplichtingen *erga omnes* in het leven te roepen. Het is veeleer een bevrijding die hier plaatsgrijpt. Wanneer derden ertoe gehouden blijven het afgesplitste recht te respecteren, dan is dit inderdaad niet wegens de ingetreden private beschikking, maar wel omdat er iets overblijft van de wettelijke plicht die zij voordien reeds hadden het bredere moederrecht te respecteren. Van die zorg worden zij gedeeltelijk ontlast. Waarom dan nog klagen?

7. De redenering is aantrekkelijk. Een niet onaanzienlijk deel van rechtspraak en doctrine heeft ze dan ook naar voren gebracht⁸. Voor zover zij zich baseert op een artikel 544 dat ruimte zou laten voor een extensieve interpretatie, lijkt ze in beginsel ook correct.

De zaken lopen pas verkeerd wanneer sommigen van de betrokken auteurs de gedachtengang willen door trekken tot bij de reeds uitdrukkelijk in de wet vermelde deelrechten. Hier kan de particuliere wil immers geen verdere splitsingen doorvoeren zonder te vervallen in wetsontduiking⁹. De wettelijke regeling van de bijzondere zakelijke rechten is inderdaad door de wetgever zo gedetailleerd vastgelegd dat de door hem bepaalde kenmerken telkens als onmisbaar en alleen aanvaardbaar dienen te worden beschouwd.

Nieuw voorgestelde deelrechten zullen bijgevolg alvast ongeldig zijn wanneer zij de bestaande wettelijke types al te dicht benaderen en daardoor feitelijk slechts dienen om de betrokken wetteksten te miskennen. Men denke bv. aan het recht van opstal dat de wet van 10 januari 1824 slechts toelaat te vestigen of te vernieuwen voor 50 jaar. Vergeefs zou men pogen daaraan te ontsnappen door te spreken van een blijvend «recht van bovenbouw», als eigendom sui generis gesproken uit een beding van afstand van de natrekking door de eigenaar van de grond¹⁰.

8. In de tweede plaats moet men er zich rekenschap van geven dat, zelfs waar art. 544 zou toelaten van de bestaande types duidelijk afwijkende zakelijke rechten naar eigen wens te boetsen, dan nog die vrijheid niet voor alle goederen zou kunnen worden erkend.

⁸ Cass. fr., 13 februari 1834, S., 1834, I, 205: «Attendu, en droit, que les art. 544, 546 et 552, Cod. civ., sont déclaratifs du droit commun relativement à la nature et aux effets de la propriété, mais ne sont pas prohibitifs; Que ni ces articles, ni aucune autre loi, n'excluent les diverses modifications et décompositions dont le droit ordinaire de propriété est susceptible.»

DEKKERS, *Handboek*, I, 1972, nr. 842, blz. 477; KLUYSKENS, *Zakenrecht*, 1953, nr. 44, blz. 50; LAURENT, *Principes*, VI, nr. 84, blz. 108; PLANIOL en RIPERT, o.c., III, nr. 48, blz. 54-55; RIPERT in *Encyclopédie Dalloz*, Droit civil, II, 1952, nr. 60, blz. 419; MARTY en RAYNAUD, *Droit civil*, II, 2e Volume, 1965, nr. 8, blz. 16-17; FUZIER-HERMAN, o.c., I, art. 543, nr. 15, blz. 690; *Juris-classeur civil*, art. 543, nrs. 1 en 4.

⁹ Zie over *fraus legis* in het algemeen VAN GERVEN, *Algemeen Deel*, nrs. 74 e.v., blz. 201 e.v.

¹⁰ HANSENNE, o.c., R.C.J.B., 1968, nr. 15, blz. 183; RENARD en HANSENNE, *Les Biens*, o.c., blz. 50-51.

Lichamelijke roerende goederen met name zouden aan dit stelsel onttrokken blijven omdat hun wettelijk statuut zich niet leent tot het vestigen van zakelijke rechten zonder specifieke reglementering. Deze opinie is algemeen verspreid¹¹. Zij komt gegrond voor, ook al tilt men wel eens te zwaar aan de omstandigheid dat voor roerende goederen geen algemeen publikatiesysteem bestaat. Niets belet immers het genot van het zakelijk recht afhankelijk te stellen van een private bekendmaking, te meer daar deze (men denke bv. aan op het goed aangebrachte opschriften) soms doeltreffender kan zijn dan bv. inschrijvingen in niet steeds geraadpleegde registers of neerleggingen in weinig bezochte kantoren.

Het is gewoon art. 2279 B.W. dat een onoverkomelijke hinderpaal uitmaakt. «Voor roerende goederen geldt het bezit als titel.»

Voorzeker moet het daarbij gaan om bezit te goeder trouw, maar men wordt — behoudens speciale wetgeving — niet beschouwd als zijnde te kwader trouw door eenvoudig kennis te krijgen van de aanspraken van de een of andere voorganger op zogenaamd behouden of afgesplitste zakelijke rechten. Kwade trouw ontstaat slechts bij ernstige twijfel over het bestaan van het recht van de *onmiddellijke* voorganger om het goed *hoe dan ook* in eigendom af te staan, wat heel wat anders is¹². Dat de derde-verkrijger te goeder trouw door het feit alleen van zijn bezit het in de handel gebrachte voorwerp ten volle als eigenaar, d.w.z. vrij van iedere zakelijke last, onder zich houdt, moet dan ook als een fundamenteel beginsel van het burgerlijk recht worden beschouwd.

9. Voor de onroerende goederen daarentegen speelt art. 2279 niet. Kunnen wij dan zonder meer de in de nrs. 5-6 geschetste redenering afronden en besluiten dat minstens op dit gebied de *numerus clausus* niet hoeft te gelden?

De rechtsleer die daartoe besluit (zie voetnoot 8), steunt op de lijst van de bij wet genoemde zakelijke rechten. De wetgever zelf zou hier door middel van voorbeelden hebben aangetoond hoe men zulke rechten door afsplitsing kan vermenigvuldigen. De vraag is echter of deze voorstelling aan een dieper onderzoek kan weerstaan. Meer bepaald: is het wel degelijk zo dat de bijzondere zakelijke rechten, die als voorbeeld worden aangehaald voor het afzonderen van bevoegdheden uit art. 544, van dezelfde aard zijn als het beweerde moederrecht?

¹¹ GINOSSAR, *Droit réel, propriété et créance*, 1960, blz. 140 e.v. en *Liberté contractuelle et respect des droits des tiers*, 1963, blz. 29; J. LIMPENS, *Prijsbepaling buiten contract*, 1943, blz. 82 en 145 e.v.; Rb. Brussel, 27 juni 1950, *Ing. Cons.* 1950, 187.

¹² DE PAGE, V, 1975, nr. 1058, blz. 934-935. Meer speciaal in verband met op de waar zelf voorkomende opschriften worden deze slechts als aanleiding tot kwade trouw aangehaald als zij wijzen op het bestaan van een andere eigenaar dan de tradens.

10. Ginossar heeft reeds aangetoond dat het eigendomsrecht verschilt van de andere zakelijke rechten doordat alleen deze laatste een relatief element in zich dragen, nl. de bijzondere verplichtingen die wegen op de houder van de belaste zaak¹³.

Men heeft de leer van Ginossar echter niet eens nodig om te zien dat de verschillende zakelijke rechten geen uitvloeisel van art. 544 kunnen zijn. Hoe kan men immers verschijnselen als vruchtgebruik of hypotheek, die essentieel *jura in re aliena* zijn, beschouwen als deelrechten, begrepen in en afleidbaar uit het eigendomsrecht? Aanspraken op *anderemans zaak* kunnen logisch niet aanwezig zijn in een recht dat slaat op het *eigen goed*¹⁴. Eerder dan als onderdelen van het eigendomsrecht moeten de benoemde zakelijke rechten dan ook worden beschouwd als beperkingen van datzelfde recht¹⁵.

Meteen ontvalt vele voorstanders van het vermenigvuldigen van zakelijke rechten echter hun uitgangspunt. Er kan blijkbaar geen waarachtig precedent voor het «afsplitsen» van rechten in het Burgerlijk Wetboek worden gevonden. Bovendien keert het argument zich nu tegen zijn ontwerpers. Als de wetgever nooit aan afsplitsing uit art. 544 B.W. deed, kan men dan nog van een bevoegdheid in die zin bij de rechtsonderhorigen gewagen?

11. Hoezeer die laatste vraag ook twijfel moge zaaien, toch blijft een bevestigend antwoord nog tot de mogelijkheden behoren. Men kan immers (zie nr. 6) nog steeds terugvallen op art. 544 B.W. op zichzelf beschouwd: wie alle macht over een goed voor zich kan houden gaat zijn bevoegdheid niet te buiten door slechts een deel ervan af te staan. Zijn omgeving kan er immers slechts bij winnen. Dit standpunt wordt echter niet algemeen ingenomen en rechtsvergelijking toont aan dat ook buurlanden daar meestal niet gevoelig voor blijken.

Meer bepaald in Nederland¹⁶, Duitsland¹⁷ en Italië¹⁸ neemt men eensgezind aan dat buiten de wettelijke

types geen nieuwe zakelijke rechten in het leven kunnen worden geroepen.

Dit is des te merkwaardiger daar men ook in deze landen bepalingen van het eigendomsrecht kan aanwijzen waarvan de uitzonderlijke breedte vergelijkbaar is met de definitie in art. 544 B.W.¹⁹. Men weigert er niettemin de hier onderzochte stap naar nieuwe reële rechten te zetten. Waarom?

De ware, maar niet altijd uitgesproken reden is blijkbaar dat men de logisch mogelijke oplossing niet wenselijk acht. De *numerus clausus* zou zich ter zake opdringen om de vrijheid van ruilverkeer en dus van concurrentie, die beide tot de grondvesten van onze samenleving behoren, niet te fnuiken. Zo leest men bij Soergel: «In Wirklichkeit liegt der gesetzlichen Regelung der Gesichtspunkt der Rechtsklarheit (Vereinfachung) und der allen Bindungen auf Dauer abgeneigte Gedanke des Schutzes der Freiheit zugrunde»²⁰.

Duidelijker nog wordt het gezegd bij Ginossar: «Le droit réel, on le voit, est une anomalie juridique. Il est aussi une anomalie sous l'angle économique. Quel obstacle à la circulation des biens! Affecter une chose à l'exécution d'une obligation en manière telle qu'elle ne puisse passer de main en main sans demeurer ainsi grevée, c'est entraver gravement la sécurité, voire la liberté, du commerce»²¹.

1972, blz. 239. Anders: Hof Arnhem, 4 januari 1933, *N.J.*, 1933, 779.

Verg. MEIJERS, *Ontwerp nieuw B.W.*, Toelichting, II, Boek 5, nr. 3, blz. 377-378.

¹⁷ P. HECK, *Grundriss des Sachenrechts*, 1930, blz. 87; STAUDINGER, *Kommentar zum BGB*, 11e ed., III, Sachenrecht, 1956, blz. 11; ROSENTHAL, *Bürgerliches Gesetzbuch*, 15e ed., 1965, nr. 2935, blz. 946; SOERGEL, *Bürgerliches Gesetzbuch*, V., 11e ed., 1978, Einl., Nr. 21, blz. 7; H. LANGE, *Sachenrecht*, 1967, blz. 21; J. VON GIERKE, *Das Sachenrecht des bürgerlichen Rechts*, 4e ed., 1959, blz. 6; ERMAN, *Handkommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch*, II, 4e ed., 1967, blz. 2; ENNECERUS, KIPP en WOLFF, *Lehrbuch des Bürgerlichen Rechts*, III, Sachenrecht, 1957, blz. 9.

¹⁸ TRABUCCHI, *Istituzioni di diritto civile*, 1974, nr. 194, blz. 481; MESSINEO, *Manuale di diritto civile e commerciale*, II, deel 1, 1952, blz. 423; BARBERO, *Sistema del diritto privato italiano*, I, 1962, blz. 715; TORRENTE en SCHLESINGER, *Manuale di diritto privato*, 1968, blz. 286.

Zie ook Cass., 26 maart 1968, nr. 944, geciteerd in PESCATORE en RUPERTO, *Codice civile annotato*, 7e ed., 1978, art. 832, blz. 555-556.

¹⁹ Art. 625 *Ned. B.W.*: «Eigendom is het regt om van eene zaak het vrij genot te hebben en daarover op de volstrekte wijze te beschikken, mits men er geen gebruik van make, strijdende tegen de wetten of de openbare verordeningen, daargesteld door zoodanige magt, die daartoe volgens de Grondwet, de bevoegdheid heeft, en mits men aan de regten van anderen geen hinder toebrengt; alles behoudens de onteigening ten algemeenen nutte tegen behoorlijke schadeloosstelling, ingevolge de Grondwet.»

Par. 903 *BGB*: «Der Eigentümer einer Sache kann, soweit nicht das Gesetz oder Rechte Dritter entgegen stehen, mit der Sache nach Belieben verfahren und andere von jeder Einwirkung ausschließen.»

Art. 832 *Codice Civile*: «Il proprietario ha diritto di godere e disporre delle cose in modo pieno ed esclusivo, entro i limiti e con l'osservanza degli obblighi stabiliti dall'ordinamento giuridico.»

²⁰ O.c., Einl., nr. 21, blz. 7. Verg. HECK, o.c., blz. 87-88, en TRABUCCHI, o.c., blz. 481, noot 2.

²¹ GINOSSAR, *Droit réel, propriété et créance*, blz. 136 (zie ook blz. 147).

¹³ *Droit réel, propriété et créance*, meer bepaald nr. 42, blz. 111-112, goedgekeurd door DEKKERS in R.W., 1960-61, 250, DERINE, VAN NESTE en VANDENBERGHE, *Zakenrecht*, nr. 26, blz. 51, en nr. 28, blz. 55-56, en RENARD en HANSENNE, o.c., *Les Biens*, blz. 48.

¹⁴ DE PAGE, VI, 1953, nr. 205, blz. 163-165; DEKKERS, *Handboek*, I, nr. 843, blz. 477-478.

¹⁵ J. DABIN, *Le droit subjectif*, 1952, blz. 180.

Dit is ook de opvatting van de Italiaanse juristen. Zie A. TORRENTE en P. SCHLESINGER, *Manuale di diritto privato*, 7e ed., 1968, § 172, blz. 288; F. MESSINEO, *Manuale di diritto civile e commerciale*, 8e ed., II, deel 1, 1952, blz. 413-414; D. BARBERO, *Sistema del diritto privato italiano*, 6e ed., I, 1962, blz. 714; A. TRABUCCHI, *Istituzioni di diritto civile*, 20e ed., 1974, nr. 194, blz. 479.

¹⁶ PITLO en BRAHN, *Zakenrecht*, 1977, blz. 2-3; PITLO en GERVEN, *Het systeem van het Nederlandse privaatrecht*, 1978, blz. 392; ASSER - BEEKHUIS, *Zakenrecht*, Alg. Deel, 1975, blz. 31-32; E.M. MEIJERS, *Verzamelde privaatrechtelijke opstellen*, II, 1955, blz. 24-25; VÖLLMAR, *Nederlands burgerlijk recht*, 2e deel, Zaken- en erfrecht, 1951, blz. 42, en *Inleiding tot de studie van het Nederlands burgerlijk recht*, 1964, blz. 135. Zie ook H.R., 3 maart 1905, gepubliceerd in HOETINK-STEIN, *Arresten over Burgerlijk Recht*, 12e ed.,

12. Woorden van rechtsschrijvers, hoe beroemd ook, zijn echter nog geen wet. Voor de jurist die enige waarde aan de rechtszekerheid hecht, valt er toch nog af te rekenen met wat het Burgerlijk Wetboek op dit stuk werkelijk heeft willen *voorschrijven*.

Nu zegt men wel dat de vrijheid van het goederenverkeer door het burgerlijk recht als dogma is aangenomen²². Schuift men hier echter niet wat al te vlug in de schoenen van de wetgever van het gemene recht een norm van economische vrijheid, die weliswaar in het handelsrecht centraal staat²³ maar daarom nog niet noodzakelijk het hele leven moet beheersen?

Enig wantrouwen op dit punt lijkt des te meer geboden daar men in de voorbereidende documenten van het Burgerlijk Wetboek die op de zakelijke rechten betrekking hebben geen andere precieze bedoelingen ziet uitdrukken dan de wens geen kans meer te laten aan eigendomsbeperkingen van feodale aard²⁴. Kan dit echter nog als argument tegen de *numerus clausus* gelden in een tijd waarin de sociale gelijkschakeling de feodaliteit tot een museumstuk heeft gemaakt en de vraag naar op maat gesneden zakelijke rechten veeleer rijst tussen maatschappelijk gelijke krachten, die (zoals bv. tussen eigenaars in een zelfde verkaveling) buiten de dynamiek van het handelsleven enkel een duurzame *modus vivendi* voor het privé-leven beogen?

Kortom, het lijkt nodig het Burgerlijk Wetboek nog eens ter hand te nemen om te zien of de teksten zelf de beperking wel degelijk opleggen.

²² M. WILLE drukt dit aldus uit: «La circulation des richesses est, en effet, un dogme de l'économie politique qui est passé dans le Code Civil» (Nov., o.c., nr. 155, blz. 96).

²³ Decreet van 2/17 maart 1791, art. 7.

²⁴ Zie de citaten bij DE PAGE, V, 1975, nr. 825, blz. 731.

C. De *numerus clausus* van art. 537 B.W.

13. Het ondervragen van de wetgever zelf leidt naar art. 537 B.W. waarvan het te weinig geciteerde eerste lid naar onze mening geschikt is om het probleem afdoend op te lossen: «Bijzondere personen beschikken *vrij* over de hun toebehorende goederen, behoudens de *door de wetten* gestelde beperkingen²⁵».

In het licht van een zo duidelijke principiële verklaring («vrij» beschikken) kan het kort daarop volgende art. 544 redelijkerwijs niet betekenen dat het eigendomsrecht een eerste verkoper zou toestaan de verkrijgers van roerende of onroerende goederen in hun verder ruilverkeer naar believen de hinder op te leggen van buitenwettelijke zakelijke rechten.

Ons onderzoek brengt dus de bevestiging van een van oudsher verkondigde leer²⁶. Heel anders is de vraag of de bestaande en limitatief bevonden lijst van wettelijk erkende zakelijke rechten nog aan alle noden van onze tijd beantwoordt. Zeker is in ieder geval dat eventueel aangevoelde leemten slechts door een nieuw optreden van de wetgever zullen kunnen worden aangevuld.

Dr. Frank GOTZEN

Lector KUL

Aangesteld Navorser NFWO

²⁵ Vgl. art. 1598 B.W.: «Alles wat in de handel is, kan verkocht worden wanneer geen bijzondere wetsbepalingen de vervreemding ervan verbieden.» Los van art. 537 is deze tekst echter minder afdoend omdat een zakelijk recht strikt genomen niet belet het belaste goed te vervreemden.

²⁶ Zie de referenties bij RENARD en HANSENNE, *Les Biens*, o.c., blz. 50 onder 26/2.

DE BESCHERMING VAN DE VERBRUIKER OF HET BURGERLIJK WETBOEK IN BUITENSPELPOSITIE

1. In het afgelopen jaar werden op het vlak van de bescherming van de verbruiker twee belangrijke Franse wetten afgekondigd. Deze wetten, die beide dateren van 10 januari 1978 (J.O., 11 januari 1978), waren reeds voor prof. Em. Vandeputte de aanleiding tot een publikatie in *De Standaard* van 8 maart 1978, waarin hij een overzicht geeft van hetgeen er in België bestaat op dat vlak en pleit voor de inrichting van een Staatssecretariaat voor het verbruik. De belangstelling die deze aangelegenheid geniet is uiteraard niet nieuw. Evenmin nieuw is de interesse voor de oplossingen die buitenlandse modellen bieden, met de bedoeling aan onze nationale wetgever voorstellen te kunnen formuleren. Een artikel van J. Stuyck over recente ontwikkelingen in het Zweedse consumentenrecht draagt

als ondertitel «Stof tot nadenken voor de Belgische wetgever» (J. Stuyck, «Recente ontwikkelingen in het Zweedse consumentenrecht», *T.P.R.*, 1977, 397).

De bedoeling van deze bijdrage is echter niet dieper in te gaan op deze specifieke tak van de consumentenbescherming, maar wel even aandacht te besteden aan een fenomeen in de marge, namelijk de immer toenemende vloed van wetgeving en reglementeringen.

Het domein van de consumentenbescherming werd als voorbeeld gekozen, zeker niet om als zondebok te dienen, maar omdat er zich in het Franse Parlement naar aanleiding van de twee bovengenoemde wetten een boeiend debat ontwikkelde over de opportuniteit van een concreet normerende wetgeving. Een passend antwoord is moeilijk in een handomdraai te geven,

omdat er een evenwicht dient te worden gevonden tussen een noodzakelijke rechtsbescherming en de voortschrijdende bureaucratisering. Ik beperk me dan ook bewust tot een soort juridisch impressionisme om een aantal argumenten *pro* en *contra* te signaleren die in een discussie ten gronde bruikbaar zouden kunnen zijn.

2. Waar was het in Frankrijk precies om te doen? De eerste van de twee nieuwe wetten heeft betrekking op maatregelen waaraan de kredietverstrekkers onderworpen zijn wanneer zij verbruikers faciliteiten aanbieden. Zo kan de kredietnemer uitstel van betaling vragen aan de rechter buiten de bedongen vervaldagen, terwijl het tevens mogelijk is dat tijdens dit respijt de rente ten voordele van de geldschieter niet verder doorloopt.

De tweede wet handelt onder meer over echtheidsbewijzen voor nijverheids- en landbouwprodukten en over de bevoegdheid van de regering om inzake verkoop van produkten alle schikkingen te treffen die nuttig blijken voor de gezondheid of veiligheid van de bevolking.

Maar de innovatie die de parlementaire discussie deed opleven, is de macht die deze wet aan de regering verleent om uit standaardovereenkomsten alle clausules te weren die de sterkste partij overdreven voordelen toekennen. En om deze opdracht te vervullen wordt de regering bijgestaan door een bijzondere commissie die adviezen uitbrengt. Clausules, die verkopers in hun contracten opnemen tot versteviging van hun rechtspositie tegenover de koper, kunnen bijgevolg bij decreet zonder meer ongeldig verklaard worden.

Zo gezegd, zo gedaan. Op 1 april 1978 verscheen in het «*Journal officiel*» het eerste decreet dat genomen werd ter uitvoering van wat intussen de wet Scrivener gedoopt werd, naar mevrouw Scrivener, aan wie de leiding van het Staatssecretariaat voor het verbruik is toevertrouwd en die trouwens de twee besproken wetten voorbereide. Dat decreet viseert als *clause abusive* nummer 1 de clausule die de verbruiker bindt door contractuele bepalingen die niet voorkomen op het document dat hij ondertekent. «Contracten» in de aard van: «Ondergetekende X verklaart een exemplaar van de algemene voorwaarden ontvangen te hebben» zijn nietig. De enige algemene voorwaarden die gelden, zijn die welke voorkomen op het stuk zelf dat men ondertekent en niet op een of ander afzonderlijk document. Doorhalingen en toevoegingen in de marge moeten door partijen ondertekend zijn.

Tot zover een eerste voorbeeld van het optreden van de regering. Maar keren we terug naar de *Assemblée Nationale* en de discussie over de opportuniteit van deze regeling.

3. De oorspronkelijke tekst van het wetsontwerp stelde: «...*sont réputées abusives les clauses qui entraînent un déséquilibre entre les forces contractantes*

en présence». Met deze omschrijving wilde de regering aan de rechter een wettelijke basis bezorgen om het evenwicht tussen partijen te herstellen, en terzelfder tijd vermijden — hetgeen mevrouw Scrivener fundamenteel leek — *dat contracten voor eens en altijd tot in het kleinste detail gereguleerd zouden zijn*. Men wilde geen positieve inhoud gaan opleggen aan de contracten om het vrij spel bij de transacties niet al te zeer te hinderen. Eigenlijk ging het om goede trouw en billijkheid, begrippen die reeds te vinden zijn in het Burgerlijk Wetboek, zonder nog maar te spreken van de rechtspraak over het rechtsmisbruik. Het wetsontwerp bepaalde dat deze «*clauses abusives*» nietig zouden zijn en droeg aan de rechter op hiervoor te waken. Bovendien zouden op preventieve wijze bepaalde types van clausules in het algemeen nietig verklaard kunnen worden. Het zou de taak zijn van een daartoe op te richten commissie om uit te vissen welke types zouden dienen te worden verboden (ook omtrent de uiteindelijke bevoegdheid van deze commissie was er heel wat te doen, maar dit betreft een probleem van Frans grondwettelijk recht).

De voornaamste kritiek die dit ontwerp in het Parlement kreeg, sloeg op de vaagheid van de definitie van de *clauses abusives*. De heer Foyer, lid van de *Assemblée* vond dat het verbintenissenrecht duidelijk moet zijn. Het is van belang te weten wat geoorloofd is en wat niet, wat men mag stipuleren en wat niet. Hij vreesde in dat verband dat, wanneer men de jurisprudentiële toer zou opgaan, definities tot stand zouden komen naar aanleiding van alsmaar nieuwe situaties en men aldus een onzeker recht zou scheppen. Dit zou — volgens hem — trouwens in Frankrijk reeds het geval zijn met de concurrentiewetgeving, mogelijk onder invloed van het communautaire recht. Het zou danig moeilijk zijn om nog te weten of bepaalde clausules al dan niet onder het Verdrag van Rome vallen. Een en ander heeft tot gevolg dat men, alvorens een contract te ondertekenen, advocaten gaat betalen, die al evenmin het antwoord zouden kennen. De wet moet daarentegen zekerheid bieden. «*Robespierre avait raison de souhaiter des lois précises, mais pas de jurisprudence*».

Maar verdienen de moderne rechters niet meer krediet dan hun collega's uit het *Ancien Régime*? De argumenten van de heer Foyer genoten niettemin bijval. Andere parlementairen vreesden bovendien dat de mogelijkheden die het wetsontwerp bood, niet te baat zouden worden genomen door de verbruikers, door gebrek aan voldoende informatie en initiatief.

De regering had oor voor deze bezwaren en amendeerde haar ontwerp in de zin van een grotere precisie bij de definitie. Geen interpretatie meer door de rechter en dus ook geen onzekerheid door het hanteren van een oningevulde term. Voor de definitieve redactie van de wettekst waren dan ook heel wat meer woorden nodig dan voor het oorspronkelijke ontwerp. Artikel 35 van de wet nr. 78-23 van 10 januari 1978 luidt immers als volgt: «*Dans les contrats conclus entre professionnels*

et non-professionnels ou consommateurs, peuvent être interdites, limitées ou réglementées, par des décrets en Conseil d'Etat pris après avis de la commission instituée par l'article 36, en distinguant éventuellement selon la nature des biens et des services concernés, les clauses relatives au caractère déterminé ou déterminable du prix ainsi qu'à son versement, à la consistance de la chose ou à sa livraison, à la charge des risques, à l'étendue des responsabilités et garanties, aux conditions d'exécution, de résiliation, résolution ou reconduction des conventions, lorsque de telles clauses apparaissent imposées aux non-professionnels ou consommateurs par un abus de la puissance économique de l'autre partie et confèrent à cette dernière un avantage excessif...».

De Franse wetgever meent hiermee een efficiënter instrument ter beschikking gesteld te hebben dan wanneer men de jacht op de *clauses abusives* zou hebben overgelaten aan eventuele rechterlijke uitspraken. Beslissingen van het Hof van Cassatie zouden nog een vijftal jaar op zich laten wachten, terwijl de regering nu meteen aan de slag kon om de geviseerde clausules te verbieden (*Débats Parlementaires, Assemblée Nationale, Discussions les 8, 9 et 12 décembre 1977*).

De regering maakte er ook onmiddellijk werk van en de ochtend van 5 april kon de wakkere Franse consument in de *Figaro* reeds lezen dat de nieuwe mahoniehouten eetkamer die hij net besteld had niet zomaar in beuk kon worden geleverd, zonder dat hij de kans zou hebben de bestelling te annuleren.

4. *Une Histoire à suivre*, maar niet zonder reserves. De verbruiker komt onbetwistbaar steviger in het zadel te zitten en voor al wie met zijn belangen begaan is, zal het ongetwijfeld interessant zijn om bij onze zuiderburen een kijkje te nemen. Het voorbeeld werkt aanstekelijk. In het reeds geciteerde kranteartikel komt Vandeputte tot volgende conclusies voor ons land: «Op het Ministerie van Economische Zaken werden reeds maatregelen getroffen om met de Raad voor het Verbruik en met de verbruikersverenigingen hand in hand samen te werken. Klachten ten laste van producenten geven aanleiding tot onderzoeken. Doch er kan meer gedaan worden. Wetsontwerpen die sinds lang in voorbereiding zijn, onder meer betreffende het verbruikerskrediet en de economische mededinging, geraken niet door de vuurproef van het Parlement. De coördinatie van de arbeidssfeer der bevoegde administratieve diensten kan verstevigd worden. Bruggen moeten geslagen worden om de banden tussen het departement van Economische Zaken en de diensten van Volksgezondheid nauwer toe te halen. De aangelegenheid is voor het volkswelzijn bijzonder belangrijk. De politieke wil om deze ganse problematiek met meer stelselmatigheid en meer doortastendheid aan te pakken, komt niet voldoende tot uiting.

Is het niet aangewezen dat een staatssecretaris, gevoegd bij de minister van Economische Zaken, hem

zou bijstaan voor de behandeling van alle vraagstukken die met de verdediging van de consumenten te maken hebben?»

Niemand zal betwisten dat de verbruiker een betere verdediging behoeft, te meer daar de grondvesten van de markteconomie vaak, al of ten dele, ontbreken. Er is in menig geval geen voldoende mededinging tussen de producenten om de toestand van de verbruikers te versterken. Evenmin zal men betwisten dat, hoewel de standaardcontracten aan de eisen van het moderne rechtsverkeer beantwoorden doordat zij tot grotere rechtszekerheid en kostenbesparing kunnen bijdragen, het *laissez-faire* zijn beste jaren gehad heeft. De noodzaak van een verdere bescherming wordt dan ook niet betwijfeld.

De vraag is wel in welk azimut de consument zijn bescherming moet gaan zoeken.

5. Is immers eenmaal voor optreden van de wetgever gekozen, dan duikt een ander euvel op, nl. een toenemende bureaucratisering en overdadige reglementering. Vandeputte wijst trouwens op dit risico, omdat de stof bijzonder uitgebreid en ingewikkeld is wegens de uiteenlopende procédés en technieken, waarvan degelijkheid en waarde moeten worden ontleed: «*Het is hoofdzaak dat de regeling overzichtelijk zou zijn, anders wordt ze niet toegepast*». Herinneren we ons daarenboven het uitgangspunt van de Franse regering, die in dezelfde richting dacht. Het is van fundamenteel belang, zei mevrouw Scrivener, te vermijden dat de contracten in het kleinste detail geregeld zouden worden. Haar wetsontwerp liet de rechter dan ook nog ruimte om te ademen. Zou daarentegen een doorgedreven tussenkomst van de wetgever met glasheldere definities naar Frans model het contractenrecht niet op weg zetten naar een legislomanie, die — in de stappen van Robespierre — de functie van de rechter miskent? Dat de rechtspraak wel degelijk een nuttige rol speelt is een mening die ook door de Franse senator Thyraud gedeeld wordt. Hij noemde de nieuwe wettekst een stap achteruit. De misbruiken waartoe toetredingscontracten aanleiding kunnen geven, worden reeds geruimte tijd door de rechtspraak gesanctioneerd, terwijl nu zal moeten worden gewacht op decreten die op absolute wijze de aard van de verboden clausules gaan bepalen (*Débats Parlementaires, Sénat, Discussion le 21 septembre 1977*).

Het gaat er natuurlijk om de consumenten «*les figurants muets d'une partie dont ils sont pourtant censés être le personnage central*», zoals de Franse president Giscard hen noemt, efficiënte wapens ter beschikking te stellen én hen hieromtrent te informeren. Maar de vraag is juist of diezelfde consument het noorden niet gaat verliezen bij zulke grootscheepse reglementeringen. Met andere woorden de consument moet in het bos de bomen kunnen blijven zien. «*Das ist Betrug am Normalbürger*» is de titel van een artikel verschenen in *Der Spiegel* van 8 mei 1978 over wat genoemd wordt

«die Bonner Gesetzesflut». Het rapport betoogt dat de massa wetten en reglementen, waarmee Bonn meer democratie en rechtvaardigheid wilde scheppen, eigenlijk eerder het tegendeel bereikt heeft. Bedoeld wordt een recht waarvan de burger niets meer begrijpt, een *Paragraphengestrüpp*, waaruit zelfs juristen niet meer wijs geraken en tenslotte een gezwollen bureaucratie.

Deze Duitse kritiek is neergepend in hetzelfde jaar waarin in de Verenigde Staten een democratisch president stappen is beginnen zetten naar een ontreglementering van het bedrijfsleven, trouw aan zijn verkiezingsbelofte om de strijd aan te binden met de bureaucratie en het overdreven aantal reglementerende organen.

Deze voorbeelden tonen aan dat de onvrede met de verregaande overheidsinterventie inderdaad leeft en wel degelijk in het belang van de burger zelf, want wanneer de wetgever geen maat zou weten te houden, zouden zijn wetten hun doel wel eens voorbij kunnen schieten. Maar is er een alternatief?

6. De werkelijkheid is inderdaad, hoe clichéachtig het ook mag klinken, dat we leven in een zich voortdurend wijzigende samenleving, die er niet eenvoudiger op wordt. Er rijzen dan ook — en in versneld tempo — steeds maar nieuwe problemen. Om die aan te pakken is er een moderne methode van wetgeving ontwikkeld. Omdat zulk een organisch geheel als een Code moeilijk te wijzigen valt, is men meer en meer gaan werken met bijzondere wetten. Deze *bijzondere wetgeving* geniet niet hetzelfde respect als een Code en men komt er dan ook gemakkelijker toe ze te wijzigen en ze aan te passen aan de veranderde sociaal-economische omstandigheden.

Een tweede realiteit, waar men niet langer omheen kan kijken, is het *overlegmodel* dat vorm gegeven heeft aan ons sociaal-economisch leven. In de Franse *commission des clauses abusives* hebben zowel vertegenwoordigers van de consumentenverenigingen als vertegenwoordigers van de ondernemers zitting. Men kan inderdaad moeilijk over ieder solarium afzonderlijk gaan onderhandelen, zodat men die karwei overlaat aan groepen consumenten en ondernemers. Maar speelt dan niet nog altijd de *bargaining power* van partijen? En intussen hebben de bestaande commissies er weer een zusje bijgekregen.

De Nederlandse jurist Hondius — want in Nederland wordt dezelfde oplossing overwogen — verklaarde in een T.V.-gesprek dat een dergelijke procedure echter de rechter niet noodzakelijk buitenspel plaatst. Zijn tussenkomst zal de stok achter de deur blijven. Als de onderhandelaars geen overeenkomst bereiken, zal de onafhankelijke rechter de kleine lettertjes nietig verklaren. Maar veronderstelt dit niet dat de rechter reeds over mogelijkheden beschikt om de consument te beschermen, zoals betoogd werd door senator Thyraud?

Dit zet ons terug op het spoor van de rechter. Diens rol, die ook het onderwerp was van de discussie in het Franse parlement, kan zich aanbieden als alternatief voor het *Paragraphengestrüpp*. De kwestie heeft te maken met de structuur van de bronnen van het recht. Ieder rechtssysteem moet tegelijkertijd voldoen aan de vereisten van zekerheid en orde, en die van aanpassing en vooruitgang. De rechtsvergelijking toont aan dat er een wetmatigheid bestaat die in alle systemen een evenwicht tussen beide factoren bewerkstelligt. In de continentale stelsels is het de ruime bevoegdheid tot interpretatie van de rechtbanken, die het mogelijk maken het strakke karakter van een geschreven rechtssysteem te verzachten. Zo bestaat het dat de voorspellingen van Savigny, die geen goed oog had op de codificatie, tenslotte niet zijn uitgekomen (R. Rodière, *Introduction au droit comparé*, Barcelona, 1967, blz. 46, nr. 33). Kunnen de rechtbanken dan niet door middel van interpretatie de teksten van het Burgerlijk Wetboek aanwenden ook tot bescherming van de verbruiker? Eén voorbeeld: de rechtspraak aanvaardt dat de algemene voorwaarden slechts verbindend zullen zijn wanneer de medecontractant er kennis van heeft genomen of er kennis van heeft kunnen nemen en er niet uitdrukkelijk of stilzwijgend tegen heeft geprotesteerd (R. Kruithof, H. Moons en C. Paulus, «Overzicht van Rechtspraak (1965-1973). Verbintenissen», *T.P.R.*, 1975, 459). De rechtbanken kunnen hierbij zeer ver gaan. Zo werd onderzocht in hoeverre een bevoegdheidsbeding, dat deel uitmaakte van de algemene voorwaarden, door de medecontractant *begrepen* was (Rb. Antwerpen, 26 juni 1975, *R.W.*, 1975-76, 1311, met noot van J. Laenens). Meer en meer wordt trouwens geëist dat de algemene voorwaarden goed leesbaar zijn en dat zij zich op een opvallende plaats bevinden.

Tenslotte blijkt dat deze rechtspraak en het eerste decreet ter uitvoering van de wet Scrivener convergeren wat betreft de geldige integratie van de algemene verkoopsvoorwaarden in de contractuele rechtsverhouding tussen partijen. Daarenboven blijft, wat de inhoud van die algemene voorwaarden betreft, in ons systeem voor de ondernemer altijd enige onzekerheid bestaan of de rechter, in een concreet geval, die voorwaarden wel zal handhaven (J. Herbots en A.M. Stubbe-Pauwels, «Overzicht van rechtspraak (1969-1974). Bijzondere Contracten», *T.P.R.*, 1975, 934; I. Moreau-Margrève, «La force obligatoire des conditions générales de la vente et d'achat», *T. Aann.*, 1970, 112). Die onzekerheid kan bijdragen tot het herstellen van het evenwicht en het sluiten van billijke overeenkomsten. Blijkbaar zijn de rechtbanken nog niet in zo een slechte positie om de Belgische consument te bewapenen. Waarom ook niet? De rechters kunnen steunen op een Burgerlijk Wetboek dat principes bevat met een respectabele staat van dienst. Het verbintenissenrecht met begrippen als *toestemming*, *oorzaak*,

voorwerp en stilzwijgend ontbindend beding, samen met beginselen als *dwingend recht* en *openbare orde*, kan steeds opnieuw gebruikt worden om voor nieuwe situaties billijke oplossingen te vinden. De stabiliteit van het contractenrecht wordt verklaard door zijn abstract karakter. De wilsautonomie, die geen technisch-juridisch begrip is, maar te maken heeft met een rechtspolitieke keuze, mag dan wel beknot zijn, het principe is er nog altijd. Zij is trouwens van het begin af reeds ingeperkt geweest door begrippen als dwingend recht, openbare orde en goede zeden. Weliswaar zijn deze beperkingen steeds maar toegenomen, maar tenslotte is alleen de omvang van de wilsautonomie gewijzigd. Al doen er zich verschuivingen voor op het principieel vlak, de gebruikte technieken blijven dezelfde. Hieruit mag de stabiliteit blijken van het contractenrecht, die maakt dat deze rechtstak minder behoefte heeft aan bijzondere wetgeving.

Het mag dan gaan om de levering van een koe, zoals destijds door Pothier als voorbeeld werd gekozen of om de leasing van een computer, die de bekommernis is van de moderne jurist, beide handelingen laten zich vertalen in dezelfde juridische begrippen van het B.W.

Het abstracte karakter van deze begrippen moet het mogelijk maken ze ook aan te wenden voor de doeleinden van de consumentenbescherming. Dat deze creatieve bevoegdheid van de rechter niet achterhaald is, mag blijken uit volgend citaat: «Nog een ander verschijnsel duidt op een steeds creatievere functie van de rechter t.a.v. bestaande wetteksten. Bedoeld wordt de grotere rol die gespeeld wordt door wettelijke voorschriften met vage normomschrijving. Een voorbeeld daarvan is artikel 1382 B.W. Hoewel men zou kunnen menen dat het aantal dergelijke voorschriften vermindert met de uitvaardiging van een nieuw wetboek dat toch bestemd is om de regels, uitgewerkt door de rechtspraak, te codificeren, lijkt het tegendeel waar te zijn. Aldus bevat, naar het getuigenis van een Nederlands auteur, het ontwerp voor een nieuw Nederlands B.W. een aanmerkelijk groter aantal algemeen geformuleerde voorschriften, uitzonderingen, voorbehouden en discretionaire bevoegdheden, die de rechter moeten toelaten met het oog op de bijzondere omstandigheden van het individuele geval in vrijheid zijn beslissing te nemen. Men staat hier dus voor een onontkoombare bevoegdheidsdelegatie van de wetgever aan de rechter. Deze laatste wordt daardoor 'van spreekbuis der wet en wetsvertolker ... een naar redelijkheid en billijkheid oordelendscheidsman'» (W. Van Gerven, *Beginnelsen van Belgisch Privaatrecht, Algemeen Deel*, Antwerpen, 1969, blz. 31, nr. 7).

Ziedaar het waarom van een grotere rol voor de rechters. Voor de rechtstheoretici zijn de vragen omtrent het gebruik van de «*blanco-norm*» of «*open texture*» uiteraard niet nieuw (voor zoveel als nodig verwijs ik naar W. Van Gerven, *Het beleid van de rechter*, Antwerpen, 1974). Men kan zich moeilijk van de indruk ontdoen dat de wetgever daarentegen bij dit alles

nogal improviserend te werk gaat, hoewel de rechtstheorie nuttige inzichten aan de hand doet die een concrete keuze kunnen helpen bepalen. Zo noemt Wiarda drie oorzaken die het gebruik van vage normstellingen verklaren: het ingewikkelde en gedifferentieerde patroon van onze samenleving, de sociale verzorgingsstaat die ertoe leidt dat de overheid gaat ingrijpen op gebieden die voor een concreet normerende wetgeving eigenlijk niet vatbaar zijn en tenslotte de teloorgang van het geloof in de vaste, onwrikbare regel. De mens van deze tijd is aan veel onzekerheid gewend. Wiarda zet ook de bezwaren op een rijtje: rechtsonzekerheid, accentverschuiving in de rechterlijke opdracht van het objectieve naar het subjectieve, gevaar voor een partijdige keuze bij de rechterlijke beslissing (G. Wiarda, *Drie typen van rechtsvinding*, Zwolle, 1972, 46). De toetsing aan de heersende rechtspraak zal duidelijk maken of deze bezwaren voor een bepaalde materie al dan niet gegrond zijn. In elk geval verdient een ernstige keuze vanwege de wetgever een meer systematisch onderzoek van voor- en nadelen dan de Franse wetgever zich getroost heeft. Daarbij mag niet uit het oog verloren worden dat rechtsregels met «*open texture*» hoe dan ook onvermijdelijk zijn: «*it is a feature of the human predicament (and so of the legislative one) that we labour under two connected handicaps whenever we seek to regulate, unambiguously and in advance, some sphere of conduct by means of general standards to be used without further official direction on particular occasions. The first handicap is our relative ignorance of fact: the second is our relative indeterminacy of aim.*» (H.L.A. Hart, *The concept of law*, Oxford, 1961, 125).

In Frankrijk heeft men die vage normomschrijving nochtans bewust de rug toegekeerd en is men precies de andere weg opgegaan. Inderdaad, de rechter kan geen coherente oplossing uitwerken die alle voorzienbare gevallen meteen regelt, zoals de wetgever dat wel kan. De ordenende functie van de rechtspraak verloopt noodzakelijkerwijze geleidelijk. Dit argument was doorslaggevend voor het Franse Parlement. Maar dan kiest men meteen ook voor een overgedetailleerde regeling van de stof, aangezien alle types van clauses type per type zullen worden onderzocht. Of de efficiëntie van deze werkwijze verzekerd is, blijft de vraag, terwijl een brok rigiditeit van het systeem moeilijk zal te ontkennen zijn. Wie weet of die definitie trouwens niet een blok aan het been zal blijken, indien nieuwe misbruiken niet zouden te vatten zijn door een bepaling, waarvan men mag aannemen dat ze uitputtend is?

Een allerlaatste idee gaat terug op het boek «*The Death of Contract*» van de Amerikaanse jurist Gilmore. Niet alleen vertellen Amerikaanse filosofen ons dat God dood is maar kennen ook de Amerikaanse juristen hun «*Contract is Dead*»-school. Gilmore's analyse slaat wel op de eigen Amerikaanse situatie, maar dat neemt niet weg dat ook bij ons een mid-

delpuntvliedende kracht is waar te nemen, die maakt dat nieuwe rechtstakken zich afscheuren van het traditionele contractenrecht. Het arbeidsrecht is daarvan wel het meest sprekende voorbeeld, terwijl het consumentenrecht zich nu lijkt aan te bieden als nieuwste kandidaat. Daarom is de slotidee van het boek ook voor ons het overwegen waard. De auteur bedenkt namelijk dat wij op cultureel gebied gewoon geraakt zijn aan alternerende periodes van classicisme en romantiek. Klassieke periodes met hun logica en orde moeten de plaats ruimen voor de chaos en vormloosheid van de romantiek en *vice versa*. Dit proces wil hij doortrekken tot op het juridisch vlak. Wij mogen de mogelijkheid niet uitsluiten dat de huidige romantische periode weer zal overgaan in een klassieke waarin weer orde, abstractie en een uitgesproken theorie zullen overheersen (G. Gilmore, *The Death of Contract*, Columbus, 1974, 102). In die optiek zijn dan de hierboven aangehaalde blijken van onvrede met de bestaande of dreigende overreglementering misschien reeds symptomatisch voor dat einde van de huidige romantiek.

8. Tot slot zou ik nogmaals willen benadrukken dat het volstrekt niet de bedoeling was om de voorstellen

tot vervolmaking van de consumentenbescherming op de helling te zetten. Maar een aantal argumenten pleiten erom de reglementerende *take off* te verdagen. Daarom kwam het erop aan het Burgerlijk Wetboek nog eens onder de schijnwerpers te halen voor het geval er in België een gelijkaardige discussie op gang zou komen als die, welke het afgelopen jaar in Frankrijk plaatsvond. Zulks is niet ondenkbaar, zoals een behandeling op Europees niveau evenmin uitgesloten is. «*Het is hoofdzaak dat de regeling overzichtelijk zou zijn, anders wordt ze niet toegepast*». «*Le Gouvernement souhaite éviter — et c'est fondamental — les contrats réglementés dans le moindre détail et une fois pour toutes*». De abstracte begrippen van het contractenrecht die zich via de methodes van interpretatie uitstekend lenen tot aanpassing aan gewijzigde omstandigheden kunnen dit misschien verhelpen. Het zou immers vervelend kunnen worden, indien de wetgever de rol van de leerling-tovenaar zou gaan spelen.

Francis DELWICHE

Assistent K.U.L.

Afdeling Burgerlijk Recht

UITBREIDING OF WIJZIGING VAN DE AANHANGIGE VORDERING EEN WONDERMIDDEL ?

De in art. 807 Gerechtelijk Wetboek opgenomen proceduremogelijkheid om de oorspronkelijke vordering uit te breiden of te wijzigen is een nuttige innovatie, doch geen recept om alle door de verweerder voorgedragen excepties met succes te bekampen of te kelderen noch een tactisch wapen om de verweerder definitief de strop om de hals te doen.

1. Aard en doel van die vordering

De vordering die in de loop van het rechtsgeding wordt ingesteld en ertoe strekt de oorspronkelijke vordering te wijzigen of uit te breiden is een tussenvordering (art. 13 Gerechtelijk Wetboek), die in werkelijkheid een nieuwe vordering is (Van Reepinghen, *Verslag over de gerechtelijke hervorming*, deel I, bl. 334). Ze heeft tot doel het geding in zijn geheel zonder nieuwe kosten en zonder tijdverlies te laten behandelen en berechten.

2. Wie kan een aanhangige vordering uitbreiden of wijzigen ?

De oorspronkelijke eiser en hij alleen, ook al is hij verweerder in verzet of gedaagde in hoger beroep, kan de door hem ingestelde vordering uitbreiden of wijzi-

gen (artt. 807 en 1042 Gerechtelijk Wetboek). De tussenvordering door de verweerder ingesteld wordt daarentegen beheerst door art. 809 Gerechtelijk Wetboek, dat enkel eist dat ze wordt ingesteld bij conclusies ter griffie neergelegd en aan de overige partijen overgelegd zoals bepaald in de artt. 742 tot 746 Gerechtelijk Wetboek (Cass., 26 mei 1976, R.W., 1976-77, 858).

Bij gemeen overleg mogen de partijen zelfs de oorspronkelijke vordering wijzigen of uitbreiden mits geen afbreuk wordt gedaan aan de bepalingen van openbare orde inzake bevoegdheid (art. 706 Gerechtelijk Wetboek ; Van Reepinghen, *a.w.*, bl. 334 ; Verslag De Baeck, *Parl. Besch.*, Senaat, 1964-65, nr. 170, bl. 137).

3. Specifieke aanvaardingsvoorwaarden voor de uitbreiding of wijziging

De tussenvordering van de oorspronkelijke eiser strekkende tot de uitbreiding of wijziging van de aanhangige vordering kan slechts onder de volgende voorwaarden aanvaard worden :

1) De tussenvordering moet steunen op een feit, akte of handeling in de dagvaarding aangevoerd, m.a.w. er moeten voldoende nauwe banden bestaan tussen die tussenvordering en de oorspronkelijke vor-

dering. Hoewel de wet het alleen over «dagvaarding» heeft, geldt zulks ook voor een vordering ingeleid bij verzoekschrift. In het Gerechtelijk Wetboek wordt het inleidend verzoekschrift waarvan sprake in art. 704 Gerechtelijk Wetboek gelijkgesteld met een rechtsingang door dagvaarding en daarom ingelijfd bij de titel «Rechtsingang door dagvaarding» (zie het opschrift van boek II, eerste titel, eerste hoofdstuk en eerste afdeling van het Gerechtelijk Wetboek). Dagvaarding beduidt hier iedere akte waarmee volgens het Gerechtelijk Wetboek een hoofdvordering ingeleid mag worden. Het Hof van Cassatie aanvaardt die interpretatie daar uit het arrest van 3 mei 1978 blijkt dat een vordering ingeleid bij verzoekschrift inzake werkloosheid uitgebreid mag worden (R.W., 1978-79, 1378).

2) De juridische kwalificatie van het feit of de akte in de dagvaarding of in het inleidend verzoekschrift aangevoerd mag thans gewijzigd worden, d.w.z. dat de oorspronkelijke eiser, ook al is hij verweerder in verzet of gedaagde in hoger beroep, een andere rechtsgrond mag aanvoeren om zijn eis te staven. Derhalve zal een werknemer, wiens arbeidsovereenkomst een einde heeft genomen en die bij dagvaarding het hem nog verschuldigd loon van zijn werkgever op basis van de arbeidsovereenkomst gevorderd heeft en tegen wiens vordering de eenjarige verjaring wordt opgeworpen, bij op tegenspraak genomen conclusie mogen aanvoeren dat het niet-betalen van het gevorderd loon een misdrijf is waarop die eenjarige verjaring niet meer van toepassing is. Door aldus de rechtsgrond van zijn eis te wijzigen, heeft de eiser de oorspronkelijke vordering gewijzigd in een burgerlijke vordering *ex delicto*; zijn eis steunt dus niet meer op de arbeidsovereenkomst maar op de wet van 12 april 1965 betreffende de bescherming van het loon, die straffen heeft gesteld voor de werkgever die het nog verschuldigd loon niet heeft uitbetaald uiterlijk op de eerste betaaldag volgend op de datum waarop de dienstbetrekking eindigt en waarvoor de verjaring is geregeld door de artt. 26, 27 en 28 van de wet van 17 april 1878 houdende de voorafgaande titel van het Wetboek van Strafvordering en vervangen bij de wet van 30 mei 1961 (cf. ons artikel «De burgerlijke vordering *ex delicto* voor de arbeidsrechtbank», R.W., 1972-73, 1275 e.v.).

In burgerlijke zaken is het de rechter bij wie de vordering aanhangig is, verboden ambtshalve de oorzaak van de vordering te wijzigen, daar zulks een schending is van de rechten van de verdediging (Cass., 10 maart 1977, *Arr. Cass.*, 1977, 755).

3) De wijziging of uitbreiding geschiedt bij op tegenspraak genomen conclusie; wijziging of uitbreiding van de oorspronkelijke vordering is uitgesloten als de zaak niet op tegenspraak behandeld wordt, wat het geval is wanneer de zaak bij verstek behandeld wordt (802 Ger. W.), de eiser in verzet verstek laat gaan of het vonnis geacht wordt op tegenspraak gewezen te zijn (art. 751 Ger. W.) aangezien bij een dergelijk

vonnis de zaak in werkelijkheid bij verstek behandeld werd. Die tussenvordering moet steeds bij conclusies ingesteld worden (Cass., 30 mei 1978, R.W., 1978-79, 1604).

4) De uitbreiding of wijziging van de aanhangige vordering is ook in hoger beroep mogelijk op voorwaarde dat de vordering, die in hoger beroep uitgebreid of gewijzigd wordt, reeds voor de eerste rechter aanhangig werd gemaakt (art. 1042 Ger. W.; Cass., 3 november 1972, *Arr. Cass.*, 1973, 219; Cass., 24 november 1972, *Arr. Cass.*, 1973, 298; Cass., 3 mei 1978, R.W., 1978-79, 1378).

5) De vorderende partij mag in iedere stand van het geding haar eis verminderen, zelfs zo de zaak bij verstek behandeld wordt (Van Reepinghen, *a.w.*, blz. 334; Verslag De Baeck, *a.w.*, bl. 137).

Volledigheidshalve is hier nog aan toe te voegen dat de partijen, krachtens art. 808 Ger. W., in iedere stand van het geding, zelfs bij verstek, de interesten, rentetermijnen, huurgelden en elk toebehoren, sedert de instelling van de vordering verschuldigd of vervallen, kunnen vorderen en zelfs de later bewezen verhogingen of schadevergoedingen, onverminderd de geldsommen bij schuldvergelijking verschuldigd. Het betreft hier bedragen die als accessoria tijdens het geding opeisbaar geworden zijn of waarop schuldvergelijking toepasselijk is.

4. Toelaatbaarheidsvoorwaarden voor de eis zoals uitgebreid of gewijzigd

Art. 807 Ger. W. verstrekt slechts een rechtsplegingsmogelijkheid om een oorspronkelijke vordering uit te breiden of te wijzigen en beschrijft daarbij de wijze waarop en de vorm waarin zulks kan geschieden, maar doet geen afbreuk aan de toepassingen van de regels eigen aan die uitgebreide of gewijzigde eis; dit artikel kan niet als voorwendsel dienen om tussenvorderingen in te leiden die vervallen of verjaard zijn («Examen de jurisprudence 1965-70», R.C.J.B., 1974, 135). Het is niet omdat de uitbreiding of wijziging van de aanhangige vordering geschiedt zoals voorgeschreven bij art. 807, dat die tussenvordering, die toch een nieuwe vordering is, ipso facto toelaatbaar wordt.

Deze tussenvordering mag niet toegelaten worden zo de eiser geen belang of hoedanigheid heeft om ze in te stellen (art. 17 Ger. W.). Zo de dagvaarding of het inleidend verzoekschrift nietig wordt verklaard, kan de hierdoor ingeleide vordering uitgebreid noch gewijzigd worden aangezien in een dergelijk geval er geen aanhangige vordering bestaat. Wanneer de aanhangige vordering verjaard is, kan ze wel gewijzigd worden omdat het verjaard verklaren ervan inhoudt dat ze regelmatig aanhangig is doch dat de rechtbank wegens de verjaring het ingeleid geschil niet mag onderzoeken; daarom is de wijziging van de aanhangige

vordering die verjaard is, in een burgerlijke vordering ex delicto toegelaten.

De excepties van nietigheid, daarin begrepen de termijnen op straffe van verval of nietigheid voorgeschreven (zie art. 860 e.v. Ger. W.) gelden eveneens voor de uitgebreide of gewijzigde vordering; de aanhangige vordering uitbreiden of wijzigen is inderdaad een proceshandeling en als zodanig — *ubi lex non distinguit nec debemus distinguere* — onderworpen aan de voorschriften vervat in art. 860 e.v. Ger. W. zodat de rechtbank in bepaalde gevallen zelfs ambtshalve verplicht is die nietigheid of dat verval uit te spreken (art. 862, §§ 1 en 2, Ger. W.). Verval en nietigheid als bepaald in art. 862 zijn echter gedekt, wanneer een vonnis of arrest op tegenspraak, behalve datgene dat een maatregel van inwendige orde inhoudt, gewezen is zonder dat het verval of de nietigheid door de partij is voorgedragen of door de rechter ambtshalve uitgesproken is (art. 864 Ger. W.).

Er is beweerd en ook gevonnis dat de rechter de juridische omschrijving van in de dagvaarding of in het inleidend verzoekschrift aangevoerde feiten of akten ambtshalve mag wijzigen en dat bij wijziging van de rechtsgrond tijdens het geding de tegenpartij de verjaring van de nieuwe vordering niet kan aanvoeren, althans zo de verjaring niet was bereikt op het ogenblik dat de oorspronkelijke vordering bij de rechter aanhangig werd gemaakt (Fettweis, *Droit judiciaire privé*, deel I, nr. 186, bl. 153). Die zienswijze wat die ambtshalve wijziging van de juridische omschrijving of van de rechtsgrond betreft is strijdig met het standpunt ingenomen door het Hof van Cassatie, dat van oordeel is dat in burgerlijke zaken de rechter bij wie de vordering aanhangig is, niet ambtshalve de oorzaak van de vordering mag wijzigen en dat door die onwettige wijziging de rechten van de verdediging geschonden worden (Cass., 10 maart 1977, *Arr. Cass.*, 1977, 755). In verband met de verjaring dient de rechtbank ambtshalve te onderzoeken of op het ogenblik dat de oorspronkelijke eiser een nieuwe rechtsgrond in de op tegenspraak genomen conclusie aanvoert of zijn vordering uitbreidt, die tussenvordering nog niet verjaard was, ten minste zo de verjaring van openbare orde is of zo de gestelde termijn op straffe van verval of nietigheid voorgeschreven is; ze zal tevens moeten nagaan of de ingeleide vordering ten aanzien van die tussenvordering eventueel een daad van stuiting is. Het principe ter zake is dat de stuiting van de verjaring door dagvaarding of inleidend verzoekschrift alleen geldt ten overstaan van de vordering die ermee ingeleid wordt en derhalve niet ten aanzien van een andere vordering, tenzij de eis impliciet in de andere eis vervat is. De stuiting van de verjaring houdt slechts één enkele vordering in het leven en slaat niet op een andere, in casu de gewijzigde of uitgebreide vordering die als tussenvordering een andere vordering is. Uit het cassatiearrest van 3 mei 1978 inzake werkloosheid (R.W., 1978-79, 1378) mag niet afgeleid worden dat bij tijdige

inleiding van de oorspronkelijke vordering bij verzoekschrift bij de arbeidsrechtbank de vervaltermijn gesteld in de wetgeving inzake werkloosheid niet zou gelden ten aanzien van de vordering die voor het arbeidshof uitgebreid werd. Bij het lezen van het niet gepubliceerd op tegenspraak gewezen eindarrest van 1 maart 1976 van het Arbeidshof te Gent (A.R. nr. 324/75) stelt men vast dat eiser in hoger beroep, in casu de R.V.A., voor het arbeidshof het verstrijken van de vervaltermijn voor de tussenvordering, waarbij de gedaagde in hoger beroep (de werkloze) zijn oorspronkelijke vordering had uitgebreid, niet heeft opgeworpen en dat het arbeidshof evenmin het verval ervan heeft onderzocht of uitgesproken. In het niet gepubliceerde vierde onderdeel van het reeds geciteerd cassatiearrest van 3 mei 1978 wordt erop gewezen dat het onderdeel niet aanvoert dat de termijn om de beslissing van de directeur aan te vechten verstreken was, toen verweerder (d.i. de werkloze) de betwistingen over het bedrag van het loon en over de terugbetaling als tussenvordering aan het arbeidshof heeft onderworpen; hier wordt dus duidelijk gesteld dat de vervaltermijn ook geldt voor de tussenvordering die ertoe strekt de oorspronkelijke vordering uit te breiden, hetgeen mutatis mutandis ook geldt voor de tussenvordering die de wijziging van de oorspronkelijke vordering beoogt. Gesteld dat eiser in cassatie, de R.V.A., ter zake het verval had opgeworpen, dan zou het Hof van Cassatie dit middel toch hebben moeten verwerpen omdat het verval voor het arbeidshof niet was voorgedragen en het eindarrest ervan op tegenspraak gewezen was, zodat dit verval, niettegenstaande het arbeidshof het ambtshalve had moeten uitspreken, door het arrest gedekt is (art. 864 Ger. W.).

Zoals reeds gezegd kan een vordering wegens nietbetaling van loon steunend op de arbeidsovereenkomst gewijzigd worden in een burgerlijke vordering ex delicto, omdat het niet-betalen van het loon nog verschuldigd bij de beëindiging van de arbeidsovereenkomst een misdrijf vormt (artt. 11 en 42, 1°, van de wet van 12 april 1965 betreffende de bescherming van het loon der werknemers en gewijzigd bij art. 16 van het K.B. nr. 5 van 23 oktober 1978 betreffende het bijhouden van sociale documenten), mits die wijziging geschiedt binnen de verjaringstermijn eigen aan de burgerlijke vordering volgend uit het misdrijf en geregeld bij de artt. 26, 27 en 28 van de wet van 17 april 1878 zoals gewijzigd bij de wet van 30 mei 1961. Het betreft hier een verjaring die van openbare orde is, die in elke stand van het geding en zelfs voor het eerst voor het Hof van Cassatie aangevoerd kan worden (Cass., 28 oktober 1976, R.W., 1976-77, 1774); derhalve is het openbaar ministerie ertoe gehouden die verjaring in zijn advies op te werpen en is de rechtbank zelfs ambtshalve verplicht ze toe te passen. Het verval of nietigheid kan in deze aangelegenheid niet gedekt worden door een op tegenspraak gewezen vonnis of arrest omdat de regel gesteld in art. 864 Ger. W. niet van toepassing is

op de verjaring van de burgerlijke vordering ex delicto, die haar eigen regeling heeft. De verjaring van de vordering gebaseerd op een feit door de strafwet als misdrijf gekwalificeerd wordt niet gestuit door de vordering ingeleid bij dagvaarding of daarmee gelijkgestelde handeling en waarin de arbeidsovereenkomst als rechtsgrond wordt aangevoerd, ook al gaat het om dezelfde feiten; beide vorderingen zijn immers door hun oorzaak verschillend omdat de rechtsgronden waarop ze steunen verschillend zijn. Bij de vordering tot betaling van loon op grond van de arbeidsovereenkomst wordt de uitvoering van een contractuele verbintenis gevorderd, terwijl bij de wijziging van die aanhangige vordering in een burgerlijke tussenvordering ex delicto loon gevorderd wordt op basis van een strafbaar feit, m.a.w. het misdrijf wordt als oorzaak en het vergoeden van de schade als voorwerp aangevoerd, en het niet betaald loon wordt gevorderd tot vergoeding van schade ten gevolge van het misdrijf. Hoewel die oorspronkelijke vordering en de tussenvordering voortspuitend uit het misdrijf berusten op een feit in de dagvaarding aangevoerd, nl. het bekomen van het nog verschuldigd loon, gaat het hier ongetwijfeld over twee verschillende vorderingen, zodat de inleidende vordering geen daad van stuiting is ten aanzien van die tussenvordering ex delicto (De Page, deel VII, nr. 1200; Dekkers, *Handboek Burgerlijk Recht*, deel I, nr. 1553; Hof Luik, 5 juni 1975, J.T., 1975, 607). Ook het Gerechtelijk Wetboek beschouwt zulks als twee verschillende vorderingen; het loongeschil inzake arbeidsovereenkomst (art. 578, 1°, Ger. W.) is immers niet verplicht mededeelbaar aan het openbaar ministerie, terwijl de geschillen van burgerlijke aard die het gevolg zijn van een overtreding van de wetten en besluiten betreffende de arbeidsreglementering en de aangelegenheden die vallen onder de bevoegdheid van de arbeidsrechtbank (burgerlijke vordering of tussenvordering ex delicto) op straffe van nietigheid aan het openbaar ministerie moeten worden meegedeeld (art. 578, 7°, en art. 764, 12°, Ger. W.).

Een aantal aangelegenheden in het sociaal recht o.m. inzake pensioenen van werknemers en zelfstandigen kunnen maar aan de arbeidsrechtbank voorgelegd worden nadat het bevoegd organisme een administratieve beslissing heeft genomen in verband met de bij hem ingediende aanvraag en het is tegen die beslissing dat beroep bij de arbeidsrechtbank open staat; de desbetreffende vordering moet gewoonlijk, op straffe van verval, binnen een maand na de kennisgeving van de administratieve beslissing bij de bevoegde arbeidsrechtbank ingeleid worden. Deze particulariteiten hebben tot gevolg dat die tussenvordering, niettegen-

staande de nieuwe op tegenspraak genomen conclusies, berusten op een feit of akte in het inleidend verzoekschrift of dagvaarding aangevoerd, meestal niet ontvankelijk zal zijn (art. 2 Ger. W.). Aangezien de vordering tegen de bestreden punten van de beslissing, op straffe van verval, binnen een maand moet worden ingesteld, is die uitgebreide of gewijzigde vordering, zo die uitbreiding of wijziging geschiedt na die vervaltermijn van één maand, wegens laattijdigheid niet toelaatbaar te verklaren; die vervaltermijn geldt immers niet alleen voor de inleidende vordering, maar voor alle vorderingen, daarin begrepen de tussenvorderingen die betrekking hebben op de bestreden administratieve beslissing (artt. 860 en 862, § 1, 1°, en § 2, Ger. W.).

Wanneer de rechtsonderhorige beroep instelt tegen een pensioenbeslissing inzake werknemers omdat hij o.m. de gevraagde jaren 1950 t/m 1953 niet bekomen heeft en zo hij die aanhangige vordering tijdig heeft uitgebreid tot het jaar 1949, waarvoor hij geen pensioenaanvraag heeft ingediend, is die tussenvordering bij gebrek aan beslissing zonder bestaansreden en derhalve niet-ontvankelijk te verklaren; de rechtbank kan geen uitspraak doen over dat gevorderd jaar 1949, waarover niet werd beslist en waarvoor trouwens geen beslissing te treffen was. Zo betrokkene beroep heeft ingesteld tegen de beslissing waarbij hem inzake werknemerspensioen de jaren 1956 t/m 1959 niet werden toegekend en hij bij tijdig ingestelde tussenvordering vraagt die jaren 1956 t/m 1959 te regulariseren zodat ze in aanmerking kunnen komen voor zijn pensioen, dan is die wijziging wegens gebrek aan regularisatieaanvraag bij het bevoegd organisme en wegens ontstentenis van een desbetreffende administratieve rechtshandeling niet-ontvankelijk te verklaren; een dergelijke tussenvordering is inderdaad zonder bestaansreden.

5. Besluit

De uitbreiding of wijziging van de aanhangige vordering bij op tegenspraak genomen conclusie en berustend op een feit of akte in de dagvaarding of in het inleidend verzoekschrift aangevoerd zal vaak een meesterlijke tegenzet zijn zonder echter het toevormiddel te zijn dat toelaat vorderingen in te stellen die vervallen, verjaard of wegens het ontbreken van een administratieve beslissing over het gevorderde zonder bestaansreden zijn.

J. VAN BOECKHOUT

RECHTSPRAAK

HOF VAN CASSATIE

2e KAMER — 20 SEPTEMBER 1977

Voorzitter-rapporteur : ridder de Schaetzen

Advocaat-generaal : de h. Lenaerts

Advocaat : mr. De Gryse

Arbeidsongeval—Vordering tot vergoeding van morele schade tegen werkgever en aangestelde—Cumulatie van gemeenrechtelijke vergoeding met arbeidsongevallenvergoeding—Voorwaarden.

De krachtens het gemene recht toegekende vergoeding kan niet samengevoegd worden met de krachtens de arbeidsongevallenwet toegekende vergoedingen.

Het slachtoffer van een arbeidsongeval of zijn rechthebbenden kunnen van de werkgever, zijn lasthebbers of aangestelden geen vergoeding voor morele schade volgens het gemene recht vorderen, tenzij de werkgever, zijn lasthebber of aangestelde het arbeidsongeval opzettelijk heeft veroorzaakt, de werkgever opzettelijk een ongeval heeft veroorzaakt dat een arbeidsongeval tot gevolg heeft, of nog, wanneer het ongeval zich heeft voorgedaan op de weg naar en van het werk.

Nu het ongeval niet opzettelijk werd veroorzaakt en het arbeidsongeval zich niet op de weg naar en van het werk heeft voorgedaan, heeft het bestreden arrest wettig beslist dat de vorderingen tot het verkrijgen van vergoedingen voor morele schade volgens het gemene recht, ingesteld tegen de werkgever en diens aangestelde, niet ontvankelijk zijn.

B. e.a. t/ S. en N.V. F.

Gelet op het bestreden arrest, op 21 april 1977 door het Hof van Beroep te Brussel gewezen ;

Over het *middel* afgeleid uit de schending van de artikelen 46 van de Arbeidsongevallenwet van 10 april 1971, 1319, 1320, 1322, 1382, 1383 van het Burgerlijk Wetboek, 3 en 4 van de wet van 17 april 1878 houdende de voorafgaande titel van het Wetboek van Strafvordering,

doordat het arrest, op civielrechtelijk gebied, de vordering van de eiseressen strekkend tot vergoeding van de geleden morele schade niet ontvankelijk verklaart op grond van de overweging dat de eiseressen in hun conclusie «bekend maken dat zij een vordering hebben ingeleid voor de arbeidsrechtbank tot het bekomen van de wettelijke vergoedingen», dat deze vergoedingen een forfaitaire schadeloosstelling uitmaken die de morele schade uitsluit, dat het slachtoffer van een arbeidsongeval of zijn rechthebbenden, overeenkomstig artikel 46, § 1, 1°, van de wet van 10 april 1971, slechts een ruimere vordering tegen de werkgever kunnen laten gelden op grond van de algemene principes betreffende de civielrechtelijke aansprakelijkheid, in zoverre wordt bewezen dat de werkgever het arbeidsongeval opzettelijk heeft veroorzaakt of opzettelijk een ongeval heeft veroorzaakt dat een arbeidsongeval tot gevolg heeft, of nog, luidens artikel 46, § 1, 5°, wanneer het ongeval zich voordoet op de weg naar en van het werk, dat bedoeld opzet niet bewezen is noch wordt ingeroepen,

terwijl, eerste onderdeel, de eiseressen in conclusie vermeldten dat zij een vordering ingesteld hadden tot het bekomen van de vergoeding voor «materiële» schade, zodat het arrest, door te overwegen dat de eiseressen in hun conclusie bekend maakten een vordering te hebben ingeleid voor de arbeidsrechtbank tot het bekomen van de «wettelijke vergoedingen», aan deze conclusie een betekenis toekent die de bewoordingen ervan overschrijdt en derhalve de eraan toekomende bewijskracht miskent (schending van de artikelen 1319, 1320 en 1322 van het Burgerlijk Wetboek),

tweede onderdeel, de morele schade waarvoor de gemeenrechtelijke vergoeding gevorderd werd, niet de schade is die gedekt wordt door de in de Arbeidsongevallenwet bepaalde forfaitaire vergoeding en het verbod tot cumuleren van de vergoedingen, zoals bepaald in artikel 46, § 2, laatste lid, van de Arbeidsongevallenwet, enerzijds slechts geldt voor zover het dezelfde schade betreft en anderzijds slechts tegengeworpen kan worden aan een gemeenrechtelijke vordering tot schadevergoeding, wanneer aan de eiser voor dezelfde schade reeds de vergoedingen krachtens de Arbeidsongevallenwet werden «toegekend», zodat het arrest, door de gemeenrechtelijke vordering tot het bekomen van vergoeding voor morele schade niet ontvankelijk te verklaren op grond van de beslissende overweging dat de eiseressen «een vordering hadden ingeleid» voor de arbeidsrechtbank tot het bekomen van de wettelijke vergoedingen, de bovenvermelde beperkingen van het wettelijk cumulatieverbod miskent en schending inhoudt van artikel 46 van de Arbeidsongevallenwet van 10 april 1971 alsook van de artikelen 1382, 1383 van het Burgerlijk Wetboek, 3 en 4 van de wet van 17 april 1878 houdende de voorafgaande titel van het Wetboek van Strafvordering, die het aan diegene die schade geleden heeft, mogelijk maken voor de strafrechter de volledige vergoeding van alle schade te vorderen van diegene die ze veroorzaakt heeft :

Overwegende dat naar luid van artikel 46, § 2, laatste lid, van de Arbeidsongevallenwet de volgens het gemene recht toegekende schadevergoeding niet kan worden samengevoegd met de krachtens deze wet toegekende vergoedingen ;

Overwegende dat de door een arbeidsongeval getroffen of zijn rechthebbenden, luidens § 1, 1°, 3° en 5°, van het genoemde artikel, van de werkgever, zijn lasthebbers of aangestelden geen vergoeding voor morele schade volgens het gemene recht kunnen vorderen, tenzij de werkgever, zijn lasthebber of aangestelde het arbeidsongeval opzettelijk heeft veroorzaakt, de werkgever opzettelijk een ongeval heeft veroorzaakt dat een arbeidsongeval tot gevolg heeft of het ongeval zich heeft voorgedaan op de weg naar en van het werk ;

Dat, zonder daaromtrent te worden bekritiseerd, het arrest oordeelt dat het ongeval niet opzettelijk werd veroorzaakt en uit de vaststellingen van het arrest blijkt dat het arbeidsongeval zich niet op de weg naar en van het werk heeft voorgedaan ;

Dat het hof van beroep derhalve wettig beslist dat de tegen de verweerders ingestelde vorderingen van de eiseressen tot het bekomen van vergoedingen voor morele schade niet ontvankelijk zijn ;

Overwegende dat, voor het overige, in zoverre het middel het arrest verwijt te steunen op de overweging dat de eiseres-

sen voor de arbeidsrechtbank een vordering hebben ingeleid, en door deze overweging de bewijskracht van de conclusie van de eiseressen te miskennen, het tegen een ten overvloede gegeven beweegreden van het arrest gericht is en bij gebrek aan belang niet ontvankelijk is ;

Dat het middel niet kan worden aangenomen ;
(...)

NOOT—Betreffende de in dit arrest behandelde problematiek, leze men : L. SCHUERMANS, J. SCHRIJVERS, D. SIMOENS, A. VAN OEVERLEN en M. DEBONNAIRE, «Overzicht van rechtspraak. Onrechtmatige daad. Schade en schadeloosstelling (1969-1976)», T.P.R., 1977, blz. 540-541, nr. 49 en blz. 546-547, nr. 53.

HOF VAN CASSATIE

3e KAMER — 24 APRIL 1978

Voorzitter : de h. Naulaerts

Raadsheer-rapporteur : baron Vinçotte

Advocaat-generaal : de h. Duchatelet

Advocaten : mrs. Van Ryn en De Bruyn

Verbintenissen — Tenietgaan — Schuldvernieuwing — Wijziging in de essentiële voorwaarden van de arbeidsovereenkomst—Bedoeling tot novatie—Werkelijke bedoeling van de partijen—Voorrang op de bewoordingen van de overeenkomst.

Eiseres en verweerster zijn bij contract van 2 januari 1973 overeengekomen een wijziging in te voeren in de functies en de verantwoordelijkheden van eerstgenoemde in dienst van laatstgenoemde, in het bedrag en de berekeningswijze van haar loon, evenals in de plaats waar het contract moet worden uitgevoerd.

Het bestreden arrest heeft beslist dat die wijzigingen een «diepgaande wijziging van de essentiële voorwaarden» van de arbeidsovereenkomst voor bedienden van 2 januari 1964 vormen, en heeft hieruit afgeleid dat de wederzijdse verplichtingen van de partijen aldus het voorwerp van een schuldvernieuwing gevormd hebben waardoor een einde werd gemaakt aan de vroegere overeenkomst.

Het bestreden arrest beslist aldus impliciet doch zeker dat het belang van de wijzigingen die met onderlinge instemming aan die verbintenissen werden aangebracht, zodanig is dat zulks noodzakelijkerwijze de bedoeling tot novatie impliceert.

Hoewel de bedoeling tot novatie een essentieel bestanddeel is van elke schuldvernieuwing en hoewel de woorden «aanhangel aan de arbeidsovereenkomst van bedienden» inderdaad kunnen wijzen op de bedoeling het van kracht zijnde contract te behouden, kunnen die bewoordingen evenwel niet de bovenhand krijgen op de werkelijke bedoeling van de partijen die, volgens het bestreden arrest, blijkt uit de aard zelf van de nieuwe bedingen die tussen hen overeengekomen werden en die de in het genoemd contract bepaalde verbintenissen door andere verbintenissen hebben vervangen.

V. t/ N.V. B.

Gelet op het bestreden arrest, op 3 maart 1976 door het Arbeidshof te Brussel gewezen ;

Over het *eerste middel*, afgeleid uit de schending van de artikelen 1134, 1234, 1271, 1273, 1319, 1320, 1322, 1349, 1353 van het Burgerlijk Wetboek en 97 van de Grondwet,

doordat, na erop te hebben gewezen dat de op 2 januari 1973 tussen de partijen gesloten overeenkomst een diepgaande wijziging inhield van de essentiële voorwaarden van het op 2 januari 1964 tussen hen gesloten contract en na dienaangaande te hebben benadrukt dat eiseres, die werkzaam was als naaister-demonstratrice, hetgeen een vrij bescheiden werk is met weinig verantwoordelijkheid, ten gevolge van de overeenkomst van 2 januari 1973 werd belast met het beheer van een winkel met al de verantwoordelijkheden van een dergelijk beheer, dat het loon van eiseres ingrijpend werd gewijzigd en dat de plaats waar het werk werd verricht eveneens gewijzigd was, het arrest beslist dat «de overeenkomst van 2 januari 1973, nu zij aldus de eerste overeenkomst ingrijpend wijzigt, ongetwijfeld een schuldvernieuwing tot stand brengt», dat «het contract van 2 januari 1964 dus op 2 januari 1973 werd beëindigd» en dat daardoor de rechtsvordering van eiseres, waarvan niet wordt betwist dat zij de verplichtingen uit het contract van 2 januari 1964 betreft, verjaard moet worden verklaard omdat ze werd ingesteld op 14 juni 1974 meer dan een jaar na het beëindigen van het genoemde contract,

terwijl de op 2 januari 1973 ondertekende overeenkomst door de partijen «Aanhangel bij de arbeidsovereenkomst voor bedienden van Mejuffer F. V.» werd genoemd, die betiteling wees, of althans, kon wijzen op hun bedoeling hun arbeidsbetrekkingen te behouden niettegenstaande de bij onderlinge overeenstemming aangebrachte wijzigingen, volgens de bovenvermelde samenvatting van de vaststellingen van het arrest, in de functies van eiseres, haar loon en de plaats waar het werk werd uitgevoerd, zoals die in de arbeidsovereenkomst voor bedienden van 2 januari 1964 vastgelegd waren, gelet op die betiteling van de overeenkomst van 2 januari 1973, de feitenrechtters, nu de bedoeling van schuldvernieuwing niet wordt vermoed doch duidelijk moet blijken aan de zijde van beide partijen opdat de verbintenissen uit een contract tenietgaan en nieuwe verbintenissen ontstaan die op een nieuw contract steunen, de wil van eiseres en verweerster de arbeidsovereenkomst voor bedienden van 2 januari 1964 te vernieuwen niet wettelijk konden afleiden uit het enkel feit dat het aanhangsel dat op 2 januari 1973 werd ondertekend de essentiële voorwaarden van het contract ingrijpend wijzigde (schending van de artikelen 1134, 1234, 1271, 1273, 1349 en 1353 van het Burgerlijk Wetboek) ; de feitenrechtters althans, door te beslissen dat de overeenkomst van 2 januari 1973 onbetwistbaar een schuldvernieuwing tot stand bracht wegens de ingrijpende wijzigingen die zij in de eerste overeenkomst had aangebracht, de gebruikelijke en normale betekenis hebben miskend van de uitdrukking «aanhangel bij de arbeidsovereenkomst voor bedienden van Mejuffer F. V.» die door de partijen wordt gebruikt in de betiteling van de overeenkomst van 2 januari 1973 (schending van de artikelen 1319, 1320 en 1322 van het Burgerlijk Wetboek), zonder de redenen aan te geven waarom zij oordeelden geen rekening te moeten houden met de gebruikelijke en normale betekenis van die uitdrukking (schending van de artikelen 1319, 1320, 1322 van het Burgerlijk Wetboek en 97 van de Grondwet) en zonder evenmin te antwoorden op de conclusie waarin eiseres betoogd had, in antwoord op verweersters middel dat het contract van 2 januari 1964 op 2 januari 1973 werd beëindigd door het aangaan van een nieuw contract op die datum, dat appellante (thans ver-

weerster) op 2 januari 1973 aan geïntimeerde (thans eiseres) geen nieuw contract doch een «aanhangel aan de bestaande arbeidsovereenkomst voor bedienden» had laten ondertekenen (schending van artikel 97 van de Grondwet) :

Overwegende dat, door de in het middel overgenomen motieven, na erop te hebben gewezen dat eiseres en verweerster in het contract van 2 januari 1973 overeengekomen zijn een wijziging in te voeren in de functies en de verantwoordelijkheden van eerstgenoemde in dienst van laatstgenoemde, in het bedrag en de berekeningswijze van haar loon, evenals in de plaats waar het contract moet worden uitgevoerd, het arrest beslist dat die wijzigingen een «diepgaande wijziging van de essentiële voorwaarden» van de arbeidsovereenkomst voor bedienden van 2 januari 1964 vormen en daaruit afleidt dat de wederzijdse verplichtingen van de partijen aldus het voorwerp van een schuldvernieuwing gevormd hebben waardoor een einde werd gemaakt aan de vroegere overeenkomst ;

Dat het arrest aldus impliciet doch zeker beslist dat het belang van de wijzigingen die met onderlinge instemming aan die verbintenissen werden aangebracht zodanig is dat zulks noodzakelijkerwijze de bedoeling van novatie impliceert ;

Overwegende dat het arrest door aldus de elementen te preciseren waarop het die beslissing baseert, de in het middel bedoelde conclusie van eiseres beantwoordt waarin de bewoordingen van de betiteling van het nieuw contract werden aangevoerd als een gegeven dat tot een verschillende of tegenstrijdige beoordeling leidt ; dat het arrest aldus zijn beschikende gedeelte regelmatig met redenen omkleedt ;

Overwegende dat het arrest, nu het de betiteling van het contract van 2 januari 1973 niet vermeldt en de betekenis van de bewoordingen van die betiteling niet uitlegt, de bewijskracht ervan niet heeft kunnen schenden ;

Overwegende dat, hoewel de bedoeling tot novatie een essentieel bestanddeel is van elke schuldvernieuwing en hoewel de woorden «aanhangel aan de arbeidsovereenkomst van bedienden» inderdaad kunnen wijzen op de bedoeling het van kracht zijnde contract te behouden, die bewoordingen evenwel niet de bovenhand kunnen krijgen op de werkelijke bedoeling van de partijen die, volgens het arrest, blijkt uit de aard zelf van de nieuwe bedingen die tussen hen overeengekomen werden en die de in het genoemd contract bepaalde verbintenissen door andere verbintenissen hebben vervangen ;

Dat het middel niet kan worden aangenomen ;

Over het *tweede middel*, afgeleid uit de schending van de artikelen 1234, 1271, 1273 van het Burgerlijk Wetboek en 34 van de gecoördineerde wetten op de arbeidsovereenkomst voor bedienden,

doordat het arrest de rechtsvordering van eiseres tot betaling van het krachtens dit contract verschuldigd achterstallig loon verjaard verklaart omdat ze werd ingesteld meer dan een jaar na het eindigen, op 2 januari 1973, van de arbeidsovereenkomst voor bedienden die op 2 januari 1964 tussen de partijen werd gesloten, en die beslissing verantwoordt op grond dat, in hoofdzaak, de op 2 januari 1973 tussen de partijen gesloten overeenkomst een novatie is van het contract van 2 januari 1964, aangezien diepgaande wijzigingen werden aangebracht in de essentiële voorwaarden van dat eerste contract, met name aan het loon van eiseres waarvan het vaste gedeelte van 6.000 op 16.000 frank per maand werd

gebracht en het veranderlijk gedeelte, dat bestond uit commissies en winstaandelen in het zakencijfer van de winkel waarvan zij zaakvoerster is en in het zakencijfer van de verkoopafgevaardigden, aanzienlijk is verhoogd en bestanddelen bevat welke eiseres niet genoot in haar vorige hoedanigheid als demonstratrice ;

terwijl de wijzigingen bepaald bij artikel 1271, 1, van het Burgerlijk Wetboek om tot schuldvernieuwing te leiden het bestaan en de hoofdinhoud van het voorwerp van de oorspronkelijke verbintenis moet aantasten en niet enkel de loutere modaliteiten ervan, dat wil zeggen moet bestaan in de vervanging van het voorwerp door een ander of, althans, in de wijziging van de kenmerkende eigenschappen ervan, zodanig dat het behoud van de oorspronkelijke verbintenis onverenigbaar lijkt met de wijziging van het voorwerp ; nu de verplichting van de werkgever het loon te betalen fundamenteel een som geld beoogt, de vaststelling van de feitenrechtens dat het bedrag, de constitutieve bestanddelen en de berekeningselementen van het loon van eiseres op 2 januari 1973, zelfs ingrijpend, gewijzigd werden, niet gelijkstaat met de vaststelling van wijzigingen die raken aan het bestaan en de hoofdinhoud van verweersters verplichting tot betaling van het loon zoals die volgde uit de arbeidsovereenkomst voor bedienden van 2 januari 1964 en bijgevolg geen wettelijke verantwoording kan vormen voor de beslissing van de feitenrechtens dat de overeenkomst van 2 januari 1973 heeft geleid tot de verdwijning van die verplichting en het ontstaan van een nieuwe verplichting ; daaruit volgt dat door de rechtsvordering van eiseres tot betaling van achterstallig loon krachtens het contract van 2 januari 1964 verjaard te verklaren op grond dat dit contract op 2 januari 1973 werd beëindigd aangezien op die datum tussen de partijen een nieuwe arbeidsovereenkomst voor bedienden was ontstaan, het bestreden arrest de in het middel vermelde wettelijke bepalingen heeft geschonden. Overwegende dat het arrest niet uitsluitend op de wijzigingen in het loon van eiseres steunt doch eveneens vaststelt, zonder dienaangaande bekritiseerd te worden, dat haar werkzaamheden en de plaats waar die moesten worden verricht door de overeenkomst van 2 januari 1973 ingrijpend werden gewijzigd ;

Dat op grond van al die vaststellingen en in de onderstelling dat de wijziging van het loon van eiseres, afzonderlijk beschouwd, niet zou volstaan hebben om een schuldvernieuwing tot stand te brengen, het arrest heeft kunnen beslissen, zonder de in het middel aangevoerde onwettelijkheid te begaan, dat de overeenkomst van 2 januari 1973 een schuldvernieuwing tot stand brengt ;

Dat het middel niet kan worden aangenomen ;

Om die redenen,

Verwerpt de voorziening.

HOF VAN CASSATIE

1e KAMER — 20 OKTOBER 1978

Voorzitter : de h. de Vreese

Raadsheer-rapporteur : de h. Sury

Advocaat-generaal : de h. Ballet

Advocaat : mr. Houtekier

**Huwelijksvermogensstelsels—Scheiding van goederen—
Vermoeden van medeëigendom in het huwelijks-
contract—Draagwijdte.**

In een huwelijkscontract houdende scheiding van goederen is bepaald, enerzijds dat de echtgenoten de lasten van het gezin zullen dragen, ieder in verhouding tot zijn inkomen, zonder dat enige afrekening zal kunnen worden gevraagd, anderzijds dat de goederen op beider naam staande, behoudens tegenbewijs, geacht worden voor de helft aan elke echtgenoot toe te behoren.

De rechter die bij de beoordeling van die bedingen beslist dat de man de prestaties van de vrouw in het huishouden en de besparingen die hij daardoor heeft genoten, heeft willen vergoeden door haar medeëigenaar te maken van op beider naam staande gelden, kan wettelijk uit deze wil tot vergoeding afleiden dat het door het huwelijkscontract voorbehouden tegenbewijs niet kan worden gevonden in het feit dat de vrouw geen eigenlijke inkomsten had.

Ook al zou die door de man bedoelde vergoeding een onrechtstreekse, verdoken of vergeldende schenking zijn, zou deze geenszins nietig zijn en geen wijziging van het huwelijks-goederenstelsel uitmaken.

V. e.a./ L. e.a.

Gelet op het bestreden arrest, op 18 april 1977 door het Hof van Beroep te Antwerpen gewezen ;

Over het *middel* afgeleid uit de schending van de artikelen 6, 212, 216, 218, 544, 900, 1099, 1122, 1131, 1133, 1134, 1135, 1167, 1315, 1316, 1349, 1353, 1387, 1389, 1395, 1448, 1536, 1537 van het Burgerlijk Wetboek, zoals gewijzigd door de wetten van 30 april 1958 en 22 juni 1959, en 97 van de Grondwet,

doordat het arrest voor recht zegt : dat de verweerders elk voor een vijfde eigenaars zijn van de helft van het totaal bedrag van 99.800 frank en 40.000 frank, beveelt dat tot de vereffening en verdeling van deze bedragen zal worden overgegaan door het ambt van notaris Fobe te Antwerpen en de eisers veroordeelt om de helft van deze sommen aan de verweerders terug te betalen op grond dat, uitgaande van het door de termen van het huwelijkscontract geschapen vermoeden dat de goederen die op naam van (wijlen) de beide echtgenoten J.-V. stonden, worden aangezien als horende voor de helft aan elke echtgenoot, de eerste rechter terecht oordeelde dat het door voormeld huwelijkscontract voorbehouden tegenbewijs daarvan, niet wordt geleverd ; dat de verzorging van het huishouden, door wijlen Marie J., een economische bedrijvigheid uitmaakt en als dusdanig voor de huisvrouw een inkomen vertegenwoordigt ; dat het in aanmerking nemen van deze economische waarde niet impliceert dat de man vergoeding verschuldigd is aan zijn vrouw ; dat het rendement van de huisvrouw in werkelijkheid van die aard is dat de uitgaven van de man worden beperkt ; dat het feit dat de betwiste gelden op naam van beide echtgenoten werden geplaatst, aantoonde dat wijlen August V. heeft gewild en bevestigd dat zij voor de helft aan ieder van de echtgenoten behoorden,

terwijl, eerste onderdeel, de eisers in hun akte van hoger beroep staande hielden, zonder op dit punt te worden tegengesproken dat van wijlen de beide echtgenoten V.-J. alleen de man een beroep uitoefende, alleen zijn inkomsten beschikbaar waren voor het onderhoud van het gezin en zijn echtgenote J. geen inkomsten had ; het vermoeden dat derhalve

de gelden geheel aan V. toebehoorden, geenszins wordt weerlegd door het feit dat de echtgenote het huishouden deed en deze activiteit economisch waardeerbaar zou zijn ; deze contributie in het huishouden geenszins tot inkomsten voor wijlen J. aanleiding kan geven en geen verband heeft met de eigendom van de gelden (schending van de artikelen 212, 216, 218, 544, 1134, 1135, 1315, 1316, 1349, 1353, 1448, 1536 en 1537 van het Burgerlijk Wetboek) ;

tweede onderdeel, het feit dat wijlen V., door de plaatsing van de gelden op beider naam, zou gewild en bevestigd hebben dat zij voor de helft van ieder waren, geenszins aan de eisers het recht ontnemt te bewijzen dat deze gelden in werkelijkheid van wijlen V. waren ; deze wil trouwens zou indruisen tegen de onveranderlijkheid van het huwelijkscontract (schending van de artikelen 6, 544, 1122, 1131, 1133, 1134, 1135, 1315, 1316, 1349, 1353, 1387, 1389, 1448, 1536 en 1537 van het Burgerlijk Wetboek) ;

derde onderdeel, deze zogezegde wil van wijlen V. om de helft van de gelden aan J. over te maken, een ontduiking is van het huwelijkscontract en een verdoken schenking tussen echtgenoten, die nietig is ; de motivering van het arrest het niet mogelijk maakt de wettelijkheid van de beslissing na te gaan (schending van de artikelen 6, 900, 1099, 1122, 1131, 1133, 1167, 1387, 1389, 1395, 1536, 1537 van het Burgerlijk Wetboek en 97 van de Grondwet) ;

Overwegende dat de rechtsvoorgangers van de partijen onder het stelsel van scheiding van goederen waren gehuwd ; dat het huwelijkscontract onder artikel 2 bepaalt : «De aanstaande echtgenoten zullen de lasten van het gezin dragen, ieder in verhouding met zijn respectief inkomen, zonder dat tegenover elkander enige afrekening zal kunnen worden gevraagd. Zij worden beiden aangezien iedere dag volledige bijdrage te hebben gestort» ; dat met betrekking tot het bewijs van de eigendom van de goederen het contract onder artikel 4 bedingt : «De goederen op beider naam staande worden, behoudens tegenbewijs, aangezien als behorende voor de helft toe aan elke echtgenoot» ;

Wat het eerste onderdeel betreft :

Overwegende dat het hof van beroep door de in het middel aangehaalde beschouwingen impliciet doch duidelijk bedoelt dat wijlen Augustinus V. de prestaties van wijlen Marie J. in het huishouden en de besparingen die hij daardoor had genoten, heeft willen vergoeden door haar medeëigenaar te maken van de onderwerpelijke bedragen ;

Dat de rechters, zonder schending van de in het onderdeel aangehaalde wetsbepalingen, uit deze wil tot vergoeding hebben kunnen afleiden dat de verweerders het door het huwelijkscontract voorbehouden tegenbewijs niet kunnen vinden in het feit dat wijlen Marie J. geen eigenlijke inkomsten had ;

Wat het tweede onderdeel betreft :

Overwegende dat uit het antwoord op het eerste onderdeel blijkt dat, naar het oordeel van het hof van beroep, de betwiste helft van de bedragen in werkelijkheid aan wijlen Marie J. toebehoorde ;

Dat de wil van de man om de huishoudelijke arbeid van zijn echtgenote te vergoeden, niet indruist tegen de toen vigerende onveranderlijkheid van het huwelijkscontract ;

Wat het derde onderdeel betreft :

Overwegende dat al zou het, in antwoord op het eerste onderdeel omschreven, vergoeden een onrechtstreekse, verdoken of vergeldende schenking zijn, deze schenking tussen

echtgenoten geenszins nietig zou zijn en geen wijziging van het huwelijksgoederenstelsel zou uitmaken ;

Dat geen van de onderdelen kan worden aangenomen ;

Om die redenen,

Verwerpt de voorziening ;

Veroordeelt de eisers in de kosten.

NOOT—1. Ook uit bovenstaand arrest van het Hof van Cassatie blijkt dat echtgenoten die onder het stelsel van scheiding van goederen huwen al te dikwijls deze scheiding van hun vermogens niet daadwerkelijk doorvoeren : door vermenging van inkomsten of besparingen ontstaan onduidelijke toestanden waarmee hoven en rechtbanken meer en meer worden geconfronteerd. Ik moge hier verwijzen naar het arrest van het Hof van Cassatie inzake de samen verkregen gezinswoning (24 april 1976, R.W., 1976-77, 993, met noot van H. CASMAN) en het arrest van het Hof van Beroep te Antwerpen inzake de samen gedreven handelszaak (18 oktober 1977, R.W., 1978-79, 906, met noot van H. CASMAN).

2. In voorliggend geval hebben de echtgenoten in hun huwelijkscontract de scheiding van goederen aangenomen en tevens twee bijzondere bedingen ingelast. Luidens het eerste dragen de echtgenoten in de lasten van het gezin bij ieder in verhouding tot zijn respectievelijk inkomen, zonder tegenover elkaar tot afrekening gehouden te zijn. Ze worden beiden beschouwd iedere dag hun volledige bijdrage te hebben gestort. Luidens het andere beding, dat betrekking heeft op het bewijs van eigendom, worden de goederen «op beider naam staande, behoudens tegenbewijs, aangezien als behorende voor de helft toe aan elke echtgenoot».

Tijdens het huwelijk heeft alleen de man inkomsten uit zijn arbeid verworven ; de vrouw heeft uitsluitend door huishoudelijke arbeid bijgedragen tot de lasten van het huwelijk. Bij de ontbinding van het huwelijk blijkt dat op naam van beide echtgenoten gelden zijn geplaatst, samen ruim 150.000 fr. Beide echtgenoten zijn overleden, en de wederzijdse erfgenamen betwisten elkaar de eigendom van dit bedrag. De erfgenamen van de man voeren aan dat de gelden voortkomen uit besparingen door hun rechtsvoorganger op zijn inkomsten verwezenlijkt ; de erfgenamen van de vrouw beroepen zich op het vermoeden van medeëigendom zoals in het huwelijkscontract bedongen.

3. Het hof van beroep oordeelt dat het feit dat de man gebruik heeft gemaakt van de mogelijkheid om gelden op naam van beide echtgenoten te plaatsen, aantoonde dat hij gewild en bevestigd heeft dat deze gelden voor de helft aan ieder der echtgenoten behoorden. Hiermee wenste hij met name de vrouw te vergoeden voor haar huishoudelijke arbeid en voor het feit dat hij, dank zij haar, op zijn inkomsten had kunnen besparen.

Het vermoeden van medeëigendom geldt weliswaar slechts onder voorbehoud van tegenbewijs ; doch dit tegenbewijs blijkt naar het oordeel van het hof niet uit het feit dat de vrouw zelf nooit eigenlijke (geld)inkomsten heeft gehad. Deze interpretatie wordt door het Hof van Cassatie bevestigd. Het Hof voegt eraan toe dat de vergoeding aldus door de man aan de vrouw toegekend niet indruist tegen de toen geldende onveranderlijkheid van het huwelijkscontract en dat deze vergoeding, indien ze als een schenking zou worden omschreven, als zodanig niet nietig zou zijn.

4. Dit arrest moge aanleiding zijn tot enkele beschouwingen over de draagwijdte van vermoedens van eigendom in een stelsel van scheiding van goederen. Dergelijke vermoedens komen vrij vaak voor in een huwelijkscontract houdende keuze van de zuivere scheiding der goederen. Ze maken het mogelijk uit feitelijke gegevens af te leiden welke echtgenoot als eigenaar van meestal roerende goederen moet worden beschouwd, voor het geval geen bewijs of regelmatig bezit ten aanzien van die goederen bestaat (zie BAETEMAN, DELVA en CASMAN, «Overzicht van de rechtspraak», T.P.R., 1972, 572, nr. 259). De feiten waarop de vermoedens steunen, zijn dan bijvoorbeeld het persoonlijk gebruik (voor kleren, sieraden e.d.m.) ; het deposito op naam van een der echtgenoten of in een onder eigen naam gehuurde kluis (voor gelden en waardepapieren), de ligging (in een onroerend goed dat persoonlijke eigendom is van een der echtgenoten), enz.

Vermoedens worden ook ingelast voor de roerende goederen waarvan de eigendom niet kan worden bewezen : de man of de

vrouw wordt dan geacht eigenaar te zijn (bijv. op grond van het feit dat hij of zij waarschijnlijk het grootste aandeel zal bijdragen in de verkrijging van de goederen waarvoor het vermoeden is gesteld) ; ofwel wordt een echtgenoot geacht eigenaar te zijn omdat hem deze eigendom bij voorrang wordt toegekend om praktische of billijkheidsredenen. Om deze keuze tussen de man en de vrouw als begunstigde bij de vaststelling van het vermoeden te vermijden, wordt ook dikwijls het vermoeden in hoofde van beide echtgenoten vastgesteld : ze worden geacht medeëigenaars te zijn van de goederen waarover de eigendom niet anders kan worden vastgesteld.

5. De geldigheid van dergelijke vermoedens wordt algemeen aanvaard (zie RENAULD, «Régimes matrimoniaux», Rép. Notarial, nr. 1639, en DE PAGE, X, 2, nr. 1367), evenals overigens, de mogelijkheid om ze door levering van het tegenbewijs om te keren (zie bijv. Rb. Brussel, 7 oktober 1966, Ann. Not., 1967, 95).

De mogelijkheid om het tegenbewijs te leveren heeft uiteraard alleen betekenis voor vermoedens die stoelen op vaststellingen zoals het gebruik, het bezit, het deposito, niet voor vermoedens die zijn ingesteld voor goederen waarvan niet kan worden bewezen dat ze eigendom zijn van een der echtgenoten. Het vermoeden is dan immers ingesteld voor het geval geen enkel bewijsmiddel nog voorhanden is.

6. De wet van 14 juli 1976, die het huwelijksvermogensrecht heeft vernieuwd, heeft ten aanzien van de bewijsvoering in het stelsel van scheiding van goederen wijzigingen ingevoerd, die het nut van vermoedens in het huwelijkscontract enigszins hebben beperkt. Zo geldt thans als positieve rechtsregel dat persoonlijke goederen eigen zijn en dat het bewijs van deze eigendom uit de aard zelf van deze goederen blijkt. Dit geldt met name voor kleren, voorwerpen voor persoonlijk gebruik en de persoonlijke rechten in artikel 1401 B.W. opgesomd (zie artikel 1468, 1e lid, B.W. dat naar artikel 1399 B.W. verwijst, en zie CASMAN en VAN LOOK, *Huwelijksvermogensstelsels*, V/2, blz. 13).

Tevens bepaalt artikel 1468, 2e lid, B.W. thans dat «roerende goederen waarvan niet kan worden bewezen dat ze eigendom zijn van een van de echtgenoten worden beschouwd als onverdeeld tussen de echtgenoten». De aandelen van de echtgenoten zijn uiteraard gelijk in deze onverdeeldheid : dit is het gemene recht inzake medeëigendom (vgl. art. 577bis, § 2, B.W.). Het vaak voorkomend contractueel vermoeden is aldus een gemeenschappelijke bepaling geworden. Het gaat evenwel m.i. niet om een regel, die in een stelsel van scheiding van goederen essentieel is ; afwijkingen bij huwelijkscontract zijn mogelijk, bijvoorbeeld om de aandelen van de echtgenoten in de onverdeeldheid op basis van een andere verhouding vast te stellen, nl. rekening houdend met het feit dat hun inkomsten ook niet gelijk zijn.

7. In het geval dat aanleiding gaf tot het hier besproken arrest van het Hof van Cassatie was de draagwijdte van het contractueel vermoeden evenwel anders dan die van het thans door de wet bekrachtigd vermoeden. Het in het huwelijkscontract opgenomen beding bepaalde immers dat de echtgenoten als medeëigenaars moesten worden beschouwd van gelden die op beider naam zouden zijn gedeponneerd, behoudens tegenbewijs. Het vermoeden is hier dus niet ingesteld om te gelden bij gebreke van ander bewijsmateriaal ; het is ingesteld om de echtgenoten als medeëigenaars van geldsommen te beschouwen, tenzij zou worden bewezen dat ze dat niet kunnen zijn.

Aldus hebben de erfgenamen van de man het contractueel vermoeden willen omkeren door op te werpen dat alleen de man tijdens het huwelijk inkomsten heeft genoten, zodat aanwezige gelden alleen hem kunnen toebehoren.

8. Het hof van beroep meent evenwel dat deze vaststelling niet voldoende is om het vermoeden om te keren. Het deponeren van de gelden op naam van beide echtgenoten is naar het oordeel van het hof bewust geschied om het vermoeden te doen werken : de man heeft gewild dat de gelden voor de helft aan de vrouw zouden toekomen, om, zo stelt het hof, haar te vergoeden voor haar huishoudelijke arbeid. Deze wil wordt uit de omstandigheden eigen aan de zaak afgeleid volgens een interpretatie die het Hof van Cassatie als «impliciet doch duidelijk» kenmerkt.

Deze uitlegging houdt de bevestiging in van de mogelijkheid vermoedens van eigendom in een huwelijkscontract houdende scheiding van goederen aan te wenden voor andere doeleinden dan voor de oplossing van loutere bewijsproblemen. Het procédé heeft vooral in Frankrijk aandacht gekregen (zie SAVATIER, «Les clauses pouvant, aujourd'hui, dans le contrat de mariage, accompagner le régime de séparation de biens», Rép. Défrénois, 1973, art. 30289).

Het vermoeden van medeëigendom wordt aldus aangewend om eigendomsoverdracht tussen de echtgenoten te verwezenlijken. De mogelijkheid het tegenbewijs te leveren wordt niet uitgesloten, maar het tegenbewijs wordt voor niet geleverd gehouden, als een oorzaak kan worden aangeduid, die deze eigendomsoverdracht uitlegt. In casu lag deze oorzaak in de wil van de man om de vrouw te vergoeden voor haar huishoudelijke arbeid.

Blijft dan de vraag of een dergelijke aanwending van vermoedens van eigendom geoorloofd is, en zo ja, of hierin niet een schenking moet worden gezien.

9. De erfgenamen van de man hebben in deze zaak aangevoerd dat de vergoeding die de man de vrouw heeft willen geven, strijdig zou zijn met de «toen vigerende onveranderlijkheid van het huwelijkscontract» — thans met de «bestendigheid» — van het stelsel (zie CASMAN en VAN LOOK, *Huwelijksvermogensstelsels*, II/5, blz. 3). Dit argument is door het Hof van Cassatie vrij kort afgewezen. Misschien kan deze afwijzing als volgt worden uitgelegd: de onveranderlijkheid (thans bestendigheid) van het huwelijkscontract verbiedt de *wijziging* die tijdens het huwelijk in het stelsel wordt gebracht, tenzij volgens de daartoe wettelijk opgelegde procedure, maar ze belet niet dat echtgenoten overeenkomsten aangaan of handelingen verrichten die met het stelsel verenigbaar zijn.

Het is m.a.w. niet omdat de echtgenoten gescheiden van goederen zijn en hun inkomsten hun bijgevolg eigen blijven, dat ze niet mogen bepalen hoe inkomsten die hun beiden toekomen onder hen worden verdeeld (vgl. mijn opmerkingen bij Hof Antwerpen, 18 oktober 1977, R.W., 1978-79, 912, nr. 12), noch dat zij de mogelijkheden die in hun huwelijkscontract voorkomen, niet zouden mogen benutten, zoals het deponeren van gelden op een gezamenlijke rekening.

10. Is de overdracht van eigendom als gevolg van de werking van het vermoeden dan niet als een schenking te beschouwen? Ook dit argument hebben de erfgenamen van de man aangevoerd — zonder succes: zelfs al zou het om een schenking gaan, zegt het Hof van Cassatie, dan nog zou deze niet nietig zijn. Schenkingen tussen echtgenoten zijn uiteraard ook in een stelsel van scheiding van goederen toegestaan (artt. 1091-1100 B.W.); verdoken schenkingen tussen echtgenoten zijn naar Belgisch recht niet nietig (vgl. art. 1099 B.W.), doch slechts inkortbaar, m.a.w. geldig binnen de perken van het beschikbaar deel (DE PAGE en DEKKERS, VIII, 1, blz. 852, nr. 762).

Schenkingen tussen echtgenoten zijn evenwel steeds herroepelijk (art. 1096 B.W.); de man die de vrouw een onrechtstreekse schenking doet door *animo donandi* gelden op een gezamenlijke rekening te deponeren zodat de vrouw er krachtens een beding van het huwelijkscontract medeëigenares van wordt, kan deze schenking steeds herroepen; maar de herroeping is een persoonlijk recht dat niet door de erfgenamen van de man kan worden uitgeoefend (DE PAGE en DEKKERS, VII, 1, blz. 868, nrs. 780-782). Na het overlijden van de man is dus geen herroeping meer mogelijk. Het voordeel van de schenking is de vrouw definitief verworven.

11. De kwalificatie als schenking komt mij evenwel betwistbaar voor wanneer de eigendomsoverdracht voortvloeit uit een in het huwelijkscontract opgenomen beding en slaat op goederen door een der echtgenoten tijdens het huwelijk verworven. Dan zijn m.i. alle elementen aanwezig om hierin een huwelijksvoordeel te erkennen, m.a.w. een overeenkomst tussen echtgenoten als vennoten, waarbij de vrijgevigheidsgedachte irrelevant is, en waardoor de toepassing van de regels der schenkingen (inkortbaarheid, herroepbaarheid) worden uitgesloten. De toepassing van het begrip huwelijksvoordeel wordt traditioneel beperkt tot de gemeenschapsstelsels, en ook de wet vermeldt huwelijksvereenkomsten die niet aan de regels der schenkingen zijn onderworpen enkel met betrekking tot gemeenschapsstelsels (artt. 1458, 2e lid, en 1464, 2e lid, B.W.). In mijn proefschrift (*Het Begrip Huwelijksvoordelen*, M. Kluwer, 1976) heb ik de stelling verdedigd volgens welke het begrip huwelijksvoordelen verbonden is aan het begrip aanwinsten (nl. goederen tijdens het huwelijk om baat verworven), ongeacht of deze aanwinsten krachtens het huwelijksstelsel in een gemeenschap zijn opgenomen of niet; iedere verdeling van aanwinsten (of van inkomsten alleen) tussen echtgenoten, ook al zijn ze van goederen gescheiden, is een huwelijksvoordeel wanneer de grondslag van deze verdeling in het huwelijkscontract voorkomt (*op. cit.*, blz. 264, nr. 220, en blz. 267, nr. 224; zie ook DELVA, «De contractuele en de gerechtelijke scheiding van goederen», T.P.R., 1975 nr. 38).

12. Terugkerend tot het vermoeden van eigendom dat in het huwelijkscontract is ingelast, nog één opmerking. Een dergelijk vermoeden geldt zeker tussen echtgenoten en heeft ten aanzien van hun

erfgenamen en rechtverkrijgenden dezelfde draagwijdte (zie het geannoteerde arrest). Het vermoeden kan ook worden ingeroepen door een derde die aanspraak maakt op een goed van zijn schuldenaar (DELVA, *op.cit.*, T.P.R., 1977, nr. 10). Of het vermoeden tegenover derden kan worden ingeroepen lijkt mij zeer betwistbaar (CASMAN en VAN LOOK, *op. cit.*, III/2, blz. 9, en onder gelding van de oude wet, DE PAGE en DEKKERS, X, 2, nr. 1082; anders evenwel, DILLEMANS, «Baten van het eigen en van het gemeenschappelijk vermogen — Wederbelegging en bewijsvoering», T.P.R., 1977, nr. 33).

Hélène Casman

HOF VAN BEROEP TE ANTWERPEN

5e KAMER — 16 NOVEMBER 1978

Voorzitter: de h. Meers

Raadsheren: de hh. Janssens en Van Gelder

Advocaten: mrs. Pollers en Segers

Dading—Voorwerp—Afstand van rechten, vorderingen en eisen—Beperkt tot het geschil—Interpretatie—Bedoeling van partijen—Bewezen betalingen als niet verschuldigd in de dading opgenomen—Eindafrekening tussen partijen—Gevolg.

Dadingen blijven beperkt tot hun voorwerp; als daarbij afstand wordt gedaan van alle rechten, vorderingen en eisen, dan geldt zulks alleen voor hetgeen betrekking heeft op het geschil dat tot de dading aanleiding heeft gegeven.

Dadingen regelen slechts de geschillen die daarin zijn begrepen, hetzij partijen hun bedoeling in bijzondere of in algemene bewoordingen hebben uitgedrukt, hetzij die bedoeling als een noodzakelijk gevolg wordt afgeleid van hetgeen is uitgedrukt.

Het is derhalve geenszins in strijd met de bedoeling van partijen, dat bewezen betalingen op facturen, die als niet verschuldigd in de dading worden opgenomen, in aanmerking worden genomen bij de eindafrekening tussen partijen.

B. t/ mr. Segers q.q.

Overwegende dat de P.V.B.A. Urbo zich op 23 maart 1974 ertoe verbond een woning op te richten voor rekening van B.;

Overwegende dat er moeilijkheden ontstonden tussen partijen en B. tot dagvaarding in kort geding overging;

Overwegende dat bij beschikking van 13 mei 1975 architect Didier Gielen als expert werd aangesteld;

Overwegende dat ter gelegenheid van de expertise, op 24 juni 1975, een «transactie» werd gesloten tussen B. en de P.V.B.A. Urbo, deze laatste vertegenwoordigd door haar zaakvoerder;

Overwegende dat de «transactie» daarenboven de handtekening draagt van de respectieve toenmalige raadslieden van partijen, mr. A. Pollers en mr. Coomans (loco mr. Vandeurzen);

Overwegende dat wordt overeengekomen, met het oog op de definitieve beëindiging van de overeenkomst, gesloten tussen partijen op 23.3.1974 betreffende het bouwen van een woning:

«1. Deze overeenkomst geldt als transactie, die op onherroepelijke wijze een einde stelt aan ieder geschil en aan elk beroep op de rechtbank.

2. De heer architect Gielen, deskundige, in wiens bezit het enig exemplaar van deze overeenkomst zal gesteld worden, maakt een afrekening op tussen partijen, ... ;

3. Partijen erkennen het verslag en de afrekening van de heer deskundige, als definitieve en onherroepelijke transactie.

4. Ingeval de afrekening een saldo in het voordeel van P.V.B.A. Urbo oplevert, zal dit door B. betaald worden binnen de acht dagen van het verslag van de deskundige, verslag dat zonder opmerkingen van partijen aanvaard wordt als bindend. In geval van laattijdige betaling erkent B. een forfaitaire schadevergoeding te betalen van 10.000 fr....

5. De kosten van gerechtelijke expertise zijn ten laste van P.V.B.A. Urbo

6...

7...

8. Tussen partijen wordt vastgesteld dat tot hertoe door B. betaald werd de som van 629.417 fr...

De betalingen hebben betrekking op de factuur nr. 9, nr. 12, nr. 17, nr. 23, nr. 32.

De facturen ten bedrage van 42.657 fr. (nr. 28) en van 83.676 (nr. 34) welke niet verschuldigd zijn door Brouwers zullen door de P.V.B.A. Urbo gecrediteerd worden ...» ;

Overwegende dat expert Gielen op 9 september 1975 zijn verslag aan de raadslieden van beide partijen toezond, met een kopie van de transactie van 24 juni 1975 ;

Overwegende dat volgens dat verslag, B. aan de P.V.B.A. Urbo verschuldigd was :

	741.051 fr.
betaald	- 629.417 fr.
rest :	111.634 fr.
expertisekosten :	- 7.000 fr.
	104.634 fr.

Overwegende dat mr. Pollers op 23 september 1975 aan de raadsman van de P.V.B.A. Urbo liet weten dat hij die dag 38.186 fr. overmaakte, bedrag dat hij als volgt specificerde :

te betalen door Brouwers : 741.051 fr.
betaald : - 694.417 fr.

46.634 fr.

kosten : dagvaarding : 1.448
expertise 7.000

- 8.448 fr.

38.186 fr.

Overwegende dat bewust bedrag van 38.186 fr. pas op 16 oktober 1975 bij de raadsman van de P.V.B.A. zou toegekomen zijn (zie brief 17.12.1975) ;

Overwegende dat appellant fotokopieën voorbrengt van bankcheques, door hem uitgeschreven op naam van de P.V.B.A. Urbo en die geïnd werden en waaruit volgende betalingen blijken :

1. 23.3.74 :	55.850 fr.
2. 20.4.74 :	7.819 fr.
3. 20.4.74 :	46.000 fr.
4. 20.4.74 :	40.000 fr.
5. 4.6.74 :	88.676 fr.
6. 28.6.74 :	30.000 fr.
7. 5.8.74 :	20.000 fr.
8. 6.9.74 :	15.000 fr.

9. 11.1.75 : 60.000 fr.
10. 18.1.75 : 20.000 fr.

383.345 fr.

Overwegende dat hij daarenboven aantoont dat de Nationale Landmaatschappij te zijner ontlasting betaalde :

11. 24.9.1974 : 171.000 fr.
12. 20.12.1974 : 140.072 fr.

311.072 fr.
+ 383.345 fr.

694.417 fr.

Overwegende dat geïntimeerde, in een brief van 18.11.1975, de ontvangen betalingen detailleert en ze allemaal vermeldt, behalve de nummers 6, 7 en 8 (30.000 + 20.000 + 15.000 = 65.000), zodat Urbo verklaarde in het totaal 629.417 fr. te hebben ontvangen ;

Overwegende dat vaststaat dat appellant meer betaald heeft dan het bedrag, dat voorkomt in de overeenkomst van dading ;

Overwegende dat dadingen beperkt blijven tot hun voorwerp : wordt daarbij afstand gedaan van alle rechten, vorderingen en eisen, dan geldt zulks alleen voor hetgeen betrekking heeft op het geschil dat tot de dading aanleiding heeft gegeven (art. 2048 B.W.) ;

Overwegende dat dadingen slechts de geschillen regelen die daarin zijn begrepen, hetzij partijen hun bedoeling in bijzondere of in algemene bewoordingen hebben uitgedrukt, hetzij die bedoeling als een noodzakelijk gevolg wordt afgeleid van hetgeen is uitgedrukt (art. 2049 B.W.) ;

Overwegende dat de betalingen, vermeld in de transactie, betrekking hebben op specifiek in de dading vermelde facturen, nl. de nummers 9, 12, 17, 23 en 32, waarvan het totaal bedrag inderdaad 629.417 fr. beloopt, wat tussen partijen nooit betwist werd en vaststond ;

Overwegende dat daarenboven in de dading vermeld werd dat de facturen 28 en 34 niet moesten betaald worden ;

Overwegende dat appellant nochtans een deel van deze niet verschuldigde facturen reeds betaald had, en wel ten belope van 65.000 fr. ;

Overwegende dat het derhalve geenszins in strijd is met de bedoeling van partijen, dat bewezen betalingen op facturen, die als niet verschuldigd in de dading worden opgenomen, in aanmerking genomen worden bij de eindafrekening tussen partijen ;

Overwegende dat appellant derhalve, door de betaling van 38.186 fr., zijn uit de dading voortspruitende verbintenissen nakwam, wat het bedrag in hoofdsom en kosten betreft ;

Overwegende dat appellant echter naliet het door hem erkende bedrag binnen de in de dading gestelde termijn te betalen, zonder dat de redenen die hij voor deze laattijdige betaling aanhaalt, als overmacht kunnen beschouwd worden ;

Overwegende dat het strafbeding in de dading rechtsgeldig werd ingelast en de vergoeding van 10.000 fr. verschuldigd is (art. 2.047 B.W. ; Gheysen, A.P.R. Dading, nr. 257) ;

Overwegende dat voor zoveel als nodig en ten overvloede opgemerkt weze dat de betwisting er een is van interpretatie van de dading en niet van een rekenfout in de zin van art.

2058 B.W. (Gheysen, A.P.R., Dading nr. 204-205 en 369-370) ;

Overwegende dat geïntimeerde interessen vraagt, niet sedert de inmorastelling van 19 september 1975, doch slechts vanaf 1 oktober 1975, wat uiteraard kan toegestaan worden op het nog verschuldigde bedrag ;

Overwegende dat de rechtsplegingsvergoeding niet kan toegekend worden aan de curator als dusdanig, daar deze vergoeding, voorzien in artikel 1022 van het Gerechtelijk Wetboek en uitgewerkt in de koninklijke besluiten van 12.9.1969 en 30.11.1970, bestemd is voor elke partij die door een advocaat bijgestaan wordt en een eigen belang heeft en de curator — zelf partij zijnde — niet aan deze voorwaarde voldoet ;

(...)

HOF VAN BEROEP TE GENT

3e KAMER — 20 NOVEMBER 1978

Voorzitter : de h. de Clercq

Raadsheren : de hh. Colle en Roose

Advocaten : mrs. Gillon en Van den Berghen

Internationaal privaatrecht—Verkeersongeval door Belgisch militair bij de uitvoering van zijn dienst veroorzaakt in Duitsland—Civielrechtelijke vordering tot schadevergoeding—Toepasselijke wet.

Door een Belgisch militair werd in 1966 bij de uitvoering van zijn dienst in Duitsland een verkeersongeval veroorzaakt, waardoor aan particulieren schade werd toegebracht.

Uit de combinatie van de bepalingen van art. VIII, 5, a, van het NAVO-Statusverdrag en van art. 41/1 van de Aanvullende Overeenkomst van 5 augustus 1959 volgt, wat de vordering tot schadevergoeding betreft, geen uitzondering op de toepasselijkheid van de regel van de lex loci delicti commissi, maar een bevestiging van deze regel.

H. t/ H. e.a.

1. Appellant heeft tijdig en regelmatig hoger beroep ingesteld tegen het vonnis van de eerste kamer van de Rechtbank van Eerste Aanleg te Kortrijk van 10 juni 1976. Ook de incidentele beroepen van H. Marie, optredend in eigen naam, en van K. Roland, optredend in eigen naam, zijn ontvankelijk.

2. Geïntimeerden vorderen vergoeding voor de schade door hen geleden als gevolg van een verkeersongeval, dat zich voordeed op 8 juli 1966 te Eiserfeld in de Bondsrepubliek Duitsland. De aansprakelijkheid van appellant voor het ongeval blijkt uit het vonnis van de te Neheim zitting houdende krijgsraad te velde B van 22 november 1966 waarbij appellant, als militair in actieve dienst zijnde, werd veroordeeld wegens overtredingen op het verkeersreglement van de Bondsrepubliek Duitsland, strafbaar gesteld bij artikel 57bis van het militair strafwetboek. Appellant betwist overigens niet voor het ongeval volledig aansprakelijk te zijn.

3. De eerste rechter heeft ten onrechte geoordeeld dat de schade diende te worden begroot overeenkomstig het Belgisch recht.

De wetten, die de bestanddelen bepalen van het feit dat ten grondslag ligt aan de burgerlijke, delictuele of quasi-delictuele aansprakelijkheid, alsook de wetten die de omvang en de wijze van de schadeloosstelling aangeven, zijn wetten van politie in de zin van artikel 3, eerste lid, B.W. De omvang van de verplichting tot schadevergoeding dient derhalve bepaald te worden overeenkomstig het recht van het land waar de onrechtmatige daad plaats vond (lex loci delicti commissi) onder voorbehoud van de Belgische openbare orde en met inachtneming tevens van de mogelijkheid dat een internationaal verdrag er anders over beschikt.

Krachtens artikel 6, § 1, van het op 26 mei 1952 te Bonn ondertekende en op 23 oktober 1954 te Parijs geamendeerde verdrag over de rechten en de verplichtingen der vreemde strijdkrachten op het grondgebied van de Bondsrepubliek Duitsland, toepasselijk gemaakt door artikel 2 van de wet van 16 april 1955, waren alleen de autoriteiten der strijdkrachten bevoegd om in strafzaken rechtsmacht uit te oefenen. «Het uitoefenen van rechtsmacht in strafzaken» behelst het kennis nemen van de burgerlijke vordering bij de publieke vordering gevoegd (Cass., 2 januari 1961, *Pas.*, 1961, I, 465, en *Arr. Cass.*, 1961, 423). In artikel 6, § 6, van voormeld verdrag was bepaald dat in de aldus bedoelde strafzaken de autoriteiten der strijdkrachten hun eigen recht zullen toepassen. Hiermede wordt niet alleen bedoeld de toepassing van de strafwet op de publieke vordering doch ook de toepassing van de burgerlijke wet op de burgerlijke vordering (ibidem).

Voormeld verdrag is evenwel niet meer van toepassing. Sinds 1 juli 1963 dient toepassing te worden gemaakt van :

1) wat hierna genoemd wordt het NAVO-Status Verdrag, dit is de op 19 juni 1951 te Londen gesloten overeenkomst tussen de bij het Noordatlantisch Verdrag aangesloten Staten betreffende de rechtspositie van hun krijgsmachten, goedgekeurd bij wet van 9 januari 1953 ;

2) wat hierna genoemd wordt de Aanvullende Overeenkomst van 3 augustus 1959, dit is de op die datum te Bonn gesloten aanvullende overeenkomst bij het Verdrag tussen de Staten die partij zijn bij het Noordatlantisch Verdrag nopens de rechtspositie van hun krijgsmachten met betrekking tot de in de Bondsrepubliek Duitsland gestationeerde buitenlandse krijgsmachten, goedgekeurd bij wet van 6 mei 1963.

Artikel VII van het NAVO-Status Verdrag behelst niet langer de algemene regel van de uitsluitende bevoegdheid in strafzaken voor de militaire overheden van het land van herkomst. Meestal bestaat een samenlopende bevoegdheid, zij het met een recht van voorrang voor de militaire overheden van het land van herkomst. Artikel VII van het NAVO-Status Verdrag bevat geen bepaling analoog aan die van artikel 6, § 6, van het Verdrag van Bonn van 26 mei 1952 waaruit zou kunnen worden afgeleid dat de burgerlijke vordering, gevoegd bij de publieke vordering, moet worden beoordeeld volgens het Belgisch recht. Artikel 41/1 van de Aanvullende Overeenkomst van 3 augustus 1959 bepaalt daarentegen dat de regeling van de vorderingen ter zake van schade veroorzaakt door een handelen of nalaten van een lid van een krijgsmacht beheerst wordt door de bepalingen van artikel VIII van het NAVO-Status Verdrag en de aanvullende bepalingen van artikel 41 van de Aanvullende Overeenkomst van 3 augustus 1959. Krachtens de bepaling van artikel VIII, 5, a, van het NAVO-Status Verdrag worden de vorderingen tot schadevergoeding wegens handelingen of verzuimen van een lid van een krijgsmacht bij de uitvoering

van zijn dienst en die op het grondgebied van de Staat van verblijf schade hebben berokkend aan derde partijen, die niet de Verdragsluitende Partijen zijn, beoordeeld overeenkomstig de wetten en reglementen van de Staat van verblijf welke te dezer voor zijn eigen krijgsmachten gelden.

De meeste rechtspraak door geïntimeerden aangehaald, ter staving van de door hen verdedigde stelling dat ter zake in uitzondering op de regel voorzien in artikel 3, eerste lid, B.W., het Belgisch recht moet worden toegepast, is ter zake niet dienend want zij steunt ofwel, zoals meer bepaald het cassatiearrest van 2 januari 1961, op het niet meer toepasselijke verdrag van Bonn van 26 mei 1952 ofwel op uitzonderingen voorzien bij de aanvullende bepalingen van artikel 41 van de Aanvullende Overeenkomst van 3 augustus 1959, meer bepaald op de bepaling van artikel 41/6 dat een regeling voorziet voor schade door een lid van een krijgsmacht uit het land van herkomst veroorzaakt aan een ander lid van een krijgsmacht van het land van herkomst. Uit de combinatie van de hiervoren aangehaalde bepalingen van artikel 41/1 van de Aanvullende Overeenkomst van 3 augustus 1959 en van artikel VIII, 5a van het NAVO-Status Verdrag volgt daarentegen, wat betreft de vorderingen tot schadevergoeding waarover het ter zake gaat, geen uitzondering op de toepasselijkheid van de regel van de *lex loci delicti commissi* maar een bevestiging van deze regel.

In de overeenkomst tot benoeming van geneesheren-deskundigen op 27 januari 1970 gesloten tussen de verzekeringsmaatschappij J. en K. Roland is bepaald dat de partijen «op het zuiver medisch vlak» de besluiten van het op te stellen verslag als wet erkennen. Dit als wet erkennen is dus volgens de bewoordingen van de overeenkomst zelf beperkt tot het zuiver medisch vlak en door de overeenkomst van 27 januari 1970 is dus geenszins bepaald welk recht moet worden toegepast ter begroting van de vergoeding van de aldus medisch vastgestelde schade.

(...)

HOF VAN BEROEP TE BRUSSEL

1e KAMER — 11 JANUARI 1979

Voorzitter : de h. Jans

Raadsheren : de h. Deviaene en mevr. Lamberty-Schanrdevijl

Advocaten : mrs. Van Helmont en Rooman

Verzekering—Motorrijtuigen—Regresvordering—Verjaring—Aanvang van de termijn—Vordering tegen erfgenamen van de overleden echtgenote van de verzekerde.

Een autobestuurder veroorzaakte op 2 augustus 1968 in dronken toestand een ongeval. Zijn verzekeraar keerde aan het slachtoffer in 1969-1971 diverse kleinere bedragen uit en ten slotte, op 15 mei 1973, ingevolge een rechterlijke beslissing van 2 maart 1973, een bedrag van 1.093.588 fr. Op regresvordering van de verzekeraar werd de bestuurder tot terugbetaling veroordeeld. Hij betaalde 93.000 fr. Zijn vrouw overleed in 1971. De verzekeraar heeft bewarend beslag doen leggen op het aandeel van de dochter in de verkoop van een onroerend goed, behorend tot de gemeenschap. Hij vordert de veroordeling van de dochter.

De gebeurtenis waarop de vordering van de verzekeraar stoelt, is niet het ongeval, maar de betalingen die hij verricht heeft nadat, op grond van de beslissing van 2 maart 1973, definitief was komen vast te staan tot welke betalingen hij gehouden was. De op 27 februari 1975 ingeleide vordering werd tijdig ingesteld.

Aangezien echter de huwelijksgemeenschap tussen de verzekerde en zijn vrouw door het overlijden van deze laatste ontbonden werd in 1971, dus voordat het vorderingsrecht van de verzekeraar was ontstaan, kan de verzekeraar geen verhaal uitoefenen tegen de erfgenamen van de overleden echtgenote van de verzekerde.

N.V. E. t/ K. en H.

Gezien het gelijkvormig afschrift van het op 4 januari 1977 door de Rechtbank van Eerste Aanleg te Leuven tussen partijen gewezen vonnis (...)

Overwegende dat de oorspronkelijke regresvordering ingeleid bij dagvaarding betekend op 27 februari 1975 ten verzoeken van appellante, op grond van de artikelen 24 en 25/9 van de tussen appellante en de genaamde K. Felix, vader en schoonvader van geïntimeerden, gesloten verzekeringsovereenkomst, en van artikel 16 van de wet op de verzekeringen, ertoe strekte geïntimeerden in hun hoedanigheid van erfgenamen van S. Germaine, de op 17 maart 1971 overleden echtgenote van haar verzekerde, solidairlijk of de ene bij gebreke van de andere te horen veroordelen om aan appellante de hoofdsom te betalen van zeven zestiende van 1.104.583 fr., met de gerechtelijke interesten sinds 25 maart 1970, nl. 526.588 fr., en tot zeven zestiende der kosten, nl. 5.355 fr.; dat appellante thans in conclusie haar oorspronkelijke vordering wijzigt, en vraagt dat voor recht gezegd wordt dat geïntimeerden gehouden zijn pro parte hereditatis, nl. 7/32e volle eigendom en 7/32e blote eigendom in de schuld van haar verzekerde K. ten overstaan van appellante, te weten 1.112.378 fr., met de interesten sinds 25 maart 1970, evenals de kosten van het bewarend beslag en van de rechtspleging; dat appellante ten slotte, voor zover nodig haar eis uitbreidend overeenkomstig artikel 807 van het Gerechtelijk Wetboek, vordert dat het hof voor recht zegt dat «de schuldvordering van de N.V. E. ten opzichte van K. Felix uit hoofde van het ongeval van 2 augustus 1968, zoals het zijn neerslag vindt in het vonnis van de Rechtbank van Eerste Aanleg te Hasselt van 19 maart 1974, tegenwerpelijk is aan de gemeenschap K.-S.»;

Overwegende dat de litigieuze bedragen door appellante werden uitbetaald aan het slachtoffer van een verkeersongeval, dat plaatshad te Leopoldsburg op 2 augustus 1968, te weten vrijwillige betalingen van 12.225 fr. op 22 januari 1969, 25.000 fr. op 24 september 1969, 25.000 fr. op 14 september 1970, 50.000 fr. op 13 maart 1971, en ten slotte, op grond van een gerechtelijke beslissing ten laste van de verzekerde van appellante, 1.093.588 fr. volgens kwijting van 15 mei 1973;

Dat inderdaad de vader en schoonvader van geïntimeerden, K. Felix, verzekerde van appellante, op 11 december 1968 door de Correctionele Rechtbank te Hasselt tot één enkele straf werd veroordeeld wegens onvrijwillige slagen, overtreding van het verkeersreglement, dronkenschap aan het stuur en alcoholische intoxicatie; dat hij, op burgerlijk gebied, werd veroordeeld tot de betaling van een provisie van 12.000 fr. op een schadevergoeding die na deskundig verslag bij vonnis van 21 september 1972 van dezelfde rechtbank

definitief werd bepaald op 504.225 fr. ; dat deze vergoeding door het Hof van Beroep te Luik op 2 maart 1973 werd verhoogd tot het definitief bedrag van 930.441 fr. ;

Overwegende dat de Rechtbank van Eerste Aanleg te Hasselt bij een op 19 maart 1974 geveld vonnis, in kracht van gewijsde gegaan, het door huidige appellante tegen haar verzekerde K. uitgeoefende verhaal gegrond verklaarde ten belope van een hoofdbedrag van 1.104.588 fr. ;

Overwegende dat K. Felix op 6 maart 1969 vrijwillig een bedrag terugbetaalde van 12.225 fr., en tussen 7 april 1970 en 1 augustus 1973 verdere terugbetalingen verrichtte voor een totaal bedrag van 93.000 fr. ; dat appellante vervolgens een procedure van gedwongen tenuitvoerlegging vervolgde tegen haar verzekerde K. door de openbare verkoop van zijn meubelen op 3 augustus 1974, netto opbrengst 6.189 fr., en de omzetting van het ingevolge bevelschrift van 15 december 1972 door haar gelegde bewarend beslag op onroerend goed in een uitvoerend beslag, op grond van het vonnis van 19 maart 1974 ; dat het onroerend goed, dat gedeeltelijk toebehoorde aan huidige geïntimeerde K., openbaar werd verkocht op 12 februari 1975 ; dat op 9 juni 1975 notaris Vankrunkelsven tot de verrichtingen van rangregeling overging ;

Overwegende dat op 12 maart 1975 de beslagrechter te Hasselt appellante machtigde om bewarend beslag te leggen ten laste van geïntimeerde op haar aandeel van de opbrengst van de verkoop in handen van de instrumenterende notaris, zijnde haar aandeel in de erfenis van haar moeder, rechtstreeks en onrechtstreeks ; dat immers na het overlijden van S. Germaine, de echtgenote van K., moeder en schoonmoeder van geïntimeerden, op 17 maart 1971 haar deel van de wettelijke gemeenschap van goederen was toegefallen aan eerste geïntimeerde en aan haar broer, die op 24 augustus 1974 ab intestato overleed ; dat diens nalatenschap voor drie vierde toekwam aan eerste geïntimeerde en voor een vierde aan K. Felix ; dat ten slotte op 12 mei 1975 door notaris Grootjans te Diest een boedelbeschrijving werd opgesteld ;

Overwegende dat het onderhavig geschil oorspronkelijk werd ingeleid voor de Rechtbank van Eerste Aanleg te Hasselt, die bij vonnis van 29 juni 1976 besliste dat de grondslag van de oorspronkelijke vordering niet het ongeval was, maar wel de betaling door huidige appellante aan de benadeelde, en die, na zich ratione loci onbevoegd te hebben verklaard, de zaak verwees naar de Rechtbank van Eerste Aanleg te Leuven ; dat tegen voormelde beslissing geen hoger beroep werd ingesteld ;

Overwegende dat vervolgens de Rechtbank van Eerste Aanleg te Leuven in de bestreden beslissing vaststelde dat alle betalingen gebeurden ingevolge het correctioneel vonnis van 11 december 1968, zodat, aangezien er meer dan drie jaar waren verlopen sedert de eerste betaling die appellante aan de benadeelde deed op 5 januari 1969, de vordering ontoelaatbaar was wegens verjaring, door geïntimeerden impliciet opgeworpen ;

Overwegende dat appellante de eerste rechter ten griepe duidt te hebben geoordeeld dat de oorspronkelijke vordering, ingeleid bij dagvaarding op 27 februari 1975, een nieuwe vordering was tot terugvordering van de door haar uitbetaalde bedragen terwijl, volgens appellante, deze vordering ertoe strekte te horen zeggen dat de titel bekomen tegen K. Felix bij vonnis van 19 maart 1974 tegenwerpelijk is aan de gemeenschap K.-S. en aan de erfgenamen van het aandeel S. in de gemeenschap, zodat de eis slechts vatbaar is voor de dertigjarige verjaring ; dat het recht op terugvordering is

ontstaan op het ogenblik van het ongeval, d.i. 2 augustus 1968, dus vóór de ontbinding van de huwgemeenschap op 17 maart 1971, in wier passief het is gevallen, omdat alle schulden van de man in de gemeenschap vallen, ook die welke het gevolg zijn van een misdrijf door de man tijdens de gemeenschap gepleegd, hoewel in casu de schuld slechts eisbaar is geworden op 2 maart 1973, en geïntimeerden niet het beneficium emolumenti kunnen invoeren daar de notariële akte, verleden vier jaar na het overlijden van S. en twee maanden na de oorspronkelijke dagvaarding, geen goede en getrouwe boedelbeschrijving zou zijn ;

Overwegende dat de gebeurtenis waarop de vordering van appellante stoelt niet het ongeval van 2 augustus 1968 is, maar wel de betalingen die appellante heeft verricht nadat, op grond van het definitief arrest geveld door het Hof van Beroep te Luik op 2 maart 1973, definitief vaststond tot welke betalingen zij wettelijk gehouden was ; dat bijgevolg in aanmerking dienen te worden genomen niet de vrijwillige uitkeringen voor een totaal bedrag van 112.225 fr., die trouwens waren terugbetaald op het ogenblik van het instellen van de huidige vordering, maar wel de volgens kwijting van 15 mei 1973 ter uitvoering van voormeld arrest verrichte betaling van 1.093.588 fr. ;

Overwegende derhalve dat de vordering, ingeleid op 27 februari 1975, tijdig werd ingesteld (cf. artikel 32 van de wet van 11 juni 1874) en derhalve ten onrechte door de eerste rechter wegens verjaring niet ontvankelijk werd verklaard ;

Overwegende echter dat, aangezien de huwelijks-gemeenschap tussen K. Felix en wijlen S. Germaine reeds ontbonden was sinds 17 maart 1971, dus vooraleer appellantes vorderingsrecht was ontstaan, appellante geen verhaal kan uitoefenen tegen de erfgenamen van de overleden echtgenote van haar verzekerde ;

Dat het ter zake niet dienend is dat appellante bij dagvaarding van 25 maart 1970 een verhaal uitoefende tegen K. Felix met betrekking tot reeds uitbetaalde en in de toekomst nog uit te betalen bedragen, aangezien zij deze bedragen slechts kon opvorderen na ze op grond van een haar tegenwerpelijke rechterlijke beslissing te hebben uitbetaald, wat geschiedde op 15 mei 1973 ; dat de schuld van de verzekerde tegenover de verzekeraar niet is ontstaan op het ogenblik van het ongeval, zoals reeds werd beslist tussen partijen door de Rechtbank van Eerste Aanleg te Hasselt, en dat appellante zich tevergeefs beroept op het ontstaan van een recht op verhaal tijdens de huwgemeenschap bestaande tussen haar verzekerde en zijn echtgenote, een recht dat zou zijn onderworpen aan een tijdsbepaling, zijnde de betaling van de verzekeraar aan de benadeelde ; dat appellante trouwens toegeeft dat deze persoonlijke schuld van de man geenszins zeker en eisbaar was vóór de ontbinding van de huwgemeenschap wegens het overlijden van de vrouw ;

Overwegende bijgevolg dat de oorspronkelijke vordering, gericht tegen geïntimeerde K. in haar hoedanigheid van erfgename van haar moeder, wijlen S. Germaine, echtgenote van K. Felix, overleden op 17 maart 1971, en in haar hoedanigheid van erfgename van K. Jean, haar broeder, en gericht tegen geïntimeerde H. in eigen naam en als hoofd van de huwgemeenschap bestaande tussen geïntimeerden, ongegrond dient te worden verklaard, aangezien de schuldvordering van appellante ten overstaan van K. Felix geen deel uitmaakte van het passief van het deel van de huwgemeenschap waarvan geïntimeerde K. erfgename is ; dat

geïntimeerde H. geen erfgenaam is, en in elk geval buiten de zaak dient te worden gesteld ;

Om deze redenen,

Het Hof,

Gelet op artikel 24 der wet van 15 juni 1935,

Verklaart het hoger beroep toelaatbaar ;

Bevestigt het bestreden vonnis met dien verstande dat de oorspronkelijke vordering wel degelijk ontvankelijk is doch ongegrond ;

Verwijst appellante in de kosten van het hoger beroep.

ARBEIDSHOF TE ANTWERPEN AFDELING HASSELT

4e KAMER — 18 MEI 1978

Voorzitter : de h. Romain

Raadsheren in sociale zaken : de hh. Spaas en Dusoleil

Advocaten : mrs. Derks en Vandeuren

Arbeidsovereenkomst—Dienstboden—Begrip—Door de jeugdrechter in een pleeggezin geplaatste minderjarige—Toestand t.o.v. de sociale zekerheid.

Het bestaan van een arbeidsovereenkomst wordt niet vermoed wanneer de betrokken personen in wezen een moreel doel nagestreefd hebben, zoals opvoeding en/of opnemings van een minderjarige in een familiaal milieu.

Wanneer een minderjarige door de jeugdrechter in een gezin geplaatst werd en daar in werkelijkheid niet het statuut van een dienstbode maar dat van een pleegkind verwierf, is het wegvallen van de bevoegdheid van de jeugdrechter op zichzelf onvoldoende om tot het ontstaan van een arbeidsovereenkomst en bijgevolg tot onderwerping aan de maatschappelijke zekerheid bij de meerderjarigheid van het meisje te besluiten.

De rechter treedt declaratief en niet constitutief op en vermag zich niet in de plaats van de betrokkenen stellen.

O.M. t/ R.S.Z. en Z.

Overwegende dat het hof uit de gegevens van de zaak en de door partijen verstrekte toelichtingen opmaakt dat S. wegens het ontbreken van ouderlijke zorgen in een instituut verbleef toen ze, met ingang van 1 september 1967, als dienstbode in het gezin van Z. werd ondergebracht ; dat deze maatregel door de jeugdrechter te Tongeren bij beslissing van dezelfde datum getroffen werd als een plaatsing krachtens titel II, hoofdstuk III van de wet van 8 april 1965 betreffende de jeugdbescherming ; dat S. de echtgenote Z. in het huishouden hielp doch als pleegkind behandeld werd ; dat Z., overeenkomstig de door de jeugdrechter gegeven opdracht, maandelijks een bepaalde som op een spaarboekje voor het meisje stortte om haar bij het bereiken van de meerderjarigheid een uitzet te verschaffen ; dat het meisje, na haar 21 jaar, op eigen verzoek in het gezin van Z. bleef omdat zij geen thuis had ; dat de positie van het meisje in het familiaal milieu dezelfde bleef ; dat, vanaf de meerderjarigheid, de maandelijkse som

aan S. ter hand gesteld werd en dat het meisje, volgens de afspraak, het geld zelf op het spaarboekje stortte en het boekje geregeld liet zien ; dat het de bedoeling was dat Z. in het gezin Z. zou uittrouwen ; dat zij evenwel, gedurende haar verlovings, op 31 augustus 1973 plotseling wegbleef en liet weten dat zij niet meer terugkwam ; dat zij vervolgens aangifte indiende bij de sociale inspectie die van oordeel was dat betrokkene sedert haar meerderjarigheid geacht moet worden prestaties in de uitvoering van een arbeidsovereenkomst voor dienstboden te hebben geleverd ; dat de Rijksdienst voor Maatschappelijke Zekerheid op grond hiervan dagvaarding tegen Z. liet uitreiken ;

Overwegende dat tussen partijen geen betwisting blijkt te bestaan nopens het feit dat een relatie, waarin nuttige bezigheid onder leiding gepresteerd wordt, niet noodzakelijk de hoedanigheid van een arbeidsovereenkomst heeft ; dat het sluiten van een dergelijke overeenkomst niet vermoed wordt wanneer de betrokken personen in wezen een moreel doel nagestreefd hebben, zoals opvoeding en/of opnemings in een familiaal milieu (zie J. Steyaert, *Arbeidsovereenkomst handarbeiders en bedienden*, nr. 19) ; dat in casu de Rijksdienst voor Maatschappelijke Zekerheid erkent dat de plaatsing van S. in het gezin Z. als zodanig geen arbeidsovereenkomst heeft doen ontstaan ; dat het geschil alleen betrekking heeft op de periode na het meerderjarig worden van het meisje dat de Rijksdienst ervan uitgaat dat het einde van de bevoegdheid van de jeugdrechter een wijziging in de verhouding veroorzaakte en deze onder de toepassing van het arbeidsrecht bracht ; dat partij Z. laat gelden dat een relatie, die niet arbeidsrechtelijk was, na de meerderjarigheid ongewijzigd is blijven voortbestaan ;

Overwegende dat het hof tot de bevinding komt dat de stelling van partij Z. gevolgd dient te worden ; dat S., toen zij nog onder het toezicht van de jeugdrechter stond, in het gezin van Z. niet het statuut had van een dienstbode maar dat van een pleegkind verwierf ; dat het wegvallen van de bevoegdheid van de jeugdrechter op zichzelf niet voldoende is om tot een verandering in de relatie van het meisje met de gezinsleden te besluiten ; dat men zich dient te richten naar de verhouding die belanghebbenden in werkelijkheid geschapen hebben ; dat het hun vrijstond een arbeidsrechtelijke betrekking aan te gaan, maar geen bewijzen voorliggen dat dit gebeurd is ; dat integendeel de behandeling, respectievelijk gedraging als kind van den huize na de meerderjarigheid van S. voortgeduurd heeft ; dat de argumenten die de Rijksdienst put uit het verrichten van nuttig werk onder leiding van de huismoeder, het ontvangen van kost, inwoning, kleding en geld niet ter zake dienend zijn aangezien dit alles ook toepasselijk is op de periode van minderjarigheid, waarbij de afwezigheid van een arbeidsverhouding erkend wordt ; dat hetzelfde geldt voor de argumenten dat een dienstbode werd uitgespaard en dat het meisje geen studies gedaan heeft, waarbij tevens opgemerkt kan worden enerzijds dat het feit dat door de bezigheid van huisgenoten, waaronder die van de echtgenote en de kinderen Z. zelf, geen dienstbode aangevraagd moest worden, ontoereikend is om het bestaan van een arbeidscontract te doen aannemen en anderzijds dat de beslissing van de jeugdrechter zelf aantoonde dat de met de mogelijkheden van Z. passende oplossing erin bestond haar een opvoeding in de schoot van een degelijk gezin en een opleiding tot huisvrouw te laten geven ; dat, zo er een verandering in de toestand is ingetreden, dit gebeurd is door de bruuske emancipatie waarmede S. zich uit de na de meerderjarigheid voortdurende relatie heeft teruggetrokken ; dat het

hof zich niet heeft uit te spreken over de vraag of en wanneer het wenselijk geweest zou zijn een arbeidsovereenkomst te sluiten en het meisje bij de Rijksdienst voor Maatschappelijke Zekerheid in te schrijven ; dat de rechter declaratief en niet constitutief optreedt en geenszins vermag zich in de plaats te stellen van betrokkenen om te doen wat zij hadden kunnen doen ; dat derhalve alleen vastgesteld dient te worden dat de Rijksdienst voor Maatschappelijke Zekerheid in gebreke gebleven is de hoedanigheid als werkneemster van S. in de bewuste tijdsspanne aan te tonen ;

Overwegende dat hieruit voortvloeit dat het vonnis a quo, dat in die zin statueerde, moet bekrachtigd worden ; dat de voorzieningen van het openbaar ministerie en de Rijksdienst voor Maatschappelijke Zekerheid ongegrond zijn ;

NOOT—Geplaatste minderjarigen. Toestand t.a.v. de sociale zekerheid

1. Art. 73 van de wet van 8 april 1965 (B.S., 15 april 1965) bepaalde dat de besluitwet van 28 december 1944 betreffende de maatschappelijke zekerheid der arbeiders, onder de voorwaarden en volgens de modaliteiten die de Koning bepaalt, toepasselijk was ten aanzien van minderjarigen die door de jeugdrechtsbank bij een particulier of in een inrichting waren geplaatst en betaalde arbeid verrichtten. Dit wetsartikel kreeg evenwel geen uitvoering en werd opgeheven door art. 50, 3°, van de wet van 27 juni 1969 (B.S., 25 juli 1969). Sindsdien wordt de toepassing van de sociale zekerheid voor deze personen beheerst door de algemene artikelen 1 en 2 van de wet van 27 juni 1969.

Het al dan niet aanwezig zijn van een arbeidsovereenkomst krijgt vanuit dit oogpunt een wezenlijk belang.

2. Zoals het bovenstaande arrest besluit het merendeel der rechterlijke uitspraken niet tot het bestaan van een arbeidsovereenkomst. Ter zake gelden hoofdzakelijk twee overwegingen. Ofwel wordt het aspect tewerkstelling enkel als een nevenaspect beoordeeld van een opnemingsovereenkomst die primordiaal van opvoedkundige en humanitaire aard is ofwel wordt er geen vrije toestemming tot het sluiten van een arbeidsovereenkomst aanwezig geacht (Vred. Waver, 19 januari 1956, J.T., 1957, 377 ; Vred. Chièvres, 1 juni 1956, J.T., 1957, 81 ; Arbrb. Charleroi, 1e k., 26 januari 1978, *onuitg.*, A.R. 34.451A ; Arbrb. Antwerpen, 1e k., 20 april 1978, *onuitg.*, A.R. 54.444 ; in bevestigende zin : Vred. Nijvel, 19 januari 1956, J.T., 1957, 81).

Uit het bovenstaande arrest volgt ook dat er niet automatisch sprake is van een arbeidsovereenkomst op het ogenblik dat de betrokkene de meerderjarigheid bereikt. Vereist daarvoor is dat het bewijs wordt geleverd dat de initiële opnemingsovereenkomst door schuldvernieuwing plaats heeft gemaakt voor een arbeidscontract. Wanneer bij de partijen dus geen animus novandi aanwezig is, maar integendeel de wil om de oorspronkelijke verhoudingen te bestendigen, ook na de meerderjarigheid, ontstaat er geen arbeidsovereenkomst (ook : Arbrb. Antwerpen, 1e k., 20 april 1978, *onuitg.*, A.R. 54.444).

Wel wordt door de rechtspraak het bestaan van een arbeidsovereenkomst aanvaard wanneer blijkt dat de beslissing van de jeugdrechter geen eigen door hem overwogen en besliste tewerkstelling was, maar enkel de bekrachtiging van een arbeidsovereenkomst die reeds vrijwillig door de minderjarige zelf was aangegaan (in die zin : Arbh. Brussel, 9e k., 30 januari 1975, *onuitg.*, A.R. 3886 ; Arbrb. Antwerpen, 5e k., 3 februari 1975, *onuitg.*, A.R. 30.858).

Bij gebrek aan arbeidsovereenkomst en bij gebrek aan een bepaling die de sociale zekerheid — geheel of ten dele — op geplaatste minderjarigen toepasselijk maakt, staan we hier voor een reeks sociaal onbeschermden personen. Of toch niet ?

3. In het document dat de algemene voorwaarden van plaatsing onder toezicht van de jeugdrechtsbank vastlegt, is soms een clause opgenomen waarbij de persoon bij wie de minderjarige wordt geplaatst er zich toe verbindt de minderjarige tegen arbeidsongevallen te verzekeren, alsook bij een ziekenfonds en de R.S.Z. aan te sluiten (geciteerd door Arbrb. Charleroi, 1e k., 26 januari 1978, *onuitg.*, A.R., 34.451A). Er kan natuurlijk steeds een privé ongevalverzekering worden afgesloten. Aansluiting van de minderjarige bij een ziekenfonds is wat de geneeskundige verzorging betreft ook moge-

lijk, hetzij als persoon ten laste, hetzij als onbeschermd persoon. Vrijwillige aansluiting bij de R.S.Z. is echter niet mogelijk. De wetgeving voorziet enkel in aansluiting t.v.v. de werknemers verbonden door een arbeidsovereenkomst of t.v.v. de personen waarop krachtens art. 2 van de wet van 27 juni 1969 de sociale zekerheid bij uitbreiding werd van toepassing verklaard. Aangezien de geplaatste minderjarigen buiten deze categorieën vallen is er geen bijdrageplicht en is een clause in die zin nietig. De wet van 27 juni 1969 is immers van openbare orde.

4. Aangezien feitelijk de relatie geplaatste minderjarige/pleeggezin meestal slechts zijdelings een arbeidsverhouding betreft, lijkt de enige mogelijkheid om aan deze categorie personen de gepaste sociale bescherming te bieden een tussenkomst van de Koning. Deze heeft de bevoegdheid om het stelsel van sociale zekerheid van toepassing te verklaren op personen die arbeid verrichten in gelijkaardige omstandigheden als bij een arbeidsovereenkomst. Tijdens de voorbereidende besprekingen van de wet van 27 juni 1969 werden de geplaatste minderjarigen trouwens als voorbeeld genoemd van een categorie personen op wie de uitbreidingsbepaling van art. 2, § 1, kon van toepassing gemaakt worden (verslag C. De Clercq, *Pasin.*, 1969, 728).

Men moet zich er anderzijds ook voor hoeden de pleeggezinnen zelf al te zwaar financieel te belasten (P. MAHILLON, e.a. *Protection de la jeunesse, Les Nouvelles*, Brussel, 1978, blz. 431).

5. Recent werd gewezen op het onbillijke van de bestaande toestand (J. VAN LANGENDONCK, «Overzicht van rechtspraak : R.S.Z. — Toepassingsfeer en bijdrageregeling — 1974-1976» *B.T.S.Z.*, 1978, 166).

Volksvertegenwoordiger Hubin waarschuwde zelfs voor het criminogeen aspect van de huidige situatie. Hij stelde dat de minderjarigen, wanneer ze niet meer onder toezicht van de jeugdrechter staan, groot gevaar lopen zonder middelen van bestaan te vallen, o.m. omdat zij geen rechten kunnen doen gelden op inkomensvervangende uitkeringen. Op zijn vraag of de wetgeving ter zake niet kon worden aangepast, werd geantwoord dat het probleem onderzocht wordt door de ministeries van Sociale Voorzorg, Justitie en Tewerkstelling en Arbeid (*Vragen en Antwoorden, Kamer*, 1977-78, blz. 1980).

Johan De Cock
Assistent K.U.Leuven
Medewerker Instituut Sociaal Recht

RECHTBANK VAN KOOPHANDEL TE ANTWERPEN

KORT GEDING — 1 JULI 1976

Voorzitter : de h. Van Hoorebeke

Advocaten : mrs. Orfinger-Martin loco Wolf en Bruneel

Handelspraktijken—Gezamenlijk aanbod—Begrip «gelijke» produkten of diensten.

Het verkoopsysteem waarbij aan de koper van een bril van ten minste 350 fr. een tweede bril waarvan de waarde 245 fr. bedraagt, gratis wordt aangeboden, maakt een gezamenlijk aanbod uit zoals bedoeld in art. 35 Handelspraktijkenwet en voldoet niet aan de voorwaarden gesteld in art. 36 sub 2 om toelaatbaar te zijn.

Ministerie van Economische
Zaken t/ N.V. S.

De vordering strekt ertoe overeenkomstig art. 35, 2, van de wet van 14 juli 1971 te horen vaststellen dat het aanbod van verweerster «een bril kopen, gratis een tweede bril», een niet door de wet betreffende de handelspraktijken toegelaten ge-

zamenlijk aanbod uitmaakt, derhalve de onmiddellijke stopzetting te horen bevelen binnen acht dagen na uitspraak van het bevel, te horen bevelen dat het bevel tot staking gedurende één maand aangeplakt zal worden zowel binnen als buiten de maatschappelijke zetel van verweerster en haar in de inleidende dagvaarding opgesomde optiekhandels, ten slotte verweerster te horen veroordelen om in 10 achtereenvolgende nummers van het dagblad «Antwerpse Post», in plaats van haar reclameaankondiging het zo te verlenen bevel op haar kosten te laten verschijnen.

Uit de voorgelegde kranteknipsels blijkt dat verweerster tussen 26.09.1972 en 12.03.1976 herhaaldelijk reclameaankondigingen liet verschijnen waarin vermeld staat dat bij aankoop van een bril vanaf een waarde van 350 fr., nadien verhoogd tot 400 fr. een tweede bril gratis wordt bijgeleverd.

In sommige van deze aankondigingen wordt gepreciseerd dat deze tweede bril afzonderlijk te verkrijgen is voor de prijs van 245 fr.

Uit de overgelegde stukken blijkt verder dat tussen de Dienst der handelsreglementering en verweerster aangaande deze reclameaanbieding briefwisseling werd gevoerd waarbij verweerster gewezen werd op het verboden karakter van haar aanbod en waarbij zij aangemaand werd deze aanbieding stop te zetten. In haar brief van 14.11.1972 meldt verweerster aan voornoemde dienst dat zij bereid is haar systeem aan te passen aan de bepalingen van art. 36, 2, der wet op de handelspraktijken; meer bepaald zegt zij er zorg voor te zullen dragen dat de aangeboden brillen gelijk zijn en dat zij 1° afzonderlijk en tegen gewone prijs kunnen worden verkregen; 2° dat zij de koper daarvan zal inlichten en 3° dat geen grotere prijsvermindering dan 1/3 van de samengestelde prijs toegekend zal worden. In antwoord hierop werd verweerster erop gewezen dat het gewijzigde systeem niet beantwoordt aan de voornaamste voorwaarde gesteld in het voormelde art. 36, 2, omdat de twee brillen niet gelijk zijn. Verweerster reageerde hier niet meer op en ging verder, zoals blijkt uit de overgelegde kranteknipsels, voor het aangevochten verkoopsysteem reclame te voeren.

Overwegende dat verweerster beweert dat het door haar toegepaste verkoopsysteem geen gezamenlijk aanbod uitmaakt omdat de tweede bril gratis wordt bijgeleverd;

Overwegende dat de bewoordingen van art. 35 van de wet van 14 juli 1971 klaar en ondubbelzinnig luiden dat er gezamenlijk aanbod is wanneer de al dan niet *kosteloze* verkrijging van produkten of diensten, etc. gebonden is aan de verkrijging van andere zelfs gelijke produkten of diensten, zodat het betwiste verkoopsysteem onbetwistbaar een gezamenlijk aanbod uitmaakt zoals bedoeld in voornoemd art. 35 waaruit volgt dat om toelaatbaar te zijn het dient te beantwoorden aan de voorwaarden gesteld in art. 36, 2, der wet betreffende de handelspraktijken;

Overwegende dat de vergelijking die verweerster maakt met een dienstbetoon waarbij de klant steeds zou mogen aanbellen voor het uitvoeren van een herstelling aan zijn bril, niet ter zake dienend is nu verweerster uit het oog schijnt te verliezen dat ook dit dienstbetoon valt onder toepassing van hetzelfde art. 35;

Overwegende dat verweerster beweert dat aan de bepalingen van art. 36, 2, der wet van 14 juli 1971 voldaan is daar de glazen het hoofdbestanddeel van de bril uitmaken en deze in de twee brillen dezelfde zijn zodat volgens verweerster de brillen *gelijk* zijn. Verweerster baseert deze stelling op een zeer breedvoerige entymologische uiteenzetting die erop

neerkomt dat volgens haar theorie, een ijzeren staaf van 1 meter lengte gelijk is aan een gouden staaf van 1 meter, omdat het beide metalen staven met een zelfde lengt zijn, waarbij volgens verweerster het begrip «waarde» van bijkomend belang schijnt te zijn;

Overwegende dat de in art. 36, 2, gebruikte bewoordingen «gelijke produkten of diensten» niet mis kunnen worden verstaan en dit eenvoudig wil zeggen dat de produkten dezelfde eigenschappen moeten hebben, uiteraard ook wat hun waarde betreft. (Les pratiques du commerce, tome 1, nr. 464, Decaluwé, Delcorde en Leurquin : Le concept de l'identité ne mérite pas de longues explications. Il n'est peut-être pas inutile de préciser toutefois que l'identité doit porter sur toutes les caractéristiques des produits ou services offerts, c'est à dire non seulement sur leurs essence, mais encore par exemple sur leur poids, leur emballage, etc.). Het in de brief van de Dienst der handelsreglementering van 23.11.1972 gegeven voorbeeld is duidelijk : «een bril van 1.500 fr. + een zelfde bril van 1.500 fr. voor 2.000 fr. in plaats van 3.000 fr.»

Uit de gevoerde publiciteit blijkt dat de koper een bril dient te kopen van minstens 350 fr., later 400 fr., en dat de waarde van de tweede bril slechts 245 fr. bedraagt. Deze tweede bril is gewoon niet gelijk aan de eerste, en het gescrem van verweerster aangaande enge interpretatie van het woord «gelijk» is niet ter zake dienend omdat het woord in zijn eenvoud zich niet leent tot spitsvondige interpretaties;

Overwegende dat het door verweerster toegepaste verkoopsysteem een gezamenlijk aanbod uitmaakt zoals bedoeld in art. 35 der wet van 14 juli 1971 en het niet voldoet aan de voorwaarden gesteld in art. 36, 2, van dezelfde wet om toelaatbaar te zijn.

Overwegende dat de door eiser gevorderde bekendmakingen van de beschikking in de handelsinstellingen van verweerster om in het blad «De Antwerpse Post» niet aangewezen voorkomen;

(...)

NOOT—Op het in artikel 35 WHP geformuleerde verbod van gezamenlijk aanbod van produkten en diensten worden in de artikelen 36, 37 en 38 van dezelfde wet een reeks uitzonderingen geformuleerd. Zo stelt artikel 36, 2, dat men gezamenlijk tegen een globale prijs gelijke produkten of diensten mag aanbieden op voorwaarde :

a) dat elk produkt en elke dienst afzonderlijk kan worden verkregen tegen de gewone prijs;

b) dat de verkrijger op duidelijke wijze over dit recht evenals over de prijs bij afzonderlijke verkoop van elk produkt en van elke dienst wordt ingelicht;

c) dat de prijsvermindering die eventueel voor de gezamenlijke produkten of diensten aan de verkoper wordt aangeboden één derde van de samengestelde prijzen niet overschrijdt.

De wet preciseert niet wat dient te worden verstaan onder het begrip «gelijke produkten of diensten» en uit de wetgeschiedenis is al evenmin lering te halen¹.

Steunend op de Franse tekst van de wet, waar gelijk door «identique» wordt vertaald, schrijven De Caluwé, Delcorde en X. Leurquin : «Le concept de l'identité, ne mérite pas de longues explications. Il n'est peut être pas inutile de préciser toutefois que l'identité doit porter sur toutes les caractéristiques des produits ou services offerts, c'est à dire non seulement sur leur essence, mais encore par exemple sur leur poids, leur emballage. Le plus simple est de dire que c'est le produit ou service tel qu'il est offert au consommateur et avec toutes ses caractéristiques qui sert de référence»². Dit standpunt wordt ook door Van Rijn en Heenen bijgevalen³.

¹ A. DE CALUWÉ, A.C. DELCORDE en X. LEURQUIN, *Les pratiques du commerce*, nr. 463.

² DE CALUWÉ e.a., a.w., nr. 464.

³ *Principes de droit commercial*, I, 2e uitg., nr. 138.

Van Bunnan heeft zich eerder terloops tweemaal over het probleem gebogen. In een eerste bijdrage⁴ deelde hij impliciet het standpunt van De Caluwé, in een tweede⁵ gaf hij de indruk het gelijkheidsconcept minder restrictief op te vatten.

Voor zover ons bekend heeft dit begrip nooit aanleiding tot twistig gegeven, althans niet onder de gelding van de WHP. Het belang van de hierboven afgedrukte beslissing is precies dat zij voor het eerst hierover uitsluitsel geeft en dan wel door de door De Caluwé aangegeven betekenis te preciseren in de zin van «produkten met dezelfde eigenschappen ook wat hun waarde betreft».

Deze zienswijze dient te worden bijgevalen. Inderdaad los van het feit dat een uitzondering op een verbod restrictief dient te worden opgevat zou een ruime interpretatie van het begrip «gelijke produkten of diensten» bv. in de zin van gelijkaardig, het principiële verbod van gezamenlijk aanbod, geformuleerd in artikel 35 WHP, gevoelig kunnen ontzenuwen. Voornoemd verbod wordt m.i. reeds voldoende ontkracht door de reeks uitzonderingen geregeld in de artikelen 36, 37 en 38 WHP⁶.

Paul De Vroede,
V.U.B.

⁴ «La vente avec primes dans la nouvelle loi sur les pratiques du commerce», J.T., 1971, 658.

⁵ «Les offres conjointes ; premier bilan d'application de la nouvelle législation», J.T., 1974, 459-461, met verwijzing naar «La promotion commerciale par l'offre conjointe, Comité Commercial de Belgique, 1973, 19».

⁶ In dezelfde zin wat het «ontkrachten» betreft J. STUYCK, *Agressieve verkoopmethoden*, nr. 99.

RECHTSPRAAK IN KORT BESTEK

Vred. Antwerpen (2e kanton), 30 januari 1979

Huwelijk—Gezinswoning—Feitelijke scheiding—Woning van echtgenote en minnaar—Geen gezinswoning—Informatieplicht verhuurder.

Twee echtgenoten leven in onmin. Op 7 maart 1978 verleent de vrederechter van het kanton Herentals een beschikking waarbij de man gemachtigd wordt afzonderlijk te verblijven te Vorselaar, met de kinderen. De vrouw vestigt zich te Antwerpen en huurt er, met haar minnaar, een appartement. Uit het huurcontract, ingaande op 1 maart 1978, en geregistreerd op 25 juli 1978, blijkt dat het gesloten wordt tussen de verhuurder aan de ene kant, en de vrouw en haar minnaar aan de andere kant, al heeft deze laatste niet getekend. Sinds augustus 1978 wordt de huur niet meer betaald. Op 13 oktober 1978 dagvaardt de verhuurder de vrouw, gefailleerd, met haar curator, en haar echtgenoot voor de vrederechter van het tweede kanton te Antwerpen «om aan aanlegger te betalen solidairlijk, in solidum, de ene bij gebreke aan de andere, de som van fr. 15.780 wegens achterstallige huurgelden over de maanden augustus tot en met oktober 1978, onder voorbehoud van vermeerdering tijdens het geding ; gezien de wanbetaling de huurovereenkomst tussen partijen bestaande betreffende het appartement op de 4e verdieping te (...) verbroken te horen verklaren ten laste van verweerders, met veroordeling van deze laatsten tot ontruiming uit voormeld appartement, met desnoods dwangsgewijze uisdrijving ; verweerders zich tevens te horen veroordelen tot betaling der som van fr. 15.780 als wederverhuringvergoeding».

Na te hebben vastgesteld dat de man geen huurovereenkomst met de verhuurder heeft gesloten, beslist de rechter : «dat de feiten aantonen dat aanlegger zich ten onrechte beroept op artikel 215, § 2, van het Burgerlijk Wetboek, aangezien de door hem verhuurde gemeubelde plaatsen nooit tot voornaamste woning van het echtpaar gediend kunnen hebben ; dat hij tevergeefs beweert dat hij als ver-

huurder niet verplicht is de burgerlijke stand van de huurders na te gaan ; dat indien hij zich daarvan wil onthouden, hij echter niet mag vermoeden dat een gemeubeld kwartier dat een der echtelieden in huur komt nemen, vooral samen met een man die niet de echtgenoot is, wel bestemd was voor het gezin van de ware echtgenoot ; dat de wet inderdaad twee voorwaarden stelt in artikel 215, § 2 : het huren door een der echtgenoten, en het dienen tot voornaamste woning voor het gezin ;

«dat de hele tekst van artikel 215 van het Burgerlijk Wetboek, zoals hij door de wet van 14 juli 1976 vernieuwd werd, anderzijds duidelijk in het belang van de echtelieden en van het gezin ingevoerd is, en niet om de verhuurder te beschermen ; dat zo de verhuurder zich voorneemt een voordeel in de nieuwe wet, zo nodig, te vinden, en zich twee schuldenaren wil verzekeren, hij dan wel gemakkelijk de toestand kan verifiëren, en in de overeenkomst laten bevestigen, na de medeëchtgenoot erin betrokken te hebben».

Op grond van deze overwegingen wijst de vrederechter de vordering van de verhuurder tegen de man als ongegrond af, en veroordeelt de curator qualitate qua voor de vrouw om aan de verhuurder 31.560 frank te betalen als huur over de maanden augustus 1978 tot en met januari 1979, en 10.520 frank (2 maanden huur) als wederverhuringvergoeding ; voorts verklaart hij de huur op heden verbroken en veroordeelt de vrouw en de curator qualitate qua om de plaatsen te verlaten en te ontruimen.

(Vrederechter : de h. E. Angenot—Advocaten : mrs. Laenens en Hermans — In de zaak : V.N. t/ S. en D.C.).

MEDEDELINGEN

De versnelling van het proces

Suggesties en randbedenkingen bij een colloquium te Gent

Het lijkt onnodig eraan te herinneren dat de huidige juridische malaise voor een goed deel haar oorsprong vindt in de traagheid van het gerecht. Het probleem is niet nieuw¹. Reeds Montesquieu werd ermee geconfronteerd en typeerde het als volgt : «L'injustice n'est point dans la procédure, mais dans les délais.»

Er dient inderdaad van het standpunt te worden uitgegaan dat «vertraging» niets minder dan «rechtsweigering» teweegbrengt : «Delay in the administration of justice is a denial of justice, and a denial of justice is the equivalent of the deprivation or at least the abstraction of the legal rights of citizens»².

Men mag echter niet blijven stilstaan bij het probleem van de «vertraging» en het zoeken naar verantwoordelijken. Er moet in-

¹ Het werd dan ook herhaaldelijk in de rechtsliteratuur behandeld, o.a. : P. JULIAN, *L'indispensable accélération de la justice civile*, Parijs, 1958 ; C. CAMBIER, «Le Code Van Reepinghen et l'accélération de l'administration de la justice», J.T., 1968, 357 ; G. DE LEVAL, «L'accélération de la procédure», *Annales de la Faculté de droit de Liège*, 1978, 9-55 ; P. DE STEXHE, «Bulletin de santé de Thémis», J.T., 1974, 159-162 ; M. HENNEBERT, «Pour une justice plus rapide. Moyens mis en oeuvre ?», J.T., 1978, 90 ; J. JACOB, «Accelerating the process of law», in STORME & CASMAN, *Towards a justice with a human face*, Antwerpen, 1978, p. 305-341 ; A. SERVAIS, «Le redressement des lenteurs de la justice», J.T., 1977, 741-742 ; G. STEVIGNY, «Thémis op de helling», R.W., 1977-78, 609-658 ; M. VOLKOMMER, «Die lange Dauer der Zivilprozesse und ihre Ursachen», *Zeitschrift für Zivilprozess*, 1968, 102-135 ; en verder de toespraken door R. VAN ELSLANDE, F. MOREAU, F. MARCHAL, J. VAN DYCK, M. STORME, A. SERVAIS, G. BERNARD, op het Congres van het Verbond van Belgische Advocaten te Bergen op 8 oktober 1977, in *Omnia Fraternité*, 1978.

² J. JACOB, o.c., p. 309 ; M. STORME, interventie op het Congres van het Verbond van Belgische Advocaten te Bergen, o.c., p. 21.

tegendeel worden gezocht naar constructieve oplossingen voor een vlugge en kwalitatieve rechtsbedeling.

In deze optiek werd door het colloquium dat op 12 en 13 januari 1979 te Gent werd gehouden, als thema de «versnelling» van de procedure vooropgesteld. Dit colloquium kwam tot stand op initiatief van het Gentse seminarie voor procesrecht, in samenwerking met de meeste andere Belgische rechtsfaculteiten, en had plaats in aanwezigheid van magistraten van zetel en parket van alle hoven, advocaten, professoren en assistenten in procesrecht van praktisch alle universitaire centra, vertegenwoordigers van de griffie en van het bedrijfsleven, leden van de parlementscommissies voor justitie, dit alles onder leiding van prof. dr. M. Storme.

Ten grondslag aan dit colloquium lag de bezorgdheid om zowel de accessibiliteit van de rechtsbedeling als haar kwaliteit te bevorderen, wat gezien hun mogelijk antagonisme, het meeste fundamenteel probleem zou lijken³.

Maatregelen van tweeërlei aard drongen zich hierbij op. Enerzijds de *lege lata*, het zoeken naar versnelling via een meer nauwkeurige of dynamische toepassing van de bestaande wetteksten. Anderzijds, het formuleren van concrete en technisch haalbare voorstellen *de lege ferenda* — waar dit nodig zou blijken — dit op basis van een tienjarige ervaring met het Gerechtelijk Wetboek. Eventueel moet op drastische wets- of gebruikswijzigingen in deze zin worden aangedrongen.

I. Algemene beginselen

1. Wat betreft de *betekening* en de *kennisgeving* leek het — *de lege lata* — wenselijk de kennisgeving van een uitspraak binnen acht dagen zoals voorgeschreven bij artikel 792 van het Gerechtelijk Wetboek, niet louter tot het civiele proces te beperken, maar ook tot het penale uit te breiden⁴. Zo krijgen de partijen de gelegenheid sneller stelling te kiezen over het al dan niet aanwenden van een rechtsmiddel.

Het Gerechtelijk Wetboek — gemeen recht qua procedure — dient algemeen te worden toegepast. Algemeen praktische en administratieve problemen lijken dit vooralsnog te verhinderen.

2. *Termijnen*. — De vraag werd gesteld of de algemene regel van artikel 57 Gerechtelijk Wetboek, welke bepaalt dat de termijnen beginnen te lopen vanaf de *betekening*, niet veeleer diende te worden aangepast door de formulering: «vanaf de *kennisgeving*». Op een aantal misbruiken zoals o.a. late cassatieberoepen zouden hierdoor een sanctie kunnen worden gesteld. Dit voorstel werd echter op sterk verdeelde reacties onthaald, omdat de mogelijkheid openblijft bewarende cassatieberoepen in te stellen, wat eventueel een overbelasting van het hoogste Hof tot gevolg zou kunnen hebben.

Men opteerde veeleer voor een praktische oplossing waarbij een bewijs van betekening bij het gerechtsdossier zou worden gevoegd of aangezegd aan de griffie.

3. *De verkeersrechter*. — Uit de statistieken blijkt^{5a} dat het grootste aandeel van alle hangende zaken voor de hoven en de rechtbanken uitgemaakt wordt door de verkeerszaken. Vooral de hoven zijn daardoor overbelast.

Het ingediende voorstel dat strekt tot het toevertrouwen van alle verkeerszaken aan één rechtsinstantie wordt een noodzakelijkheid genoemd⁵.

³ J. JACOB, o.c., p. 312: «It may need to be stressed that the quality of justice should be equal and indivisible for all citizens and that second-class' justice, meaning that some citizens should be content with an inferior quality of justice should not be tolerated. At the same time, however, it is necessary to be realistic and to appreciate that there are some classes of civil proceedings in which speed and simplicity are essential and that in many cases the parties simply want a quick decision to their dispute without engaging in the complexities of procedural devices.»

⁴ G. DE LEVAL, o.c., p. 41.

^{5a} E. VEROUSTRATE, «De statistieken van het Hof te Gent, Burgerlijke kamers, over de jaren 1970 en 71», R. W., 1971-72, 1187.

Drie moeilijkheden moeten echter worden opgelost:

a) Dient deze politierechtbank georganiseerd te worden per gerechtelijk arrondissement of moet in een overgangsfase gewoon de bevoegdheid toevertrouwd worden aan de bestaande politierechter? Dit laatste zou wellicht tot overbelasting leiden, zodat in elk geval toegevoegde rechters moeten worden benoemd. Men ging er echter mee akkoord dat wellicht een centralisatie per arrondissement een betere maatregel zou zijn. Dit lijkt echter geen essentieel punt van dit voorstel.

b) Ook werd de vraag gesteld of men aan de politierechter een bevoegdheid in louter privaatrechtelijke aangelegenheden kan geven zonder te raken aan het gehele mechanisme van het Gerechtelijk Wetboek i.v.m. bevoegdheidsgeschillen. Opgemerkt werd dat het heel goed mogelijk is dat per arrondissement er naast de «politierechter in verkeerszaken» ook een «vrederechter in verkeerszaken» zou zijn, bevoegd in alle verkeerszaken waarvoor geen vervolging werd ingesteld.

c) De taak van het openbaar ministerie in deze rechtbank zou uiteraard uitgebreid worden, zowel qua aantal zaken als qua belangrijkheid van de dossiers. Het is derhalve van belang dat ervaren parketmagistraten in deze rechtbank zitting nemen.

II. Rechterlijke organisatie

1. *Alleenrechtsprekende raadsheren*. — Naar het voorbeeld van de — tijdelijke, maar door het Gerechtelijk Wetboek ondertussen definitief geworden — wet van 1919, werden opnieuw⁶ voorstellen geformuleerd om via een tijdelijke maatregel van alleenrechtsprekende raadsheren een zekere achterstand in te halen.

Twee fundamenteel tegenstrijdige opties kwamen hierbij aan bod. Enerzijds blijft men het principe van de collegialiteit soms als een grondslag van ons rechtsbestel beschouwen, anderzijds kan men zich de vraag stellen of men hieraan de efficiëntie mag opofferen, te meer daar in de praktijk heel wat «eenmansarresten» door een college worden gewezen. Positief reageerde men wel op het voorstel eenmanskamers op te richten mits de partijen hun akkoord hiermee betuigen ten einde tot een minnelijke of snelle regeling te komen.

2. *Plaatsvervangende raadsheren*. — De mogelijkheid om plaatsvervangende raadsheren te laten zitting nemen in de hoven van beroep werd niet a priori afgewezen. Naar het voorbeeld van Nederland werd er concreet aan gedacht professoren van de verschillende rechtsfaculteiten als raadsheren te laten optreden bij de behandeling van geschillen die tot hun vakspecialisatie behoren⁷.

III. Bevoegdheid

1. Wat betreft de *bevoegdheid ratione summae* van de vrederechter was er een algemene consensus om deze minstens tot 50.000 fr. op te trekken⁸.

2. Unaniem was men het eveneens over het verhogen van de *grens van de aanleg*: 3.500 fr. bleek duidelijk een te lage grens⁹. Wel bleven divergenties bestaan over de manier waarop deze grens van beroepbaarheid zou worden vastgesteld: eenvormig of eerder gediversifieerd?

Verder werd de aandacht gevestigd op een contradictie die hierdoor zou ontstaan tussen vorderingen met onbepaald bedrag, waarbij hoger beroep te allen tijde mogelijk zou blijven, en vorderingen

⁵ M. HENNEBERT, o.c., p. 90; P. PIERRET, «Des tribunaux de police d'arrondissement», J.T., 1975, 124 e.v.

⁶ J. CAMPION, «A propos du conseiller unique», J.T., 1975, 63; P. JULIAN, o.c., p. 87 e.v.; P. MAHILLON, «A propos du conseiller unique», J.T., 1975, 556; M. STORME, o.c., p. 23; F. VAN PARIS, R.W., 1974-75, 1063; E. VEROUSTRATE, «De contestés à contestataires», J.T., 1975, 735; Id., «Faut-il instituer dans les Cours d'Appel des Chambres à conseiller unique?», J.T., 1975, 32.

⁷ M. STORME, o.c., p. 23.

⁸ M. HENNEBERT, o.c., J.T., 1978, 90; G. DE LEVAL, o.c., p. 17.

⁹ R. PERRET, J.T., 1975, 721; R. STÉVIGNY, o.c., kol. 638.

met bepaald bedrag waarbij dit hoger beroep onder de minimumgrens zou worden uitgesloten, zelfs voor essentiële principekwes- ties.

3. Een volgend probleem betrof de *dubbele aanleg* zelf. Reeds herhaaldelijk gingen hierbij stemmen op om deze «heilige koe» te slachten¹⁰. Men verwijst hierbij naar de steeds talrijker wordende arbitrale beslissingen waar hoger beroep principieel uitgesloten is. Daartegenover staat echter dat de partijen in deze gevallen vrijwillig voor dit systeem hebben geopteerd.

Er werd wel instemming bereikt over het feit dat zeker naar een regeling dient te worden gezocht om misbruiken inzake het instellen van hoger beroep in te dijken.

4. Een praktisch probleem vergde hierbij de aandacht : het eventueel misbruik namelijk van artikel 620 Gerechtelijk Wetboek waar- bij het gewenst voorkwam de hoofdvordering en de vordering tot tergend en roekeloos geding niet meer samen te voegen, maar in- tegendeel te splitsen, om een al te automatische toepassing van deze samenvoeging te vermijden.

5. Ten slotte kwam nog het probleem van de bevoegdheid van de vrederechter inzake *minnelijke schikkingen* aan bod.

Een eerste aspect betrof de waarde van het proces-verbaal van minnelijke schikking door een onbevoegd vrederechter opgesteld. Hierdoor krijgen partijen louter een proces-verbaal van overeen- komst, dus een «privé-document», dat hen zal binden ; maar zeker geen uitvoerbare titel.

Als tweede aspect werd de vraag gesteld naar de voorkeur van, ofwel het institutionaliseren van de minnelijke schikking bij elke rechtsinstantie, of integendeel de volstreckte bevoegdheid hierom- trent aan de vrederechter alleen toe te kennen. De algemene voorkeur leek hierbij naar de laatste oplossing te gaan, gezien de grotere accessibiliteit van de vrederechter.

IV. Procedure

1. Wat betreft de *minnelijke schikking*, heerste er een volstreckte unanimiteit over de revalorisatie van deze rechtsfiguur.

Dit door enerzijds de minnelijke schikking als verplicht instituut af te schaffen, omdat deze meestal tot een zinloze stijlformule is ver- worden en grotendeels met dilatoire doeleinden wordt misbruikt. Voorbehoud wordt hierbij gemaakt betreffende de echtscheidings- procedures waar de minnelijke schikking wél behouden moet blij- ven.

Anderzijds dient echter het principe zelf van de verzoening be- houden en gesteund¹¹. Zelfs in die mate dat bij niet-verzoening de rechter onmiddellijk naar de rol zou moeten verwijzen, zodat ver- traging door, en misbruik van de verzoening definitief tot het verleden zou gaan behoren. Het proces-verbaal zou tevens kunnen gelden als proces-verbaal van vrijwillige verschijning.

Het dient te worden herhaald dat op dit vlak een volstreckte eenstemmigheid werd bereikt en op een wettelijke regeling dienaar- gaande werd aangedrongen.

Voorgesteld werd verder, de rechter toe te laten naar de bevoegde rechtbank te verwijzen ingeval hijzelf onbevoegd zou blijken. Wat echter tot gevolg kan hebben dat de rechter zowat als «deurwaarder» moet optreden, hetgeen ontegensprekelijk tal van problemen en misbruiken oproept, als daar zijn de bepaling van de omvang van het debat, artikel 807 Gerechtelijk Wetboek, het omzeilen van de dag- vaarding, bevoegdheidsproblemen etc.

2. *Vrijwillige verschijning*. — Hier passen enkel een aantal op- merkingen *de lege lata*. Inderdaad is een wetswijziging hier totaal overbodig, en dient louter het Gerechtelijk Wetboek te worden toe-

gepast. Er wordt dan ook drastisch op een veelvuldiger gebruik van artikel 706 Gerechtelijk Wetboek aangedrongen bij de rechtsprac- tici.

In sommige arrondissementen — vooral betreffende verkeersza- ken — kwam dit reeds tot uiting in een nagenoeg algemeen, maar pretoriaans gebruik van de vrijwillige verschijning. Dit veronderstelt echter eensgezindheid van de partijen inzake de noodzakelijkheid van het proces, en vooral een deontologische discipline van de par- tijen. Een verdere evolutie in die zin wordt echter afgeremd door het vereiste van het vooraf te betalen rolrecht.

Tevens dient nog te worden gewezen op de mogelijkheid om de vrijwillige verschijning met een schriftelijke procedure te combine- ren, waardoor het aantal noodzakelijke zittingen tot een minimum kan worden gereduceerd, wat aldus zonder twijfel tot een versnelling van het proces zou bijdragen.

3. *Dossier van de rechtspleging*. — Naar aanleiding van het be- handelen van de problemen inzake het dossier van de rechtspleging, leek het noodzakelijk het «proces» van de totstandkoming en be- handeling van dit dossier aan een diepgaand onderzoek te onderwer- pen. In deze optiek werd voorgesteld de behandeling van een juridi- sche kwestie in twee fases op te splitsen : het in staat stellen van de zaak — taak van de balie —, en het ten gronde berechten van het juridisch probleem, het vinden van het recht — taak van de magi- stratuur.

Enerzijds een schriftelijke en preliminaire fase¹², waarbij een ver- valtermijn wordt gesteld voor het indienen van de conclusies ; onder het voorbehoud dat deze vervaltermijnen niet absoluut zouden mo- gen zijn, zodat er om gegronde (doch enkel om gegronde) redenen door de rechter van kan worden afgeweken ; en mits deze niet ambtshalve worden opgelegd omdat de partijen in ons accusatoir stelsel meester moeten blijven van het geding.

Anderzijds een tweede fase waarbij — als de zaak eenmaal in staat is — een tweede fixatie zou dienen te worden verleend om aan de rechtbank toe te laten de zaak in te studeren, en aan de partijen op het einde van deze termijn de zaak te pleiten. Dit heeft het voordeel dat de rechtbank met volledige kennis van stukken en dossier actief zou kunnen deelnemen aan het debat, samen met de partijen.

Vanzelfsprekend wordt verwacht — niet alleen van de kant van de rechtsonderhorigen — dat dit binnen een redelijke termijn zou ge- beuren, wat dan uiteraard ook de inschrijving van een termijn in artikel 750 Gerechtelijk Wetboek zou veronderstellen.

Er werd verder voorgesteld om naar analogie met het penaal systeem in hoger beroep, een van de rechters of raadsheren verslag te laten uitbrengen over de zaak.

Het leek eveneens van het grootste belang de inventaris der stuk- ken zelf als procedurestik te beschouwen, waardoor een aantal bekende misbruiken worden vermeden.

Ook werd gesuggereerd om via een verhoging van de gerechtelijke interessen een effectieve versnelling van de procedure te bewerkstel- ligen. Inderdaad speelt de lage interest in het voordeel van de niet- betalende schuldenaar. Een verhoging van deze interessen zou hem dit voordeel ontnemen en hem tot meer spoed kunnen aanzetten.

Tot slot meenden de aanwezigen dat indien de zaak reeds op de inleidende zitting in staat is en de raadslieden een volledig samen- gesteld dossier kunnen neerleggen, deze zaak zou kunnen worden verwezen aan een kamer die een blanco of half blanco zitting heeft. Wel zouden de raadslieden vooraf verklaren dat zij eventueel afzien van de mondelinge debatten.

Op al deze vlakken werd een volstreckte eenstemmigheid bereikt, en werd er vanwege alle aanwezigen op aangedrongen om *de lege ferenda* drastische en dringende maatregelen in die zin te treffen.

4. *Behandeling op de inleidende zitting* : artikel 735 Ger. W. Behoudens wat betreft de vrederechten en de rechtbanken van

¹⁰ P. JULIAN, o.c., p. 161 e.v., die Montesquieu aanhaalt : «Mieux vaut une justice un peu moins sûre que pas de justice. La justice qui tarde n'est pas la justice» ; M. STORME, o.c., p. 24.

¹¹ J. JACOB, o.c., p. 315 en 334.

¹² Vergelijk met de «preliminary written procedure», J. JACOB, o.c., p. 331.

koophandel, waar de toepassing van artikel 735 nagenoeg algemeen is, blijken de gebruiken hieromtrent sterk regionaal te verschillen.

Problematisch hierbij is dat partijen het eens moeten worden over de eventuele toepassing van dit artikel, en vooral, dat overvolle rollen de efficiënte en volledige toepassing ervan verhinderen. Een namidagzitting zou hier eventueel een oplossing kunnen bieden.

Wat betreft het vorderen van een onderzoeksmaatregel op de inleidende zitting, blijkt dit volledig in de lijn te liggen van de ratio legis van het Gerechtelijk Wetboek¹³. Ten onrechte wordt hiervoor in de praktijk een beroep gedaan op de rechter in kort geding, terwijl het integendeel de rechter ten gronde zal zijn die verder over de grond van dezelfde zaak moet oordelen.

Ook artikel 729 Gerechtelijk Wetboek wordt zeker te weinig toegepast. Er dient hierbij te worden opgemerkt dat er een onwettige praktijk heerst die erin bestaat wel een verklaring van schriftelijke verschijning aan de tegenpartij te sturen, zonder evenwel zijn akkoord hiervoor te vragen, zoals dit nochtans uitdrukkelijk bij artikel 729 wordt vereist. Er werd dan ook op een correcte toepassing van dit artikel bij de practici aangedrongen. De bezwaren tegen deze praktijk worden echter door een aantal rechtbanken omzeild door de mogelijkheid welk openblijft om verstek te vorderen.

Precies deze feiten, namelijk het niet gebruiken van de mogelijkheden door het Gerechtelijk Wetboek geboden, zoals de schriftelijke verschijning en de behandeling op de inleidende zitting, lijken een zeker niet onaanzienlijke oorzaak van de overbelasting van de rollen en van de vertraging. De mogelijkheden in de wet verscholen worden te weinig of niet uitgeput. Het Gerechtelijk Wetboek moet dan ook veelvuldiger, zij het correct, worden toegepast. In casu zou het aanwenden van de artt. 735 en 729 zonder twijfel tot een versnelling van de rechtsbedeling bijdragen.

5. *Art. 751 Ger. W.* — De fundamentele vraag omtrent de problematiek rond art. 751 Ger. W. is welk doel de partij beoogt die toepassing vraagt van dit artikel. In de praktijk wensen de partijen enkel een conclusie van hun tegenpartij te verkrijgen. Zij wensen geen rechtsdag, doch een termijn waarbinnen geconcludeerd moet worden¹⁴.

De vraag is dan ook of de procedure, om toepassing te bekomen van art. 751 Ger. W., niet te log is.

Concrete voorstellen kunnen als volgt worden samengevat :

- a) de fixatie dient te gebeuren binnen een relatief korte en in het Ger. W. bepaalde termijn ;
- b) het gaat niet op dat de conclusies nog worden neergelegd op de dag van de zitting zelf ;
- c) indien de dagvaarding niet aan persoon betekend werd, doch als de verweerder in de loop van het geding toch op de een of andere wijze is opgetreden, zodat het duidelijk is dat hij de inhoud van de dagvaarding kent, dan is het niet nodig de verweerder bij deurwaardersexploot te verwittigen.

Tevens werd de vraag gesteld, m.b.t. de kennisgeving bij gerechtsbrief, wie verantwoordelijk is voor de juiste opgave van de actuele woonplaats van de onwillige procespartij¹⁵. Blijkbaar kan niet overal een beroep worden gedaan op politiediensten. Enerzijds komt het onbillijk voor dat de eiser, die reeds bij de inleiding van de vordering de woonplaats van de verweerder diende op te sporen, thans weer deze moeilijkheden moeten oplossen. Anderzijds lijkt het in sommige gevallen nagenoeg onmogelijk dat elke procespartij verplicht zou worden aan de tegenpartij elke wijziging van adres op te geven. Dit geldt vooral voor hen die betrokken zijn in talrijke geschillen. Dit is des te meer zo, daar de sanctie, nl. het veroordeeld worden bij vonnis dat geacht wordt te zijn gewezen op tegenspraak, bijzonder zwaar is.

6. *Schriftelijke procedure.* — Algemeen werd erop aangedrongen dat de « schriftelijke procedure » zoals toegepast bij de Rechtbank van Eerste Aanleg te Mechelen nagevolgd zou worden. De tijdsbesparing voor magistraten en advocaten is inderdaad aanzienlijk.

De veralgemening van de schriftelijke procedure kan echter slechts slagen als er overeenstemming daaromtrent bestaat tussen magistraten, balie en rolgriffier en wellicht na een zekere aanpassingsperiode.

Het kan echter wel zinvol zijn dat partijen een korte toelichting geven. De rechtbank kan na het neerleggen van de dossiers kennis nemen van het geschil en de pleiters uitnodigen om over een welbepaald onderwerp een aanvullende toelichting te verschaffen.

7. *Mededeling van het openbaar ministerie.* — Er werd niet ingegaan op de suggestie om af te zien van de verplichte mededeling aan het O.M. Het advies van het O.M. lijkt immers geen bron van vertraging te zijn en werkt de rechtszekerheid in de hand.

Indien echter, in sommige gevallen, geen advies wordt uitgebracht binnen de gestelde termijn, dan zouden de korpschefs moeten optreden.

8. *Deskundigenonderzoek.* — Al te weinig wordt toepassing gemaakt van art. 973 e.v. Ger. W.¹⁶.

9. *Verhoor van partijen en plaatsopneming.* — Vastgesteld werd dat de procedures van verhoor van partijen en van plaatsopneming inderdaad veelvuldiger dienen te worden toegepast.

10. *Uitgaven en kosten.* — De gerechtskosten vormen een probleem, maar men kan moeilijk stellen dat daardoor de procedure vertraagd wordt.

11. *Verzoekschriftprocedure.* — Bij de procedure op eenzijdig verzoekschrift werden geen moeilijkheden in verband met vertraging opgemerkt.

Bij de procedure op contradictoir verzoekschrift werd de opmerking gemaakt dat art. 1320 Ger. W. i.v.m. de vordering tot levensonderhoud wellicht beter wordt geschrapt en opgenomen bij art. 1353bis i.v.m. vorderingen van echtgenoten betreffende hun wederzijdse rechten en verplichtingen, die ook ingeleid worden voor de vrede-rechter bij mondeling verzoek.

De inleiding bij contradictoir verzoekschrift werd geschikt geacht voor kleine geschillen, die behandeld zouden worden in een eenvoudiger rechtspleging.

12. *Kort geding.* — Opgemerkt werd dat sommige beschikkingen in kort geding « ten provisionelen titel » veroordelingen in geldsommen toestonden¹⁷. De vraag werd gesteld of dit de interpretatie was van de term « beschikking bij voorraad ».

Het mag zeker niet de bedoeling zijn om de eerder lange duur van een geding te omzeilen door een vordering in kort geding in te leiden i.p.v. een vordering voor de gewone rechtbank.

Op deze wijze zorgt men voor een overbelasting van de voorzitter rechtsprekend in kort geding en verhindert men dat deze over dringende zaken, waarvoor hij wel bevoegd is, binnen een redelijke termijn kan beschikken.

13. *Hoger beroep.* — In de huidige omstandigheden lijkt het weinig zinvol een dubbel systeem i.v.m. het instellen van hoger beroep te behouden¹⁸. Toch werd erop aangedrongen dat voor hoger beroep tegen beschikkingen van de voorzitter, rechtdoende in kort geding, in elk geval gestreefd zou worden naar een fixatie binnen een redelijke termijn.

Tevens werd opgemerkt dat geschilpunten, die de grond van de

¹³ G. DE LEVAL, o.c., met referenties.

¹⁴ R. DE CORTE, *Sancties tegen een onwillige procespartij*, Gent, 1971 ; G. DE LEVAL, J.N. CLOTUCHE en A. KOHL, « L'article 751 du Code judiciaire, Analyse critique et projet de réforme », J.T., 1977, 1.

¹⁵ A. FETTWIS, noot bij Rb. Brussel, 16 maart 1977, J.T., 1977, 626.

¹⁶ A. CLOQUET, *Deskundigenonderzoek*, A.P.R., 1975, nr. 282, p. 106 e.v.

¹⁷ G. DE LEVAL, o.c., p. 52.

¹⁸ G. DE LEVAL, o.c., p. 44.

zaak zelf niet raken, zoals bv. de ontvankelijkheid van het hoger beroep, vlugger behandeld kunnen worden door de hoven.

Indien het mogelijk zou zijn om op de dag van de inleidingszitting een kamerzitting te laten houden, waarvoor op voorhand geen zaken op de rol werden gebracht, dan zouden deze moeilijkheden opgelost kunnen worden.

Indien thans het onderscheid tussen de gewone en de versnelde procedure weinig praktisch nut heeft, werd er toch stellig op aangedrongen dat :

a) elk hoger beroep gemotiveerd zou zijn, zodat de geïntimeerde geen toepassing van art. 751 Ger. W. dient te maken ten einde de middelen van de appellant te vernemen ;

b) de appellant al zijn middelen ineens zou voordragen in zijn akte van hoger beroep ;

c) de versnelde procedure in elk geval dient te worden behouden voor hoger beroep inzake kort geding en voor een aantal materies, die echter moeilijk op te nemen zijn in een limitatieve opsomming. In dit verband werd gedacht aan een regeling naar analogie met art. 1063, 9° Ger. W.

14. *Moet de voorlopige tenuitvoerlegging worden veralgemeend ?* — In heel wat arrondissementen is de voorlopige tenuitvoerlegging algemene regel geworden. De rechters in eerste aanleg zouden op deze wijze pogen louter dilatoire hogere beroepen te vermijden.

Deze praktijk werd als zinvol aanvaard. Toch werd de opmerking gemaakt dat het toestaan van de voorlopige tenuitvoerlegging zelden gemotiveerd wordt. Ook werd opgemerkt dat door de veralgemening van de voorlopige tenuitvoerlegging ook het kantonement veralgemeend wordt.

Voorgesteld werd :

a) het kantonement bij vonnis — waar mogelijk — te verhinderen ;

b) het kantonement te vervangen door een meer zinvolle betaling aan de schuldeiser, met stelling door deze van een bankgarantie. In dit geval dient de schuldenaar, zoals bij kantonement, het bedrag te betalen, doch de schuldeiser ontvangt reeds het bedrag in eigen hand.

Ook werd opgemerkt dat in vele gevallen het bewarend beslag, vooral het bewarend beslag onder derden, de verweerder zou aanzetten de procedure niet al te veel te vertragen.

De dwangsom, zoals geregeld in de Beneluxovereenkomst, zal wellicht ook dilatoire hogere beroepen voorkomen. Aangedrongen werd op een spoedige behandeling in het parlement¹⁹.

Tevens werd de vraag gesteld of, nu de voorlopige tenuitvoerlegging algemeen wordt, de rechter in hoger beroep de tenuitvoerlegging niet zou kunnen opschorten. Dit veronderstelt echter een wijziging van art. 1402 Ger. W.

15. *Summiere rechtspleging om betaling te bevelen.* — Deze rechtspleging wordt zelden of nooit toegepast. De voorlopige resultaten van een enquête verricht bij de verschillende vrederechters tonen aan dat per jaar per kanton slechts een 25 dergelijke procedures worden ingeleid. Enkel verzekeringsmaatschappijen, die achterstallige premies invorderen, en ook kredietverzekeringsmaatschappijen maken gebruik van de procedure van summiere rechtspleging.

Nochtans lijken de kleine en middelgrote ondernemingen sterk geïnteresseerd in een eenvoudige procedure voor het invorderen van kleine bedragen. De oorzaken van het niet benutten van deze procedure zijn velerlei : gebrek aan informatie ; een weinig bruikbare procedure, die volgens sommigen van een advocaat een te grote

administratie vereist ; verplichte voorafgaande inmorastelling ; verplichte tussenkomst van een advocaat ; het vereiste dat de schuldeiser in het bezit is van een geschreven schuldbekentenis, wat door sommige vrederechters geïnterpreteerd wordt dat het moet gaan over een echte schuldbekentenis en niet bv. over een ondertekende bestelbon ; de drempel van 25.000 fr. is te laag ; gebrek aan rechtszekerheid i.v.m. de interpretatie van procesbepalingen door de vrederechters²⁰.

Ook werd de nadruk gelegd op de moeilijkheden bij de totstandkoming van de procedure, waar oorspronkelijk de verplichte tussenkomst van de advocaat niet voorgeschreven was. Uiteindelijk werd deze verplichte tussenkomst wel opgenomen wat moeilijkheden veroorzaakt met de gerechtsdeurwaarders²¹ die toch onmisbaar zijn bij de tenuitvoerlegging van dergelijke vonnissen.

Niettemin werd aangedrongen op een goedkope procedure voor kleinere zaken. De proceskosten voor kleine gedingen zijn op dit ogenblik te hoog. Enerzijds is een goedkope procedure ook voordelig voor de verweerder, die als hij in het ongelijk wordt gesteld, slechts geringe gerechtskosten dient te betalen. Maar anderzijds moeten in dit systeem voldoende waarborgen worden ingebouwd met het oog op een behoorlijk verweer.

De vraag werd gesteld of op de een of andere wijze dient te worden voorzien in ofwel een afzonderlijk small claim court of in een small claim procedure bij alle rechtbanken.

Twee vragen werden preliminair behandeld :

1) Kan men stellen dat kleine zaken behandeld worden in een verkorte, goedkope procedure zonder mogelijkheid tot hoger beroep, precies omdat het kleine zaken zijn en dus niet omgeven moeten worden met alle garanties voor een sluitende rechtsbedeling, zoals bedoeld in het Ger. W. ?

2. Wat zijn kleine, weinig belangrijke zaken ? Een financieel criterium is uiterst relatief. Bovendien dient ook rekening te worden gehouden met de menselijke-sociale aspecten. Elke rechtzoekende wenst immers een goede rechtsbedeling.

Toch werd dringend vooropgesteld dat voor kleinere zaken een eenvoudiger procedure moest worden uitgebouwd bv. met inleiding bij contradictoir verzoekschrift doch zonder mogelijkheid tot hoger beroep.

Tot slot werd de hoop uitgedrukt dat de gedachten van dit colloquium zouden worden uitgedragen, zodat op het vlak van de rechtspraktijk initiatieven zouden worden genomen en op het vlak van de wetgevende macht een nieuwe inspanning zou worden gedaan.

Beatrijs De Coninck,
Koen Baert en E. Clymans

²⁰ A. KOHL, noot bij Vred. Verviers, 4 juli 1978, Vred. Borgloon, 11 mei 1978, Vred. Bilzen, 12 april 1978, J.T., 1979, 12 ; zie ook : G. HORSMANS, *La procédure d'injonction ou de recouvrement simplifié de certaines créances dans les pays du Marché Commun*, Brussel, 1964 ; G. HORSMANS, «La procédure sommaire d'injonction de payer dans le code judiciaire», J.T., 1968, 505 ; H. DOUDELET, «Summiere rechtspleging om betaling te bevelen», R.W., 1971-72, 504 ; L. REMOUCHAPS, «Licht en schaduw op het vrederechtersambt», R.W., 1971-72, 1909 ; A. BODSON, «La procédure d'injonction», J.T., 159 ; MENGEOT, «De la procédure d'injonction en core», J.T., 1972, 234.

²¹ P. DE STEXHE, o.c., p. 161.

BERICHTEN

Juridische Dienst O.C.G.B. — Informatie-avond

De juridische dienst van het onthaalcomité voor Gastarbeiders van Brabant organiseert een eerste informatie-avond voor personen

¹⁹ Op 26 november 1973 werd te 's-Gravenhage de Benelux-overeenkomst houdende eenvormige wet betreffende de dwangsom ondertekend. Nederland en Luxemburg hebben reeds het verdrag geratificeerd. In ons land werd het wetsontwerp reeds door de Kamer goedgekeurd. In de Senaat werd de behandeling verdaagd. (*Parl. Besch.*, Kamer, 1977-78, nr. 353 ; *Parl. Besch.*, Senaat, 1977-78, nr. 404).

werkzaam in de rechtshulpverlening aan vreemdelingen (advocaten, praktijkjuristen enz...)

Deze informatie-avond zal handelen over :

Praktijkproblemen i.v.m. mogelijke rechtsmiddelen tegen administratieve en rechterlijke beslissingen in uitvoering van de wetgeving op de vreemdelingenpolitie, en ingeleid worden door Marc De Kock, advocaat aan de balie te Brussel.

Het is in de praktijk voor advocaten en juristen, werkzaam in onthaalcentra of sociale diensten, zeer onduidelijk welke rechtsmiddelen de vreemdeling ter beschikking staan tegen verwijderingsmaatregelen ter uitvoering van de wetgeving op de vreemdelingenpolitie, tegen een weigering om een verblijfstitel te verlengen, of de vreemdeling in te schrijven in het vreemdelingenregister, enz.

Hoe kan opgetreden worden tegen een terbeschikkingstelling van de regering, voorlopige hechtenis enz...

Is kort geding mogelijk in deze materie ? Wat is de betekenis van een willig beroep ?...

De informatievergadering heeft plaats op dinsdag 24 april 1979 van 18.30 u tot 20.00 u.

Adres : Gallaitstraat 78, 1030 Brussel (tel. 02/216.78.30).

Het ligt in de bedoeling van de juridische dienst van het O.C.G.B. dit jaar nog enkele dergelijke informatievergaderingen te houden, bv. over juridische problemen inzake huwelijk en echtscheiding van vreemdelingen (I.P.R.).

De juridische dienst verleent verder juridisch advies inzake vreemdelingenproblemen, en verspreidt regelmatig juridisch-administratieve informatie (rechtspraak, nieuwe wetgeving, circulaires) rond vreemdelingen).

Prijs Henri Jaspar

De vijfjaarlijkse Prijs Henri Jaspar werd in 1922 gesticht tot aandenken aan Henri Jaspar, die jarenlang voorzitter was van het Nationaal Werk voor Kinderwelzijn. De prijs heeft tot doel de uitgave te bevorderen van werken betreffende de kinderbescherming.

Om in aanmerking te komen, moeten de ingezonden werken de volgende voorwaarden vervullen :

- uitsluitend gewijd zijn aan de studie van vraagstukken op het gebied van de kinderbescherming uit rechtskundig, geneeskundig, maatschappelijk, psychologisch en pedagogisch oogpunt ;
- tenminste 150 gedrukte bladzijden tellen in octavo-formaat ;
- een origineel karakter hebben ;
- indien het een gedrukt werk betreft, verschenen zijn na 1 januari 1974 ;

— de auteur moet van Belgische nationaliteit zijn.

De prijs bedraagt 50.000 fr. voor een Nederlandstalig werk en 50.000 fr. voor een Franstalig werk. In geval van ex-aequo mag iedere prijs worden verdeeld.

De publikaties moeten bij de Hoge Raad der Werken voor Kinderwelzijn (Guldenvlieslaan 67, 1060 Brussel) toekomen uiterlijk op 30 juni 1979. De jury zal uitspraak doen vóór 31 oktober daaropvolgend.

Indien de prijs tijdens de zitting van de jury niet zou worden toegekend, kunnen vóór 31 december 1979 nieuwe voorstellen worden ingezonden.

Nadere inlichtingen worden gaarne verstrekt door het N.W.K. (tel. 02/538.61.50, toestel 175).

Discussieavond over rechtshulp te Antwerpen

Sofia-VRG organiseert op donderdag 10 mei 1979 om 19.45 u. in het gebouw Rechten van de Universitaire Instelling Antwerpen te Wilrijk een discussieavond met forumgesprek rond "Rechtshulp voor sociaal-economisch zwakken" m.m.v.

- Verbruikersadviesdienst A.C.W.
- Q.C.M.W. Antwerpen
- Balig
- Wetswinkels Antwerpen
- Vereniging voor Rechtshulp.

Vereniging der verzekeringsjuristen (A.J.A.)

Contacten tussen Rechtsfaculteiten en Verzekeringsondernemingen

Op maandag 7 mei 1979 te 17 u. 30 in het Huis der Verzekering (7e verdieping), de Meeusquare 29, 1040 Brussel, zal de heer Yves Pouillet, Assistent aan de Faculté de Droit de Namur handelen over : "Les incertitudes relatives à la nature juridique de l'Assurance Cautionnement".

De volgende en laatste lezing van de cyclus die eveneens in het Huis der Verzekering plaats heeft zal gehouden worden door de heer E. Causin, Assistent aan de Facultés Universitaires Saint-Louis te Brussel over : «L'interprétation des contrats d'assurance en droit belge» op donderdag 31 mei 1978 om 17 u. 30.

Al wie belang stelt is welkom.

ERRATUM

In het artikel van Trudo Breesch over «de toepasselijkheid van artikel 447 Faillissementswet op de wettelijke hypotheek van de Schatkist» (nr. 29 van deze jaargang) staat in kol. 1892, vijfde alinea : «Een dergelijk fictief krediet kan echter eveneens ontstaan als de activiteit van de inschrijving...» In plaats van «activiteit» moet hier «tardiviteit» gelezen worden.

TIJDSCHRIFTEN

Tijdschrift voor Privaatrecht

hg. 15, 1978, nr. 4.

P. Clausen, Verkeersaansprakelijkheid en verzekering naar Nederlands recht—L. Schuermans en D. Simoens, Verkeersaansprakelijkheid en verzekering naar Belgisch recht—Overzicht van rechtspraak : P. Heurterre, Voorrechten en Hypotheken (1971-1976).

Tijdschrift voor Notarissen

hg. 43, 1979, nr. 1.

A. De Bounge, Continuïteit en retroactiviteit bij het toepassen van artikel III, Artikel 1, 2°, eerste lid, van de wet van 14 juli 1976 i.v.m. het nieuwe huwelijksgoederenrecht—J. Erauw, Wetskeuze in het internationaal huwelijksvermogensrecht, volgens de Conferentie van Den Haag—Rechtspraak—Wetgeving.

hg. 43, 1979, nr. 2.

H. De Faux, Huwelijksvermogensrecht—Wettelijk stelsel—Eigen goederen—Gereedschappen en werktuigen (art. 1400, 6°)—Enkele vraagstellingen—J. Steenberghe, De architectenvennootschappen. Een nieuwe deontologische richtlijn van de orde van architecten—Rechtspraak—Wetgeving.

Rechtspraak der Haven van Antwerpen

hg. 120, 1977/78 — 9e en 10e aflevering.

R. Roland, Le statut des engins operant en mer autre que les navires—Rechtspraak.

Belgische Rechtspraak in Handelszaken

hg. 12, januari 1979, nr. 1.

Eerste deel : Algemeenheden—Tweede deel : Faillissement en akkoord—Derde deel : Handelspraktijken en mededinging.

Belgische Rechtspraak in Handelszaken

hg. 11, mei-juni 1978, nr. 5-6.

Rechtspraak.

hg. 11, november-december 1978, nr. 11-12-13.

Rechtspraak.